परिपूरणीय न्याय

“फराकिलो हृदयका साथ निर्धक्क अगाडि बढ्न”

नेपालको द्वन्द्वसँग सम्बन्धित मानवअधिकार ज्यादतीका पीडितहरूको परिपूरणीय न्यायसम्बन्धी आवश्यकता र आकाङ्क्षाहरूको बारेमा गरिएको एक अध्ययन

सेप्टेम्बर २०१४

अनुसूची

नेपालको केही छानिएका जिल्लाका द्वन्द्वपीडितहरूको

आवश्यकता, चासो तथा आकाङ्क्षाहरूको अवस्थागत विश्लेषण

आइसिटिजे/कृपा

२०१३

अन्तरिम राहत कार्यक्रम प्राप्त गरेका महिलाहरूका लागि कथानक लक्षित समूह छलफल (माइली)

कथानक लक्षित समूह छलफलका लागि मार्गनिर्देशन

नमस्कार ! सर्वप्रथम म तपाइँहरूलाई हाम्रो सामूहिक छलफल कार्यक्रममा स्वागत गर्न चाहन्छु । मेरो नाम (. . .) हो र यहाँ मसँग आउनु भएकी मेरी साथीको नाम (. . .) हो । हामी दुवैजना काठमाडौंमा रहेको कृपा भन्ने अनुसन्धानमूलक संस्थामा काम गरीरहेका छौं । हामीहरू यहाँ अहिले आइसिटिजेको तर्फबाट परिपूरणसम्बन्धी द्वन्द्वपीडितका आवश्यकता, चासो तथा आकाङ्क्षाहरूसम्बन्धी एक अनुसन्धान कार्यका लागि आएका हौं । यस अनुसन्धानले कसरी आधिकारिक सहयोगको हकदार सम्म उचित रूपमा परिपूरण पुऱ्याउन सकिन्छ भन्ने जानकारी सरकारलाई दिन मद्दत गर्नेछ । यो छलफल करिब २ घण्टाको हुनेछ । हामीहरूले यस छलफल कार्यक्रममा तपाईहरूका लागि चिया र नास्ताको ब्यवस्था गरेका छौं । हामीहरू यो छलफल सत्र माइलीको कथाबाट सुरु गर्न चाहन्छौं ।

अन्तर्वाताकारहरूलाई निर्देशन : तल दिइएका प्रश्नहरू अन्तर्वाताकारहरूको तहसम्मका लागि लेखिएका हुन् । यी प्रश्नहरूलाई सहभागीहरूले बझुन् भन्ने सुनिश्चित गर्नका लागि अनुन्धानकर्ताहरूले पुनर्व्याख्या गर्नु पर्नेछ । यी प्रश्नहरूको प्रारम्भिक उत्तरका आधारमा अन्तर्वाताकारहरूले कथाभन्दा बाहिर गएर उत्तरदाताले भोगेका समस्या र हानिबारे संवाद गर्नका लागि उपयुक्त खालका अनुवर्ती प्रश्नहरू सोध्नेछन् भनेर ठानिएको छ । अनुसन्धाकर्ताहरूले विस्तृत रूपमा निम्नलिखित चार विषयगत क्षेत्रहरू पत्ता लगाउनेछन् ।

१. द्वन्द्वपीडितहरूले भोगेका हानिहरू र त्यसको प्रभाव
२. अन्तरिम राहत कार्यक्रमको प्रभाव
३. द्वन्द्वपीडितहरूका तत्कालीन आवश्यकताहरू
४. द्वन्द्वपीडितहरूका दीर्घकालीन आकाङ्क्षाहरू

विषयवस्तु	कार्यहरू	मार्गनिर्देशन प्रश्नहरू	मार्गनिर्देशन टिप्पणीहरू
		कथाको भाग १	
द्वन्द्वसित सम्बन्धित हानि	*कथाको भाग १ पढ्नुहोस् र कथा पढ्दै जाँदा चित्रमा कथाका मुख्य सरोकारवालाहरू देखाउनुहोस् ।*	**१. माइली तथा अन्य द्वन्द्वपीडितहरू** १.१ तपाइँहरूको विचारमा यस कथामा को-को द्वन्द्वपीडितहरू हुन् ? १.२ तपाइँहरूको विचारमा के द्वन्द्वपीडितहरू सामान्यतया एक अर्कामा परिचित हुन्छन् र के उनीहरू आफ्ना कथाहरू साट्दछन् ? यदि हो भने किन र होइन भने किन ? १.२.१ के यो महत्वपूर्ण छ ? किन ? १.३ तपाइँहरूको विचारमा माइली तथा अन्य द्वन्द्वपीडितहरूले के-कस्ता क्षति/हानि/नोक्सानीहरू व्यहोर्नु परेको थियो ? १.३.१ यदि माइली दलित, वा अन्य कुनै जातीय समूहको भएको भए वा माइली पुरुष भएको भए के यी क्षति/हानि/नोक्सानीहरू फरक हुन्थे ? १.३.२ के यस्ता कुनै विशेषताहरूले पीडितहरूलाई द्वन्द्वसम्बन्धी हुने क्षति/हानि/नोक्सानीहरूको जोखिमता अझ बढाएको छ ?	**पीडित को हुन् ?** कोही उत्तरदाताहरूले बेपत्ता पारिएका माइलीका श्रीमान्लाई मात्र पीडित भन्लान् । अरुले उनकी श्रीमती माइली र परिवारका अन्य सदस्यहरूलाई पनि पीडित भन्लान् । अन्तर्वाताकारहरूले उत्तरदाताहरूले यी व्यक्तिहरूलाई किन पीडितको रूपमा लिएका छन् त भन्ने कुरा खोतल्नु पर्छ । परिवारलाई असर गरेका अन्य उल्लङ्घनहरू पनि आफैंमा महत्वपूर्ण छन् र प्रारम्भिक उल्लङ्घन (जस्तै बेपत्ता) का साथमा ती उल्लङ्घनहरूले पनि परिपूरणको अधिकारलाई आकर्षित गर्छन् ।

	देखिनेगरी मान्यताहरूलाईसूचीबद्ध गर्नुहोस् ।	१.३.३ माइली वा उनका श्रीमान् द्वन्द्वकाल अगाडि अथवा द्वन्द्वकालमा राजनीतिक रूपले सक्रिय रहेका भए यसले केही फरक पाऱ्यो ? किन फरक पाऱ्यो / किन फरक पार्दैनथ्यो ? १.३.४ तपाइँहरूको विचारमा माइलीको श्रीमान्लाई शहीद भनि घोषणा गर्ने अवस्थाहरू छन् ? किन छन् वा किन छैनन् ?	अन्तर्वाताकारहरूले उत्तरदाताहरूले कुनै द्वन्द्व प्रभावित व्यक्तिलाई शहीदका रूपमा पनि व्याख्या गर्दछन् कि र यदि गर्दछन् भने किन भन्ने कुरा पर्ना सोध्न सक्दछन् । उत्तरदाताहरूले पीडितलाई शहीदसित दाँज्लान् त्यसैले यी कुराहरूजस्तै (क) के उत्तरदाताहरूले राजनीतिक सहभागितालाई शहादतको एउटा तत्वका रूपमा हेर्छन् (ख) के महिलाले आफ्ना बेपत्ता पारिएका श्रीमान् शहीद भनी घोषणा भएमा त्यसले परिपूरण अधिकार हो भन्ने रूपमा उनीहरूको बुझाईलाई कसरी असर पार्छ (वा के उनीहरू यसलाई बलिदानको पुरस्कारको रूपमा लिन्छन ?) र (ग) के राजनीतिक रूपमा क्रियाशील नभएका बेपत्ता व्यक्तिहरूका परिवार समान रूपमा परिपूरणका हकदार हुन्छन् र किन ? यस विषयमा उत्तरदाताहरू सित विवाद गर्नुभन्दा थप प्रश्नहरू गर्नु उपयुक्त हुन्छ । यसको उद्देश्य समुदाय/परिवारको स्तरमा शहीदको अवधारणा कति हदसम्म महत्वपूर्ण छ भन्ने कुराको परीक्षण गर्नु हो ।
	सान्दर्भिक अधिकारीहरूलाई चित्रमा देखाउनुहोस् ।	२. **हानि, अधिकार र मूल्यमान्यताहरू** २.१ के कुनै त्यस्ता कुराहरू थिए, जुन गर्न सकिन्थ्यो वा गरेको भए, माइली र उनको परिवारलाई उनीहरूले भोग्नुपरेको हानिहरूबाट जोगाउन सकिन्थ्यो ? यदि सकिन्थ्यो भने, के ? माइली वा उनले भोग्नुपरेका परिणामहरूलाई सम्बोधन गर्नका लागि कुनै संस्थाहरू अहिले जिम्मेवार छन् ? यदि छन् भने कुन कुन संस्थाहरू? तपाईहरूलाई ती संस्थाहरू किन जिम्मेवार छन् भन्ने लाग्छ ? २.२ तपाईहरूको विचारमा के द्वन्द्वबाट प्रत्यक्ष रूपमा पीडित नभएका ब्यक्तिहरू र आम समुदायले माइली जस्ता द्वन्द्वपीडितहरूको अवस्थालाई बुझ्छन् र सहानुभूति राख्छन् ? राख्छन् भने किन र राख्दैनन् भने किन ? २.३ तपाईहरूको विचारमा माइली र उनीजस्ता द्वन्द्वपीडितहरूले भोगेका हानिहरूलाई सम्बोधन गर्नका लागि गर्नुपर्ने कुराहरू के-के हुन् ? तपाईहरूको विचारमा के त्यस्ता उपायहरूलाई समुदायले सहयोग गर्ला ?	**अन्य द्वन्द्वका पीडितहरू** : यो कथा सुनेपछि सहभागीहरूले त्यस्तै घटना भोगेका अन्य द्वन्द्वपीडितको सम्झना दिलाएको सङ्केत गर्नुपर्छ । यदि त्यसो गर्दैन भने उनीहरूले के फरक वा कम प्रतिनिधिमूलक पाए भन्ने कुरा रेकर्ड गर्नु उपयोगी होला । **यदि . . . भएको भए फरक पार्थ्यो ?** यी प्रश्नहरूको उद्देश्य पीडितको पहिचानबाट हानिको जोखिमतामा हुने प्रभाव वा अहिले उनीहरूलाई बुझिइने धारणाका बारेमा बुझ्नु हो । **हानि, अधिकार र मूल्यमान्यताहरू** : यस अन्तर्गत रहेका द्वन्द्वका हानि र मूल्यमान्यता बारेका धारणासित सम्बन्धित प्रश्नहरूले अन्तर्वाताकारहरूलाई उत्तरदाताहरूले महत्वपूर्ण मूल्यमान्यताहरूको उल्लङ्घनको सन्दर्भमा भोगेका हानिहरूको प्रकृतिका साथसाथै परिणामहरू र तत्पश्चात जन्मेका आवश्यकताहरूका बारेमा जान्ने अवसर प्रदान गर्नेछ । सम्भव भएको हदसम्म अन्तर्वाताकारहरूले मूल्यमान्यतासित सम्बन्धित प्रतिप्रश्नहरू गर्नुपर्छ (उदाहरणका लागि समानता, आत्मसम्मान, सुरक्षा, आपसी सम्मान, सामाजिक सद्भाव, विचार अभिव्यक्ति वा सम्मेलन गर्न पाउने स्वतन्त्रता आदि) जुन उत्तरदाताहरूको हानि र त्यस सम्बन्धमा राज्यको जिम्मेवारीको प्रकृतिबारेको बुझाइसित सम्बन्धित छ ।

		तपाईहरूको विचारमा के यी उपायहरूबाट द्वन्द्वबाट प्रत्यक्ष रूपमा पीडित नभएका व्यक्तिहरू लगायत आम समुदायलाई पनि फाइदा हुन्छ होला ? हुन्छ होला भने किन र हुन्न होला भने किन ?	यस अनुसन्धान सामाग्रीमा यी हानिहरूलाई सम्बोधन गर्नका लागि सम्भव उपायहरूका बारेमा थप जान्नका लागि पछि अरु अवसरहरू पनि राखिएका छन् भन्ने कुरालाई ध्यानमा राख्नुहोला । अन्तर्वाताकारहरूले यस विषयको छलफललाई यसै चरणमै सिध्याउनु आवश्यक छैन । अन्तर्वाताकारहरूले उत्तरदाताहरूलाई तत्कालीन आवश्यकता बाहेकका हानिलाई संबोधन गर्ने कुराहरू जस्तै अभियोजन, के भएको थियो भन्नेबारे सत्यताको स्वीकारोक्ति लगायतका कुराहरूबारे सोच्न लगाउने ।
		३. **द्वन्द्वसँग सम्बन्धित आवश्यकताहरू तथा अन्य कठिनाइहरू** ३.१ माइलीका तत्कालीन आवश्यकताहरू के-के हुन्? ३.२ द्वन्द्वले माइलीका आवश्यकताहरूलाई कसरी प्रभाव/असर पार्‍यो ? ३.२.१ यदि आवश्यकताहरू अझ गम्भीर भएको वा बृद्धि भएको भए, यो कसरी भयो भनेर तपाई भन्न सक्नुहुन्छ ? ३.२.२ समुदायका अन्य द्वन्द्वबाट प्रभावित नभएका व्यक्तिहरू ले माइली जस्तै द्वन्द्वपीडितहरूको द्वन्द्वले सृजना गरेका थप आवश्यकताहरूलाई पहिचान गर्छन्/बुझ्छन् ? के यसरी पहिचान गर्न/बुझ्न महत्वपूर्ण छ ? ३.३ **तत्कालीन र दीर्घकालीन आवश्यकताहरू** : यदि माइलीका यी तत्कालीन र जरुरी आवश्यकताहरू पुरा भएको खण्डमा, माइली र उनको परिवारले भोगेका हानिहरू संबोधन गर्नका लागि गर्नुपर्ने अन्य के-के कुराहरू हुन् ?	**पीडित र अन्य** : यी श्रृंखलाबद्ध प्रश्नहरूले माइलीको आवश्यकता, चासो र आकाङ्क्षाहरू र बाँकी समुदायले कुन हदसम्म यी कुराहरूलाई साझा रूपमा लिएका छन् भन्ने बारेमा साधारण छलफललाई अगाडि बढाउनेछ ।

कथाको भाग २			
अन्तरिम राहत कार्यक्रम प्रक्रिया	*कथाको भाग २ पढ्नुहोस् र कथा अगाडि बढ्दै जाँदा विभिन्न सरोकारवालाहरूलाई चित्रमा देखाउँदै जानुस् ।*	**४. अन्तरिम राहत कार्यक्रम प्रक्रिया** ४.१ के अन्तरिम राहत कार्यक्रमबाट राहत पाउनु पर्ने तर यस कथामा उल्लेख नभएका अरु पीडितहरू छन् ? ४.२ अन्तरिम राहत कार्यक्रमको सहयोग पाउन माइलीले के-कस्ता समस्याहरू भोग्नु पर्‍यो ? ४.२.१ अन्तरिम राहत कार्यक्रममा पहुँच पाउन के-कस्ता कुराहरूले द्वन्द्वपीडितहरूलाई अफ्ठ्यारो बनाएको थियो ? (उदाहरणका लागि स्थानीय शान्ति समितिको संलग्नता, प्रमाणको आवश्यकता, राजनीतिक पार्टीको हस्तक्षेप, पुरुषहरूबाट हुने दुर्व्यवहार, अशिक्षा, जटिल फारम इत्यादी) ४.२.२ के पीडितले परिपूरण र अन्य कुनै राहत प्राप्त गर्नका लागि उठाउनु पर्ने कुनै जोखिमहरू छन् ? ४.२.३ यदि माइली पुरुष भएको भए, यसले राहत प्राप्त गर्न ढिला वा चाँडो के हुन्थ्यो ? (यदि उनी दलित, अन्य जातिय समूहको, अथवा बढी धनी भएको भए के हुन्थ्यो ? के यसले फरक पार्थ्यो ? यदि बेपत्ता पारिएको व्यक्ति किसान नभइ शिक्षक वा सरकारी कर्मचारी भएको भए उसले पाउने गरेको आर्थिक फाईदाहरूजस्तै सामाजिक सुरक्षासित सम्बन्धित सुविधाहरू, तलबभत्ता आदिलाई कसरी सम्बोधन गरीन्थ्यो । ४.३ तपाइँहरूको विचारमा सरकारले माइलीको श्रीमान्ले भोग्नु परेका हानि/क्षति/नोक्सानीहरूलाई पर्याप्त मात्रामा पहिचान गर्‍यो ? ४.४ द्वन्द्वपीडितको नाताले तपाईहरूलाई यस्तो पहिचानको महत्व कत्तिको छ ? किन ?	माइलीमा मात्र पूर्ण रूपमा केन्द्रित नरही अन्तरिम राहत कार्यक्रमका सबै लाभान्वितहरूलाई समेट्ने गरी संवादको विस्तार गर्नुहोस् । लिङ्ग र अन्य सामाजिक श्रेणीक्रमले परिपूरण प्राप्त गर्ने कुरामा असर पार्दछ भन्ने स्वीकार्य बुझाइ वा धारणा पीडितहरूमा छ वा छैन भन्ने कुरामा ध्यान केन्द्रित गर्नुहोस् । पहुँच, प्रचार, प्राथमिकीकरण र वितरणसम्बन्धी नीतिहरूको परिभाषा गर्ने सन्दर्भबाट उत्तरदाताहरूलाई व्याख्या गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् ।

कथाको भाग ३			
	कथाको भाग ३ पढ्नुहोस्, र कथा अगाडि बढ्दै जाँदा विभिन्न सरोकारवालाहरूलाई चित्रमा देखाउँदै जानुहोस् ।	**५. क्षतिपूर्ति** ५.१ तपाइँहरूको विचारमा सरकारले प्रदान गर्ने आर्थिक क्षतिपूर्ति नै माइलीले भोग्नु परेको क्षति/हानि/नोक्सानीको उचित सम्वोधन/प्रतिक्रिया हो ? ५.१.१ किन हो वा किन होईन ?	**अन्तरिम राहत कार्यक्रम ।** क्षतिपूर्तिसम्वन्धी यी प्रश्नहरूको उद्देश्य पीडितहरूमा आर्थिक सहयोगको प्रभाव पत्ता लगाउनु हो । "थप आवश्यक" छ वा छैन भन्ने सवालले पुनः सार्वजनिक पहिचान वा हानिको जिम्मेवार को हो भन्ने बारेको अवधारणा ल्याउन सक्दछ । सहभागीहरूले भन्न सक्ने छन् कि पहिचान क्षतिपूर्तिसँगै आवश्यक हुन्छ वा काइलीले के भएको थियो भन्ने कुराको बारेमा थाह नपाई सन्तुष्टि सम्भव हुन्न ।
	प्रस्तावित विभिन्न उपायहरूको सूचि देखिनेगरी सूचीकृत गर्नुहोस् ।	५.१.२ तपाईहरूको विचारमा आमरूपमा द्वन्द्वपीडितहरूले अन्तरिम राहत कार्यक्रमबाट उचित सहयोग पाएका छन् ? ५.२ त्यो पैसाले माइलीलाई कसरी सहयोग गर्छ ? **६. सन्तुष्टि** ६.१. तपाईहरूको विचारमा माइलीलाई अन्तरिम राहत कार्यक्रमको क्षतिपूर्तिले सन्तुष्टि दिन सक्छ ? कि उनले भोग्नु परेका क्षति/हानि/असरहरूलाई अन्य कुनै रूपले वा उपायले सम्बोधन गर्न आवश्यक छ ? ६.१.१ यदि छ भने के गर्नुपर्ला ? यी उपायहरू कसरी सहयोगी हुन सक्छन् ? ६.१.२ माइलीले उनको श्रीमान्लाई के भएको थियो भन्ने कुराको बारेमा सत्य तथ्य थाहा पाउन महत्वपूर्ण छ ? ६.१.३ आधिकारिक निकायहरूले माइलीको श्रीमान्लाई के भएको थियो भन्ने सत्यको पहिचान गर्नु कति महत्वपूर्ण छ ? किन ? ६.१.४ के यो पहिचानले माइलीको क्षतिपूर्तिसम्बन्धी भावनामा परिवर्तन आउँछ ? यदि आउँछ भने कसरी ?	प्रश्न नं ६.१.३ का सम्बन्धमा कृपया कुनै उत्तरदाताले केवल आधिकारिक निकाय वा सरकार मात्र नभनी दोषी पनि भन्छ भने त्यो कुरालाई पनि ध्यान दिनुहोस् ।
		के यो अन्तरिम राहत कार्यक्रमबाट सहयोग पाउने अरुमा पनि लागू हुन्छ ? ६.२ यी कुराहरू सँगै एकआपसमा सँगै हुनुपर्छ वा क्रमबद्ध रूपमा हुनु पर्छ ? (उदाहरणको लागि परिपूरण अगाडि सत्य निरूपण ?) **७. न्याय** ७.१ माइलीको दृष्टिकोणबाट के अन्तरिम राहत कार्यक्रमले उसलाई कुनै किसीमले न्याय प्रदान गऱ्यो ? ७.१.१ यदि गर्यो भने आन्तरिम राहत कार्यक्कमले कुन अर्थमा न्याय प्रदान गर्यो ?	यी प्रश्नमा निष्पक्षता र न्यायको अवधारणा रहेका छन् । साथै यहाँ अन्तरिम राहत कार्यक्रमले न्याय दिलाउन कत्तिको मद्दत पुर्याएको जस्तो लाग्छ लाग्दैन भन्ने खोजी हुन्छ । कसैले नकार्न सक्छन् कि अन्तरिम राहत कार्यक्रमको सहयोग दानको रूपमा तत्कालीन आवश्यकताको पुरा गर्न मात्र दिइएको हो । यी प्रश्नहरूले न्याय भन्नाले स्थानीय स्तरमा के बुझिन्छ भन्ने बारे थप कुराको सोधपुछ अगाडि बढाउनको लागि त्यसपछि एउटा आधार खडा गर्छन् ।

		७.१.२ यदि गरेन भने किन ? ७.१.३ के अन्तरिम राहत कार्यक्रम अन्तर्गत लाभान्वित अन्यले न्याय भएको भनि भने ? ७.१.५ अन्तरिम राहत कार्यक्रमले न्याय दिने उद्देश्य राखेको थियो ? थिएन भने यसको उद्देश्य के थियो ? ७.२ तपाइँहरूको विचारमा अदालतमा नगईकन न्याय पाउन सम्भव छ ? किन छ वा किन छैन ? ७.२.१. के तपाईहरूमध्ये कोही न्यायका लागि प्रहरी वा अदालतमा जानु भएको छ ? किन जानु भयो/किन जानु भएन ? ७.३. के दोषीहरूले आफूले गरेको क्षति/हानि/नोक्सानीहरूको जिम्मेवारी लिन आवश्यक छ ? ७.३.१ यो कसरी हुनुपर्दछ ? (माफीको माध्यमबाट) ? स्वीकारोक्तिको माध्यमबाट ? अभियोजनको माध्यमबाट ?) ७.३.२. यदि गल्ती गरेकाहरूलाई पहिचान गर्न वा कारवाही गर्न नसकिएमा पीडिलाई न्याय प्राप्त भएको छ भन्ने महसुस गराउन सकिने अन्य उपायहरू के के हुन् ? **८. बाँकी समुदाय** ८.१ प्रत्यक्ष रूपमा द्वन्द्वमा कुनै हानि/क्षति/समस्या भोग्नु नपरेका समुदायका अन्य सदस्यहरूले अन्तरिम राहत कार्यक्रमको बारेमा के सोच्छन् ? ८.१.१ के उनीहरू अन्तरिम राहत कार्यक्रमका बारेमा जानकार छन् ? यो के को लागि हो भन्ने कुरा उनीहरू लाई थाहा छ ? ८.१.२ के द्वन्द्वपीडितहरूले भोग्नु परेको समस्या/क्षति/हानिबारे उनीहरू सचेत छन् र अन्तरिम राहत कार्यक्रमलाई आवश्यक सहायता हो भनेर उनीहरूले सहयोग गर्छन् ? ८.१.३ के माइली र अन्य द्वन्द्वपीडितहरूका लागि समुदायको यस्तो सचेतना र स्वीकार्यता महत्वपूर्ण छ ? किन छ वा किन छैन ?	अन्तिम प्रश्नले पुनः स्थानीय समुदायको सहयोग तथा पहिचानको महत्व बुझ्न कोशिश गर्छ ।

<table>
<tr><th colspan="4">कथाको भाग ४ पढ्नुहोस्</th></tr>
<tr>
<td rowspan="2">परिपूरण</td>
<td rowspan="2">कथाको भाग ४ पढ्नुहोस्, कथा अगाडि बढाउँदै जाँदा कथाका विभिन्न सरोकारवालाहरूलाई चित्रमा देखाउँदै जानुहोस् । सम्बन्धित पात्रहरूलाई चित्रमा इङ्गित गर्नुस्। चित्रमा याद भएका पात्रहरूलाई देखाउनुहोस् ।</td>
<td>९. सहायता तथा अधिकार

९.१ केहि व्यक्तिहरू पीडितहरूका लागि सहयोगको बारेमा कुरा गर्दैछन् भने केहि पीडितहरूको अधिकारको बारेमा कुरा गर्दैछन् । तपाईहरूको विचारमा सहायता र अधिकारवीच के फरक छ ?

९.१.१. के यो महत्वपूर्ण फरक हो ?

९.१.२. पीडितहरूको अधिकारको कुरा नगरी न्याय भएको अनुभब गर्न संम्भव छ ? (किन छ / किन छैन ?)</td>
<td></td>
</tr>
<tr>
<td>१०. परिपूरण प्रदान गर्ने

१०.१ तपाईहरूको विचारमा द्वन्द्वमा भएको क्षति/हानि नोक्सानीहरूलाई सुधार्ने/पूर्ति गर्ने जिम्मेवारी लिनुपर्ने कुनै संस्थाहरू वा व्यक्तिहरूका समूह छन् ?

१०.१.१ कुन र किन ?

१०.२ कस्तो प्रकारका उपायहरू व्यक्तिगत रूपमा नै प्रदान गर्नुपर्छ र कुन-कुन प्रकारका उपायहरू पीडितहरूको समूह वा सम्पूर्ण समुदायलाई प्रदान गर्न सकिन्छ ?

१०.३. माइली टाढा दुर्गम गाउँमा बस्छिन् । उनी र उनको परिवारले भोगेका क्षतिहरूलाई पूर्ति गर्ने सन्दर्भमा भविष्यमा हुने छलफलमा उनी र उनको परिवारको सहभागिता सुनिश्चित गर्नका लागि सर्वोत्तम उपाय के हुन सक्छ ?

१०.३.१ उनलाई यस्ता प्रक्रियामा सहभागी हुने अवसर पाउन जरुरी छ ? किन छ वा किन छैन ?

१०.३.२ तपाईहरूको विचारमा कुन-कुन निकायहरूले यस प्रकारका सहायता उत्तम रूपले प्रदान गर्न सक्छन् ?

कसरी सहयोग प्रदान गरीनु उपयुक्त हुन्छ ?</td>
<td></td>
</tr>
</table>

अन्तरिम राहत कार्यक्रमबाट लाभान्वित महिलाहरूका लागि कथा

भाग १ – द्वन्द्वसँग सम्बन्धित हानि

माइली गरिब र दुर्गम गाउँकी ३० वर्षकी महिला हुन् । उनी आफ्ना स-साना चार जना छोराछोरी र सासु ससुरासँग संयुक्त परिवारमा बस्छिन् । २०६० सालमा एक दिन बाहिर गएका उनका श्रीमान् घरमा फर्किएनन् । माइलीले उनको श्रीमान्को खोजी गरी नै रहिन् । छिमेकीहरूले त्यस दिन माओवादी र नेपाली सेना दुवै त्यो क्षेत्रमा भएको कुरा सुनाएका थिए । आफ्नो श्रीमान्को खोजी गर्न माइली १ वर्ष सम्म महिनौँ पिच्छे प्रहरी, सेना, सिडिओ लगायत सबैतिर धाइरहिन् । तर उनलाई कसैले पनि केही बताउन सकेनन् । झण्डै १० वर्ष पछि, माइलीका बालबच्चाहरू काम गरिरहेका छन् किनभने माइलीसँग आफ्ना बच्चाहरूलाई पढाउने पैसा छैन । उनी बिरामी छिन् तर डाक्टरलाई जँचाउन जाने उनको क्षमता छैन । उनले बालबच्चाहरूलाई खुवाउन-पियाउन आफूसँग भएका गाईवस्तु तथा गरगहना समेत बेचिसकिन् र अहिले उनी एउटा इँटा भट्टामा काम गर्छिन् । उनका सासु ससुराले उनलाई अशुभ भएको आरोप लगाउँछन् । हरेक पटक इँट्टा कारखानामा काम गर्न जाँदा सँगै काम गर्ने पुरुष साथीहरूबाट उनी दुर्व्यवहारको शिकार हुन्छिन् । छिमेकीहरूले पनि उनलाई विधुवाको भेष धारण गर्नु भनी अपमान गर्ने र दवाव दिने गर्छन् । तर उनी हालसम्म पनि आफ्नो श्रीमान् जिउँदै रहेको कुरामा विश्वास गर्छिन् र सिंदुर र रातो टिका लगाउँछिन् । उनी श्रीमान्को खबर सुन्नलाई पर्खिबसेकी छिन् ।

भाग २ – अन्तरिम राहत कार्यक्रम

नेपाल सरकारले २०६५ सालमा द्वन्द्वपीडितहरूका लागि राहत प्रदान गर्ने योजनाको घोषणा गर्‍यो । सुरुमा त माइली खुसी भइन् तर पछि उनले बेपत्ता पारिएका व्यक्तिहरूका श्रीमतीहरूले त विधुवा महिलाहरूले भन्दा धेरै कम रकम प्राप्त गर्ने कुरा थाह पाएपछि उनी दुःखी भइन् । त्यस माथि पनि उनले त आफ्नो श्रीमान् पीडित थिए भन्ने कुरा प्रमाणित गराउनु परेको थियो । धेरै दुविधायुक्त कागजी काम कारबाही र गाउँबाट जिल्ला सदरमुकाम जाने आउने महँगो यात्रा र कति पटक बिना कुनै काम फर्किनु पर्ने कारणले उनलाई आफ्नो श्रीमान् पीडित भएको प्रमाणित गर्न धेरै लामो समय लाग्यो । कहिलेकाहीँ त पुरुषहरूको प्रतिक्रियाले उनले अप्ठ्यारो पनि महसुस गरीन् । सिडिओ र छिमेकीहरूले उनलाई श्रीमान् मरेको घोषणा गरी काजक्रिया गर्न र बिधुवाले पाउने पुरा रकम लिन दवाब दिए । अन्त्यमा अफ्ठ्यारो मान्दै माइलीले सबैले भनेझैं गरिन् र बिधुवाले पाउने बराबरको रकम लिइन् । यसमा उनलाई एउटा राजनीतिक पार्टीका सदस्यले सहयोग गरे । हाल उनी सेतो लुगा लगाउने गर्छिन् । श्रीमानको काजक्रिया भएपछि अहिले उनका सासु ससुराहरू उनीसँग मुस्किलले बोल्छन् । परिवारमा अझै पनि तनाव छ । उनले पाएकोमध्ये आधा पैसा ससुरालाई दिएता पनि उनीहरूले माइलीलाई फेरी विहे गर्ने र पैतृक सम्पत्ति लैजाने योजना बनाएकी छे भनेर आरोप लगाउँछन् ।

भाग ३ – अन्तरिम राहत कार्यक्रममा सुधार

माइलीले आफ्नो श्रीमान्को खोजी गरी नै रहिन् । महिलाहरूको एक स्थानीय संस्थाले उनलाई विधुवा, अझ विशेष गरी श्रीमान्हरू बेपत्ता भएका महिलाहरूलाई, सेतो लुगा लगाउन दबाब दिनु हुँदैन भनेर बतायो । उनीहरूबाट माइलीले केही सहयोग प्राप्त गरिन् । हाल आएर उनले बेपत्ता पारिएका व्यक्तिहरूका श्रीमतीहरूले पनि बिधुवाहरूले जत्तिकै रकम पाउने कुरा थाह पाएकी छिन् । उनी आफूले श्रीमान्लाई मृत घोषणा गरेकोमा आत्माग्लानी महसुस गर्छिन् र रिसाउँछिन् । उनी अब सेतो लुगा लगाउँदिनन् तथापि फेरि रातो सारी लगाउने कल्पना पनि गर्न सक्दिनन् । उनी आफू धेरैजसो उदास भएको महसुस गर्छिन् ।

भाग ४ – आकाङ्क्षा तथा विकल्पहरू

सरकारले अन्तरिम राहत कार्यक्रम सकेपछि के गर्ने भन्ने सम्बन्धमा द्वन्द्वपीडित तथा मानवअधिकार सङ्गठनहरूलाई राखेर परामर्श छलफल गर्छ । छलफलमा कोही भन्छन् अन्तरिम राहत कार्यक्रमले द्वन्द्वपीडितका आवश्यकताहरू सम्बोधन गरिसकेकोले अब थप केही गर्नु पर्दैन । कोही भन्छन् हैन, यो त केवल अस्थायी राहत मात्र थियो । अर्काथिरि सोध्छन् के गरिनुपर्दछ त ? केही भन्छन् द्वन्द्वको क्षति/हानि नोक्सानीलाई औपचारिक तथा सार्वजनिक रूपमा मान्यता प्रदान गर्न जरुरी छ । भने कोही भन्छन् हैन, यसले थप द्वन्द्व सृजना गर्छ । कोही भन्छन् द्वन्द्वपीडितका पनि अधिकारहरू छन् जसलाई पुरा गर्नै पर्छ । माइली यो परामर्श छलफलबाट टाढा आफ्नै गाउँमा छिन् र उनले यस बारेमा केही सुनेकी पनि छैनन् । अहिले पनि जब कोही नौलो मान्छे उनको ढोकामा आउँछ माइलीलाई आफ्नो श्रीमान्को समाचार ल्याएको हो कि भन्ने लाग्दछ ।

नेपालको केही छानिएका जिल्लाका द्वन्द्वपीडितहरूको आवश्यकता, चासो तथा आकाङ्क्षाहरूको अवस्थागत विश्लेषण

आइसिटिजे/कृपा

२०१३

अन्तरिम राहत कार्यक्रम प्राप्त गरेका पुरुषहरूसँग गरिएका कथानक लक्षित समूह छलफल (साइँला कथा)

मार्गनिर्देशन

नमस्कार ! सर्वप्रथम म तपाईंहरूलाई हाम्रो समूह छलफल कार्यक्रममा स्वागत गर्न चाहन्छु । मेरो नाम (. . .) हो । यहाँ मसँगै आउनु भएको मेरा साथीको नाम (. . .) हो । हामी दुवैजना काठमाडौंमा रहेको कृपा नामक अनुसन्धानमूलक संस्थामा काम गरिरहेका छौं । हामीहरू यहाँ अहिले आइसिसटिजेको तर्फबाट परिपूरण सम्बन्धी द्वन्द्वपीडितका आवश्यकताहरू, चासोहरू र आकाङ्क्षाहरूसँग सम्बन्धित एक अनुसन्धान कार्यका लागि आएका हौं । यस अनुसन्धानले कसरी आधिकारिक सहयोगको हकदार सम्म उचित रुपमा परिपूरण पुर्याउन सकिन्छ भन्ने जानकारी सरकारलाई दिन मद्दत गर्नेछ । यो छलफल करिव दुई घण्टाको हुनेछ । हामीले यस छलफल कार्यक्रममा तपाईहरूका लागि चिया र नास्ताको व्यवस्था गरेका छौं । हामीहरू यस छलफल कार्यक्रमलाई साइँलाको कथाबाट सुरु गर्न चाहन्छौं ।

अनुसन्धानकर्ताहरूलाई निर्देशन : तल दिइएका प्रश्नहरू अनुसन्धानकर्ताहरूको तहसम्मका लागि लेखिएका हुन् । यी प्रश्नहरूको बुझाइलाई सुनिश्चित गर्नका लागि अनुन्धानकर्ताहरूले पुनर्व्याख्या गर्नुपर्नेछ । यी प्रश्नहरूको प्रारम्भिक उत्तरका आधारमा अनुसन्धानकर्ताहरूले कथाभन्दा बाहिर गएर उत्तरदाताले भोगेका समस्या र हानिबारे संवाद गर्नका लागि उपयुक्त खालका अनुवर्ती प्रश्नहरू सोध्नेछन् भनेर ठानिएको छ । अनुसन्धाकर्ताहरूले विस्तृत रुपमा निम्नलिखित चार विषयगत क्षेत्रहरू पत्ता लगाउनेछन् ।

१. द्वन्द्वपीडितहरूले भोगेका हानिहरू र त्यसको प्रभाव
२. अन्तरिम राहत कार्यक्रमको प्रभाव
३. द्वन्द्वपीडितहरूका तत्कालीन आवश्यकताहरू
४. द्वन्द्वपीडितहरूका दीर्घकालीन आकाङ्क्षाहरू

कथाको भाग ४ पढ्नुहोस्			
द्वन्द्वसित सम्बन्धित हानिहरू	*कथाको भाग १ पढ्नुहोस् र कथा पढ्दै जाँदा चित्रमा कथाका मुख्य सरोकारवालाहरू देखाउनुहोस् ।*	१. **साइँला तथा अन्य द्वन्द्वपीडितहरू** १.१ तपाइँहरूको विचारमा यस कथामा को-को द्वन्द्वपीडितहरू हुन् ? १.२ तपाइँहरूको विचारमा के द्वन्द्वपीडितहरू सामान्यतया एक अर्कामा परिचित हुन्छन् र के उनीहरू आफ्ना कथाहरू साट्दछन् ? यदि हो भने किन र होइन भने किन ? १.२.१ के यो महत्वपूर्ण छ ? किन ? १.३ तपाइँहरूको विचारमा साइँला तथा अन्य द्वन्द्वपीडितहरूले के-कस्ता क्षति/हानि/नोक्सानीहरू व्यहोर्नु परेको थियो ? १.३.१ यदि साइँला दलित, वा अन्य कुनै जातीय समूहको भएको भए वा साइँला पुरुष भएको भए के यी क्षति/हानि/नोक्सानीहरू फरक हुन्थे ? १.३.१ यदि साइँला दलित, वा अन्य कुनै जातीय समूहको भएको भए वा साइँला पुरुष भएको भए के यी क्षति/हानि/नोक्सानीहरू फरक हुन्थे ?	**पीडित को हुन्** ? कोही उत्तरदाताहरूले बेपत्ता पारिएको छोरालाई मात्र पीडित भन्लान् । अरुले साइँलाकी श्रीमती, साइँला र परिवारका अन्य सदस्यहरूलाई पनि पीडित भन्लान् । अन्तर्वाताकारहरूले उत्तरदाताहरूले यी व्यक्तिहरूलाई किन पीडितको रुपमा लिएका छन् त भन्ने कुरा खोतल्नु पर्छ । परिवारलाई असर गरेका अन्य उल्लङ्घनहरू पनि आफैंमा महत्वपूर्ण छन् र प्रारम्भिक उल्लङ्घन (जस्तै बेपत्ता) का साथमा ती उल्लङ्घनहरूले पनि परिपूरणको अधिकारलाई आकर्षित गर्छन् ।

		१.३.२ के यस्ता कुनै विशेषताहरूले पीडितहरूलाई द्वन्द्वसम्बन्धी हुने क्षति/हानि/नोक्सानीहरूको जोखिमता अझ बढाएको छ ? १.३.३ साइँला वा उसकी श्रीमती द्वन्द्वकाल अगाडि अथवा द्वन्द्वकालमा राजनीतिक रुपले सक्रिय रहेका भए यसले केही फरक पार्थ्यो ? किन फरक पार्थ्यो / किन फरक पार्दैनथ्यो ? १.३.४ तपाइँहरूको विचारमा कुनै पनि पीडितलाई शहीद भनि घोषणा गर्ने अवस्थाहरू छन् ? किन छन् वा किन छैनन् ?	अन्तर्वाताकारहरूले उत्तरदाताहरूले कुनै द्वन्द्व प्रभावित व्यक्तिलाई शहीदका रुपमा पनि व्याख्या गर्दछन् कि र यदि गर्दछन् भने किन भन्ने कुरा पर्ना सोध्न सक्दछन् । उत्तरदाताहरूले पीडितलाई शहीदसित दाँज(लान् त्यसैले यी कुराहरूजस्तै (क) के उत्तरदाताहरूले राजनीतिक सहभागित(लाई शहादतको एउटा तत्वका रुपमा हेर्छन् (ख) के महिलाले आफ्ना बेपत्ता पारिएका श्रीमती शहीद भनी घोषणा भएमा त्यसले परिपूरण अधिकार हो भन्ने रुपमा उनीहरूको बुझाईलाई कसरी असर पार्छ (वा के उनीहरू यसलाई बलिदा(नको पुरस्कारको रुपमा लिन्छन ?) र (ग) के राजनीतिक रुपमा क्रियाशील नभएका बेपत्ता व्यक्तिहरूका परिवार समान रुपमा परिपूरणका हकदार हुन्छन् र किन ? यस विषयमा उत्तरदाताहरू सित विवाद गर्नुभन्दा थप प्रश्नहरू गर्नु उपयुक्त हुन्छ । यसको उद्देश्य समुदाय/परिवारको स्तरमा शहीदको अवधारणा कति हदसम्म महत्वपूर्ण छ भन्ने कुराको परीक्षण गर्नु हो । **अन्य द्वन्द्वका पीडितहरू** : यो कथा सुनेपछि सहभागीहरूले त्यस्तै घटना भोगेका अन्य द्वन्द्वपीडितको सम्झना दिलाएको सङ्केत गर्नुपर्छ । यदि त्यसो गर्दैन भने उनीहरूले के फरक वा कम प्रतिनिधिमूलक पाए भन्ने कुरा रेकर्ड गर्नु उपयोगी होला । **यदि . . . भएको भए फरक पार्थ्यो** ? यी प्रश्नहरूको उद्देश्य पीडितको पहिचानबाट हानिको जोखिमतामा हुने प्रभाव वा अहिले उनीहरूलाई बुझिइने धारणाका बारेमा बुझ्नु हो ।
	देखिनेगरि मान्यताहरूलाईसूचीबद्ध गर्नुहोस् । *सान्दर्भिक अधिकारीहरूलाई चित्रमा देखाउनुहोस् ।*	**२. हानि, अधिकार र मूल्यमान्यताहरू** २.१ के कुनै त्यस्ता कुराहरू थिए, जुन गर्न सकिन्थ्यो वा गरेको भए, साइँला र उनको परिवारलाई उनीहरूले भोग्नुपरेको हानिहरूबाट जोगाउन सकिन्थ्यो ? यदि सकिन्थ्यो भने, के ? साइँला वा उनले भोग्नुपरेका परिणामहरूलाई सम्बोधन गर्नका लागि कुनै संस्थाहरू अहिले जिम्मेवार छन् ? यदि छन् भने कुन कुन संस्थाहरू? तपाईहरूलाई ती संस्थाहरू किन जिम्मेवार छन् भन्ने लाग्छ ?	**हानि, अधिकार र मूल्यमान्यताहरू** : यस अन्तर्गत रहेका द्वन्द्वका हानि र मूल्यमान्यता बारेका धारणासित सम्बन्धित प्रश्नहरूले अन्तर्वाताकारहरूलाई उत्तरदाताहरूले महत्वपूर्ण मूल्यमान्यताहरूको उल्लङ्घनको सन्दर्भमा भोगेका हानिहरूको प्रकृतिका साथसाथै परिणामहरू र तत्पश्चात जन्मेका आवश्यकताहरूका बारेमा जान्ने अवसर प्रदान गर्नेछ । सम्भव भएको हदसम्म अन्तर्वाताकारहरूले मूल्यमान्यतासित सम्बन्धित प्रतिप्रश्नहरू गर्नुपर्छ (उदाहरणका लागि समानता, आत्मसम्मान, सुरक्षा, आपसी सम्मान, सामाजिक सद्भाव, विचार अभिव्यक्ति वा सम्मेलन गर्न पाउने स्वतन्त्रता आदि) जुन उत्तरदाताहरूको हानि र त्यस सम्बन्धमा राज्यको जिम्मेवारीको प्रकृतिबारेको बुझाइसित सम्बन्धित छ ।

		२.२ तपाईहरूको विचारमा के द्वन्द्वबाट प्रत्यक्ष रुपमा पीडित नभएका ब्यक्तिहरू र आम समुदायले साइँला जस्ता द्वन्द्वपीडितहरूको अवस्थालाई बुझ्छन् र सहानुभूति राख्छन् ? राख्छन् भने किन र राख्दैनन् भने किन ? २.३ तपाईहरूको विचारमा साइँला र उनीजस्ता द्वन्द्वपीडितहरूले भोगेका हानिहरूलाई सम्बोधन गर्नका लागि गर्नुपर्ने कुराहरू के-के हुन् ? तपाईहरूको विचारमा के त्यस्ता उपायहरूलाई समुदायले सहयोग गर्ला ? तपाईहरूको विचारमा के यी उपायहरूबाट द्वन्द्वबाट प्रत्यक्ष रुपमा पीडित नभएका व्यक्तिहरू लगायत आम समुदायलाई पनि फाइदा हुन्छ होला ? हुन्छ होला भने किन र हुन्न होला भने किन ?	यस अनुसन्धान सामग्रीमा यी हानिहरूलाई सम्बोधन गर्नका लागि सम्भव उपायहरूका बारेमा थप जान्नका लागि पछि अरु अवसरहरू पनि राखिएका छन् भन्ने कुरालाई ध्यानमा राख्नुहोला । अन्तर्वाताकारहरूले यस विषयको छलफललाई यसै चरणमै सिध्याउनु आवश्यक छैन । अन्तर्वाताकारहरूले उत्तरदाताहरूलाई तत्कालीन आवश्यकता बाहेकका हानिलाई संबोधन गर्ने कुराहरू जस्तै अभियोजन, के भएको थियो भन्नेबारे सत्यताको स्वीकारोक्ति लगायतका कुराहरूबारे सोच्न लगाउने ।
		३. **द्वन्द्वसँग सम्बन्धित आवश्यकताहरू तथा अन्य कठिनाइहरू** ३.१ साइँलाका तत्कालीन आवश्यकताहरू के-के हुन् ? ३.२ द्वन्द्वले साइँलाका आवश्यकताहरूलाई कसरी प्रभाव/असर पार्‍यो ? ३.२.१ यदि आवश्यकताहरू अझ गम्भीर भएको वा वृद्धि भएको भए, यो कसरी भयो भनेर तपाई भन्न सक्नुहुन्छ ? ३.२.२ समुदायका अन्य द्वन्द्वबाट प्रभावित नभएका व्यक्तिहरूले साइँला जस्तै द्वन्द्वपीडितहरूको द्वन्द्वले सृजना गरेका थप आवश्यकताहरूलाई पहिचान गर्छन्/बुझ्छन् ? के यसरी पहिचान गर्न/बुझ्न महत्वपूर्ण छ ? ३.३ **तत्कालीन र दीर्घकालीन आवश्यकताहरू** : यदि साइँलाका यी तत्कालीन र जरुरी आवश्यकताहरू पुरा भएको खण्डमा, साइँला र उनको परिवारले भोगेका हानिहरू संबोधन गर्नका लागि गर्नुपर्ने अन्य के-के कुराहरू हुन् ?	**पीडित र अन्य** : यी श्रृंखलाबद्ध प्रश्नहरूले साइँलाको आवश्यकता, चासो र आकाङ्क्षाहरू र बाँकी समुदायले कुन हदसम्म यी कुराहरूलई साझा रुपमा लिएका छन् भन्ने बारेमा साधारण छलफललाई अगाडि बढाउनेछ ।

कथाको भाग २			
अन्तरिम राहत कार्यक्रम प्रक्रिया	*कथाको भाग २ पढ्नुहोस् र कथा अगाडि बढ्दै जाँदा विभिन्न सरोकारवालाहरूलाई चित्रमा देखाउँदै जानुस् ।*	४. **अन्तरिम राहत कार्यक्रम प्रक्रिया** ४.१ के अन्तरिम राहत कार्यक्रमबाट राहत पाउनु पर्ने तर यस कथामा उल्लेख नभएका अरु पीडितहरू छन् ? ४.२ अन्तरिम राहत कार्यक्रमको सहयोग पाउन माइलीले के-कस्ता समस्याहरू भोग्नु पऱ्यो ? ४.२.१ अन्तरिम राहत कार्यक्रममा पहुँच पाउन के-कस्ता कुराहरूले द्वन्द्वपीडितहरूलाई अफठ्यारो बनाएको थियो ? (उदाहरणका लागि स्थानीय शान्ति समितिको संलग्नता, प्रमाणको आवश्यकता, राजनीतिक पार्टीको हस्तक्षेप, पुरुषहरूबाट हुने दुर्व्यवहार, अशिक्षा, जटिल फारम इत्यादी) ४.२.२ के पीडितले परिपूरण र अन्य कुनै राहत प्राप्त गर्नका लागि उठाउनु पर्ने कुनै जोखिमहरू छन् ? ४.२.३ यदि माइली पुरुष भएको भए, यसले राहत प्राप्त गर्न ढिला वा चाँडो के हुन्थ्यो ? (यदि उनी दलित, अन्य जातिय समूहको, अथवा बढी धनी भएको भए के हुन्थ्यो ? के यसले फरक पार्थ्यो ? यदि बेपत्ता पारिएको व्यक्ति किसान नभइ शिक्षक वा सरकारी कर्मचारी भएको भए उसले पाउने गरेको आर्थिक फाईदाहरूजस्तै सामाजिक सुरक्षासित सम्बन्धित सुविधाहरू, तलबभत्ता आदिलाई कसरी सम्बोधन गरीन्थ्यो । ४.३ तपाइँहरूको विचारमा सरकारले माइलीको श्रीमान्ले भोग्नु परेका हानि/क्षति/नोक्सानीहरूलाई पर्याप्त मात्रामा पहिचान गऱ्यो ? ४.४ द्वन्द्वपीडितको नाताले तपाईहरूलाई यस्तो पहिचानको महत्व कत्तिको छ ? किन ?	माइलीमा मात्र पूर्ण रूपमा केन्द्रित नरही अन्तरिम राहत कार्यक्रमका सबै लाभान्वितहरूलाई समेट्ने गरी संवादको विस्तार गर्नुहोस् । लिङ्ग र अन्य सामाजिक श्रेणीक्रमले परिपूरण प्राप्त गर्ने कुरामा असर पार्दछ भन्ने स्वीकार्य बुझाइ वा धारणा पीडितहरूमा छ वा छैन भन्ने कुरामा ध्यान केन्द्रित गर्नुहोस् । पहुँच, प्रचार, प्राथमिकीकरण र वितरणसम्बन्धी नीतिहरूको परिभाषा गर्ने सन्दर्भबाट उत्तरदाताहरूलाई व्याख्या गर्न प्रोत्साहन गर्नुहोस् ।

कथाको भाग ३			
	कथाको भाग ३ पढ्नुहोस्, र कथा अगाडि बढ्दै जाँदा विभिन्न सरोकारवालाहरूलाई चित्रमा देखाउँदै जानुहोस् ।	**५. क्षतिपूर्ति** ५.१ तपाइँहरूको विचारमा सरकारले प्रदान गर्ने आर्थिक क्षतिपूर्ति नै साइँलाले भोग्नु परेको क्षति/हानि/नोक्सानीको उचित सम्बोधन/प्रतिक्रिया हो ? ५.१.१ किन हो वा किन होईन ? ५.१.२ तपाईहरूको विचारमा आमरुपमा द्वन्द्वपीडितहरूले अन्तरिम राहत कार्यक्रमबाट उचित सहयोग पाएका छन् ? ५.२ त्यो पैसाले साइँलालाई कसरी सहयोग गर्छ ?	अन्तरिम राहत कार्यक्रम । क्षतिपूर्तिसम्वन्धी यी प्रश्नहरूको उद्देश्य पीडितहरूमा आर्थिक सहयोगको प्रभाव पत्ता लगाउनु हो । "थप आवश्यक" छ वा छैन भन्ने सवालले पुनः सार्वजनिक पहिचान वा हानिको जिम्मेवार को हो भन्ने बारेको अवधारणा ल्याउन सक्दछ । सहभागीहरूले भन्न सक्ने छन् कि पहिचान क्षतिपूर्तिसँगै आवश्यक हुन्छ वा काइलीले के भएको थियो भन्ने कुराको बारेमा थाह नपाई सन्तुष्टि सम्भव हुन्न । प्रश्न नं ६.१.३ का सम्बन्धमा कृपया कुनै उत्तरदाताले केवल आधिकारिक निकाय वा सरकार मात्र नभनी दोषी पनि भन्छ भने त्यो कुरालाई पनि ध्यान दिनुहोस् ।
	प्रस्तावित विभिन्न उपायहरूको सूचि देखिनेगरि सूचीकृत गर्नुहोस् ।	**६. सन्तुष्टि** ६.१. तपाईहरूको विचारमा साइँलालाई अन्तरिम राहत कार्यक्रमको क्षतिपूर्तिले सन्तुष्टि दिन सक्छ ? कि उनले भोग्नु परेका क्षति/हानि/असरहरूलाई अन्य कुनै रुपले वा उपायले सम्बोधन गर्न आवश्यक छ ? ६.१.१ यदि छ भने के गर्नुपर्ला ? यी उपायहरू कसरी सहयोगी हुन सक्छन् ? ६.१.२ साइँलाले उनको श्रीमतीलाई के भएको थियो भन्ने कुराको बारेमा सत्य तथ्य थाहा पाउन महत्वपूर्ण छ ? ६.१.३ आधिकारिक निकायहरूले साइँलाको श्रीमतीलाई के भएको थियो भन्ने सत्यको पहिचान गर्नु कति महत्वपूर्ण छ ? किन ? ६.१.४ के यो पहिचानले साइँलाको क्षतिपूर्तिसम्बन्धी भावनामा परिवर्तन आउँछ ? यदि आउँछ भने कसरी ? के यो अन्तरिम राहत कार्यक्रमबाट सहयोग पाउने अरुमा पनि लागू हुन्छ ? ६.२ यी कुराहरू एकआपसमा सँगै हुनुपर्छ वा क्रमबद्ध रुपमा हुनु पर्छ ? (उदाहरणको लागि परिपूरण अगाडि सत्य निरुपण ?)	यी प्रश्नमा निष्पक्षता र न्यायको अवधारणा रहेका छन् । साथै यहाँ अन्तरिम राहत कार्यक्रमले न्याय दिलाउन कत्तिको मद्दत पुर्याएको जस्तो लाग्छ लाग्दैन भन्ने खोजी हुन्छ । कसैले नकार्न सक्छन् कि अन्तरिम राहत कार्यक्रमको सहयोग दानको रुपमा तत्कालीन आवश्यकताको पुरा गर्न मात्र दिइएको हो । यी प्रश्नहरूले न्याय भन्नाले स्थानीय स्तरमा के बुझिन्छ भन्ने बारे थप कुराको सोधपुछ अगाडि बढाउनको लागि त्यसपछि एउटा आधार खडा गर्छन् ।

		७. न्याय ७.१ साइँलाको दृष्टिकोणबाट के अन्तरिम राहत कार्यक्रमले उसलाई कुनै किसीमले न्याय प्रदान गऱ्यो? ७.१.१ यदि गर्यो भने आन्तरिम राहत कार्यक्रमले कुन अर्थमा न्याय प्रदान गर्यो ? ७.१.२ यदि गरेन भने किन ? ७.१.३ के अन्तरिम राहत कार्यक्रम अन्तर्गत लाभान्वित अन्यले न्याय भएको भनि भने ? ७.१.५ अन्तरिम राहत कार्यक्रमले न्याय दिने उद्देश्य राखेको थियो ? थिएन भने यसको उद्देश्य के थियो ? ७.२ तपाइँहरूको विचारमा अदालतमा नगईकन न्याय पाउन सम्भव छ ? किन छ वा किन छैन ? ७.२.१. के तपाईहरूमध्ये कोही न्यायका लागि प्रहरी वा अदालतमा जानु भएको छ ? किन जानु भयो/किन जानु भएन ? ७.३. के दोषीहरूले आफूले गरेको क्षति/हानि/नोक्सानीहरूको जिम्मेवारी लिन आवश्यक छ ? ७.३.१ यो कसरी हुनुपर्दछ ? (माफीको माध्यमबाट)? स्वीकारोक्तिको माध्यमबाट ? अभियोजनको माध्यमबाट?) ७.३.२. यदि गल्ती गरेकाहरूलाई पहिचान गर्न वा कारवाही गर्न नसकिएमा पीडिलाई न्याय प्राप्त भएको छ भन्ने महसुस गराउन सकिने अन्य उपायहरू के के हुन् ?	अन्तिम प्रश्नले पुनः स्थानीय समुदायको सहयोग तथा पहिचानको महत्व बुझ्न कोशिश गर्छ ।
		८. बाँकी समुदाय ८.१ प्रत्यक्ष रुपमा द्वन्द्वमा कुनै हानि/क्षति/समस्या भोग्नु नपरेका समुदायका अन्य सदस्यहरूले अन्तरिम राहत कार्यक्रमको बारेमा के सोच्छन् ? ८.१.१ के उनीहरू अन्तरिम राहत कार्यक्रमका बारेमा जानकार छन् ? यो के को लागि हो भन्ने कुरा उनीहरू लाई थाहा छ ? ८.१.२ के द्वन्द्वपीडितहरूले भोग्नु परेको समस्या/क्षति/हानिबारे उनीहरू सचेत छन् र अन्तरिम राहत कार्यक्रमलाई आवश्यक सहायता हो भनेर उनीहरूले सहयोग गर्छन् ? ८.१.३ के साइँला र अन्य द्वन्द्वपीडितहरूका लागि समुदायको यस्तो सचेतना र स्वीकार्यता महत्वपूर्ण छ ? किन छ वा किन छैन ?	

कथाको भाग ४ पढ्नुहोस्			
परिपूरण	*कथाको भाग ४ पढ्नुहोस्, कथा अगाडि बढाउँदै जाँदा कथाका विभिन्न सरोकारवालाहरूलाई चित्रमा देखाउँदै जानुहोस् । सम्बन्धित पात्रहरूलाई चित्रमा इङ्गित गर्नुस्। चित्रमा याद भएका पात्रहरूलाई देखाउनुहोस् ।*	९. **सहायता तथा अधिकार** ९.१ केहि व्यक्तिहरू पीडितहरूका लागि सहयोगको बारेमा कुरा गर्दैछन् भने केहि पीडितहरूको अधिकारको बारेमा कुरा गर्दैछन् । तपाईहरूको विचारमा सहायता र अधिकारवीच के फरक छ ? ९.१.१. के यो महत्वपूर्ण फरक हो ? ९.१.२. पीडितहरूको अधिकारको कुरा नगरि न्याय भएको अनुभब गर्न संम्भव छ ? (किन छ / किन छैन ?)	
		१०. **परिपूरण प्रदान गर्ने** १०.१ तपाईहरूको विचारमा द्वन्द्वमा भएको क्षति/हानि नोक्सानीहरूलाई सुधार्ने/पूर्ति गर्ने जिम्मेवारी लिनुपर्ने कुनै संस्थाहरू वा व्यक्तिहरूका समूह छन् ? १०.१.१ कुन र किन ? १०.२ कस्तो प्रकारका उपायहरू व्यक्तिगत रुपमा नै प्रदान गर्नुपर्छ र कुन-कुन प्रकारका उपायहरू पीडितहरूको समूह वा सम्पूर्ण समुदायलाई प्रदान गर्न सकिन्छ ? १०.३. साइँला टाढा दुर्गम गाउँमा बस्छन् । उनी र उनको परिवारले भोगेका क्षतिहरूलाई पूर्ति गर्ने सन्दर्भमा भविष्यमा हुने छलफलमा उनी र उनको परिवारको सहभागिता सुनिश्चित गर्नका लागि सर्वोत्तम उपाय के हुन सक्छ ? १०.३.१ उनलाई यस्ता प्रक्रियामा सहभागी हुने अवसर पाउन जरुरी छ ? किन छ वा किन छैन ? १०.३.२ तपाईहरूको विचारमा कुन-कुन निकायहरूले यस प्रकारका सहायता उत्तम रुपले प्रदान गर्न सक्छन् ? कसरी सहयोग प्रदान गरिनु उपयुक्त हुन्छ ?	

कथा – अन्तरिम राहत पाएकाहरू – पुरुष

भाग १ – द्वन्द्वसँग सम्बन्धित हानि

साइँला एउटा गरीब र दुर्गम गाउँका ५० वर्षीय व्यक्ति हुन् । आजभोलि उनी आफ्नी बिरामी श्रीमतीसँग बस्दछन् । कुरा २०६० सालको हो । उनीहरूको एकमात्र सन्तानको रूपमा एउटा छोरा थियो । त्यसबेला ती छोराको विहे पनि भएको थिएन । तर उनी एउटा प्राथमिक विद्यालयका शिक्षक थिए । त्यसैबेला एक दिन साइँलाका ती छोरा स्कुलबाट पढाएर घर फर्केननन् । साइँला र उनकी श्रीमतीले निरन्तर छोराको खोजी गरे तर केही पत्तो लागेन । उनकी श्रीमती बिरामी र हताश भइन् र अहिले धेरै कम मात्र घर-कोठाबाट हलचल गर्ने गर्छिन् । उनी छोरा बेपत्ता भएकोमा कुनै न कुनै प्रकारले आफूलाई नै दोष दिन्छिन् । छिमेकीहरूले त्यस दिन माओवादी र नेपाली सेना दुवै त्यो क्षेत्रमा भएको कुरा सुनाएका थिए । साइँला अहिले पनि निरन्तर रूपमा प्रहरी, सेना, र स्थानीय शान्ति समिति धाउँछन् । तर कसैले पनि केही बताउन सक्दैनन् । यसरी छोरा हराएको र श्रीमती पनि रोगी भएकोमा उनका छिमेकीहरूले साइँलालाई फेरी विहे गर्ने सल्लाह दिन्छन् । तर साइँलाले आश मारेका छैनन् । बरु आफूले अब श्रीमतीको पनि हेरचाह गर्नुपर्नेमा उनी जोड दिन्छन् । त्यसको केही समय पछि उनले श्रीमतीको उपचारमा खर्च गर्नका लागि गाईवस्तु बेच्नु परेको छ ।

भाग २ – अन्तरिम राहत कार्यक्रम

नेपाल सरकारले २०६५ सालमा द्वन्द्वपीडितहरूका लागि राहत प्रदान गर्ने योजनाको घोषणा गऱ्यो । साइँलाले पनि सहयोग पाउन सक्ने भनेर सुरुमा उनी खुसी भए तर पछि उनले बेपत्ता पारिएका व्यक्तिहरूका परिवारकाहरूले त मृत्यु भएका परिवारको भन्दा पनि निकै कम पैसा पाउने थाहा पाए । सिडिओ र छिमेकीहरूले उनलाई छोरा मरेको घोषणा गरी आवश्यक काजक्रिया पुरा गर्न र पुरै रकम लिन दवाब दिए । अन्तमा अप्ठ्यारो मान्दै उनले सबैले भनेभैंm काजक्रिया गरे र बढी रकम प्राप्त गरे । त्यसो गर्न उनलाई एउटा राजनीतिक पार्टीका सदस्यले सहयोग गरे । लामो समयको पर्खाइ पछि उनले राहत सहयोगको त्यो पैसा पाए । तर उनको क्षतिको कुनै पहिचान भएन । उनले एउटा चेक मात्र पाए । उनले राजनीतिक सम्बन्धका कारणले केही नक्कली पीडितहरूले राहत रकम प्राप्त गरेको पनि सुने । साइँलालाई दिक्दार लाग्यो र सम्पूर्ण प्रक्रिया देखेर उनी दुःखी भए । उनले श्रीमतीको उपचारका लागि त्यो पैसा घरमै लगे ।

भाग ३ – अन्तरिम राहत कार्यक्रममा सुधार

साइँला आफ्नो छोरालाई खोजी नै रहन्छन् । एक दिन उनलाई जिल्ला सदरमुकाममा स्थानीय शान्ति समितिका एकजना सदस्यले बेपत्ता पारिएका परिवारले पनि द्वन्द्वमा मारिएका व्यक्तिका परिवारले प्राप्त गर्ने जति नै रकम पाउने कुरा सुनाउँछन् । उनी आफूले छोरालाई मृत घोषणा गरेकोमा दोषी महसुस गर्छन र रिसाउछन् । उनलाई अलि पर्खेको भए उत्तिनै रकम प्राप्त गर्न सकिने रहेछ भन्ने भयो । तर उनलाई फेरी आफैंलाई त्यस बारेमा थाहा हुदैंनथ्यो भन्ने लाग्छ । यदि सक्ने भए उनी आफ्नो निर्णय परिवर्तन गर्न चाहन्छन् । उनी स्थानीय शान्ति समितिका सदस्यसँग द्वन्द्वपीडितहरूको संझनामा कार्यक्रम आयोजना गर्नु र रकम संकलन गरेर स्मारिका बनाउनु पर्ने भन्छन् । तर स्थानीय शान्ति समितिका सदस्यले अहिलेको परिप्रेक्षमा यो कठिन छ भन्छन् । साइँला आफ्नो श्रीमतीको हेरचाह गर्न घर फर्किन्छन् ।

भाग ४ – आकाङ्क्षा तथा विकल्पहरू

सरकारले अन्तरिम राहत कार्यक्रम सकेपछि के गर्ने भन्ने सम्बन्धमा द्वन्द्वपीडित तथा मानवअधिकारवादी सङ्घसंस्थाहरूलाई राखेर परामर्श छलफल गर्छ । छलफलमा कोही भन्छन् - अन्तरिम राहत कार्यक्रमले द्वन्द्वपीडितका आवश्यकताहरू संबोधन गरिसकेकोले अब थप केही गर्नु पर्दैन । कोही भन्छन् - हैन, यो त केवल अस्थायी राहत मात्र हो । अर्काथरी सोध्छन् - थप के गरिनुपर्दछ त ? केही भन्छन् - द्वन्द्वको क्षतिलाई औपचारिक तथा सार्वजनिक रूपमा मान्यता प्रदान गर्न जरुरी छ । भने कोही भन्छन् - हैन, यसले थप द्वन्द्व सृजना गर्छ । कोही भन्छन् - द्वन्द्वपीडितहरूका पनि अधिकारहरू हुन्छन् जसलाई पूर्ति गर्नैपर्छ । साइँला यो परामर्श छलफलबाट टाढा आफ्नै गाउँमा छन्, उनले यस बारेमा केही सुनेका छैनन् । अहिले पनि जब कोही नौलो मान्छे उनको ढोकामा आउँछ साइँलालाई आफ्नो छोराको समाचार ल्याएको हो कि भन्ने लाग्दछ ।

नेपालको केही छानिएका जिल्लाका द्वन्द्वपीडितहरूको आवश्यकता, चासो तथा आकाङ्क्षाहरूको अवस्थागत विश्लेषण आइसिटिजे ⁄ कृपा २०१३

अन्तरिम राहत कार्यक्रम प्राप्त नगरेका यातनापीडित पुरुषहरूसँग गरीएको कथानक लक्षित समूह छलफल (काइँला कथा)

मार्गनिर्देशन

नमस्कार ! सर्वप्रथम म तपाइँहरूलाई हाम्रो समूह छलफल कार्यक्रममा स्वागत गर्न चाहन्छु । मेरो नाम (. . .) हो । यहाँ मसँगै आउनु भएको मेरा साथीको नाम (. . .) हो । हामी दुवैजना काठमाडौंमा रहेको कृपा नामक अनुसन्धानमूलक संस्थामा काम गरीरहेका छौं । हामीहरू यहाँ अहिले आइसिसटिजेको तर्फबाट परिपूरण सम्बन्धी द्वन्द्वपीडितका आवश्यकताहरू, चासोहरू र आकाङ्क्षाहरूसँग सम्बन्धित एक अनुसन्धान कार्यका लागि आएका हौं । यस अनुसन्धानले कसरी आधिकारिक सहयोगको हकदार सम्म उचित रूपमा परिपूरण पुर्याउन सकिन्छ भन्ने जानकारी सरकारलाई दिन मद्दत गर्नेछ । यो छलफल करिव दुई घण्टाको हुनेछ । हामीले यस छलफल कार्यक्रममा तपाईँहरूका लागि चिया र नास्ताको व्यवस्था गरेका छौं । हामीहरू यस छलफल कार्यक्रमलाई काइँलाको कथाबाट सुरु गर्न चाहन्छौं ।

अनुसन्धानकर्ताहरूलाई निर्देशन : तल दिइएका प्रश्नहरू अनुसन्धानकर्ताहरूको तहसम्मका लागि लेखिएका हुन् । यी प्रश्नहरूको बुझाइलाई सुनिश्चित गर्नका लागि अनुन्धानकर्ताहरूले पुनर्व्याख्या गर्नुपर्नेछ । यी प्रश्नहरूको प्रारम्भिक उत्तरका आधारमा अनुसन्धानकर्ताहरूले कथाभन्दा बाहिर गएर उत्तरदाताले भोगेका समस्या र हानिबारे संवाद गर्नका लागि उपयुक्त खालका अनुवर्ती प्रश्नहरू सोध्नेछन् भनेर ठानिएको छ । अनुसन्धाकर्ताहरूले विस्तृत रूपमा निम्नलिखित चार विषयगत क्षेत्रहरू पत्ता लगाउनेछन् ।

१. द्वन्द्वपीडितहरूले भोगेका हानिहरू र त्यसको प्रभाव
२. अन्तरिम राहत कार्यक्रमको प्रभाव
३. द्वन्द्वपीडितहरूका तत्कालीन आवश्यकताहरू
४. द्वन्द्वपीडितहरूका दीर्घकालीन आकाङ्क्षाहरू

विषयवस्तु	कार्यहरू	मार्गनिर्देशन प्रश्नहरू	मार्गनिर्देशन टिप्पणीहरू
		कथाको भाग १	
न्द्वसित सम्बन्धित हानिहरू	*कथाको भाग १ पढ्नुहोस् र कथा पढ्दै जाँदा चित्रमा कथाका मुख्य सरोकारवाल(हरू देखाउनुहोस् ।*	**काइँला तथा अन्य द्वन्द्वपीडितहरू** १. तपाइँहरूको विचारमा यस कथामा को-को द्वन्द्वपीडितहरू हुन् ? २. काइँला र उनका परिवारले कस्ता क्षति/हानि/नोक्सानी भोग्नु परेको छ ? ३. के यस्ता क्षति/हानि/नोक्सानीहरू अन्य प्रकारका द्वन्द्वपीडितहरूको भोगाईसित मिल्छन् ? (शारीरिक, मानसिक, सामाजिक इत्यादि) ४. यी परिणाम/असरहरूमध्ये कुन परिणाम/असरहरूलाई सम्बोधन गर्न सबै भन्दा बढी कठिन हुन्छ ?	**पीडित को हुन्** ? कोही उत्तरदाताहरूले यातना पीडितलाई मात्र पीडित भन्लान् । अनुसन्धानकर्ताहरूले उत्तरदाताहरूले परिवारका अन्य सदस्यहरूलाई पनि पीडितका रूपमा लिएका छन् वा छैनन् भन्ने कुरा खोतल्नु पर्छ । अन्य उल्लङ्घनहरू जसले परिवारलाई असर गरेका छन् ती पनि आफैमा महत्वपूर्ण छन् भन्ने कुरा यहाँ मानिएको छ । **अन्य द्वन्द्वपीडितहरू** । यो कथा सुनेपछि उत्तरदाताहरूले त्यस्तै घटना भोगेका अन्य द्वन्द्वपीडितको सम्झना दिलाएको संकेत गर्नुपर्छ । यदि गर्दैन भने उनीहरूले के फरक वा कम प्रतिनिधित्व पाए भन्ने कुरा रेकर्ड गर्नु उपयोगी होला ।

		४.१ यदि काइँलाको कुनै दाजुभाइहरू पनि भएको भए यसले फरक पार्थ्यो ? दिदीबहिनी भएमा ? ४.२ यदि काइँला दलित, वा अन्य कुनै जातिय समूहको भएको भए वा काइला महिला भएको भए यसले फरक पार्थ्यो ? ४.३ यी कुराहरूले पीडितहरूलाई द्वन्द्वसम्बन्धी हानि/क्षति/नोक्सानी हुने जोखिमता अझ बढाएको छ ? ४.४ काइँला वा उनका बाबुआमा द्वन्द्वकाल अगाडि अथवा द्वन्द्वकालमा राजनैतिक रूपले सक्रिय रहेका भए यसले फरक पार्थ्यो ? किन पार्थ्यो वा किन पार्दैनथ्यो ? ४.५ के तपाइँका लागि कुनै पीडितलाई "शहीद"को रूपमा व्याख्या गर्न मिल्ने कुनै अवस्थाहरू छन् ? छ भने किन र छैन भने किन छैन? **द्वन्द्वसँग सम्बन्धित आवश्यकताहरू तथा अन्य कष्टहरू** ५. काइँलाका तत्कालीन आवश्यकताहरू के-के हुन् ? के यी आवश्यकताहरू परिवारका अन्य सदस्यहरू तथा वृहत समुदायका पनि त्यही नै हुन् ? ६. काइँला र उनका परिवारको द्वन्द्व अघिका आवश्यकताहरूलाई द्वन्द्वले कसरी प्रभाव पारेको छ ? (यो कसरी भएको हो ?) ७. तपाइँहरूको विचारमा द्वन्द्वबाट पीडित नभएका समुदायका अन्य सदस्यहरूले काइँला र उनको परिवारका आवश्यकताहरूमाथि द्वन्द्वले कस्तो असर/प्रभाव पारेको छ भन्ने बुझ्छन् ? काइँला र उनको पारिवारको लागि यस्तो पहिचान महत्वपूर्ण छ ? छ भने किन र छैन भने किन ? ८. तपाइँहरूको विचारमा यदि यस्ता तत्कालीन वा जरुरी आवश्यकताहरू पुरा भएमा, काइँला र उनका परिवारले भोग्नु परेको क्षति/हानि/नोक्सानीलाई पूर्ति गर्न अन्य के-कस्ता कुराहरू आवश्यक पर्न सक्छन् ?	**यदि . . . भएको भए फरक पर्थ्यो ?** यी प्रश्नहरूको उद्देश्य पीडितको पहिचानबाट हानिको जोखिमतामा हुने प्रभाव वा अहिले उनीहरूलाई लिने धारणाका बारेमा बुझ्नु हो । यसका साथै राहत वा भविष्यका परिपूरण कार्यक्रमहरू जस्तै मनोसामाजिक कार्यक्रमहरू माथिको पहुँचमा पीडितको पहिचानले कसरी असर पार्दछ भन्ने कुरा पनि अनुसन्धानकर्ताले खोजी गर्नु पर्दछ । **हानिहरू, अधिकारहरू र मूल्यमान्यताहरू।** यस अन्तर्गत रहेका द्वन्द्वका हानि र मूल्यमान्यताबारेका धारणासित सम्बन्धित प्रश्नहरूले अनुसन्धानकर्ताहरूलाई उत्तरदाताहरूले महत्वपूर्ण मूल्यमान्यताहरूको उल्लङ्घनको सन्दर्भमा भोगेका हानिहरूको प्रकृतिका (यातनाले भौतिक र मानसिक दुवैखाले असरहरू पर्नसक्ने कुरा) साथसाथै परिणामहरू र तत्पश्चात जन्मेका आवश्यकताहरूका बारेमा जान्ने अवसर प्रदान गर्नेछ । सम्भव भएसम्म अनुसन्धानकर्ताहरूले मूल्यमान्यतासित सम्बन्धित प्रतिप्रश्नहरू गर्नुपर्छ (उदाहरणका लागि समानता, आत्मसम्मान, सुरक्षा, आपसी सम्मान, सामाजिक सद्भाव, विचार अभिव्यक्ति वा सम्मेलन गर्नपाउने स्वतन्त्रता आदि) जुन उत्तरदाताहरूको हानि र त्यस सम्बन्धमा राज्यको जिम्मेवारीको प्रकृतिबारेको बुझाई सित सम्बन्धित छ । यस अनुसन्धान सामग्रीमा यी हानिहरूलाई सम्बोधन गर्नका लागि सम्भव उपायहरूका बारेमा थप जान्नका लागि पछि अरु अवसरहरू पनि राखिएका छन् भन्ने कुरालाई ध्यानमा राख्नुहोला । अन्तर्वाताकारहरूले यस विषयको छलफललाई यसै चरणमै सिध्याउनु आवश्यक छैन ।
		हानिहरू, अधिकारहरू र मूल्यमान्यताहरू ९. केही त्यस्ता कुराहरू थिए, जुन गर्न सकिन्थ्यो वा गरेको भए काइँला र उनको परिवारलाई उनीहरूले भोग्नुपरेका हानिहरूबाट जोगाउन सकिन्थ्यो ?	अन्तर्वाताकारहरूले उत्तरदाताहरूलाई तत्कालीन आवश्यकता बाहेकका हानिलाई संबोधन गर्ने कुराहरू जस्तै अभियोजन, के भएको थियो भन्नेबारे सत्यताको स्वीकारोक्ति लगायतका कुराहरूबारे सोच्न लगाउने ।

		यदि थिए भने ती के-के हुन् ? काइँला वा उनले भोग्नुपरेका परिणामहरूलाई सम्बोधन गर्नका लागि कुनै संस्थाहरू अहिले जिम्मेवार छन् ? यदि छन् भने कुन संस्थाहरू ? तपाईंहरूलाई ती संस्थाहरू किन जिम्मेवार छन् भन्ने लाग्छ ? १०. के काइँलाले भोगेको क्षति वा नोक्सानीको असर अन्य घटनाहरू जस्तै धराप (ल्यान्ड माइन) को घाइते वा गोली लागेको घाउ भन्दा फरक थियो ? तपाईंहरूको विचारमा द्वन्द्वपीडित नभएका र आम समुदायले काइँला जस्ता द्वन्द्वपीडितहरूको अवस्थालाई बुझ्छन् र सहानुभूति राख्छन् ? राख्छन् भने किन र राख्दैनन् भने किन ? ११. काइँला र उनीजस्ता द्वन्द्वपीडितहरूले भोगेका हानिहरूलाई सम्बोधन गर्नका लागि गर्नुपर्ने कुराहरू के-के हुन् ? तपाईंहरूको विचारमा त्यस्ता उपायहरूलाई समुदायले सहयोग गर्ला ? तपाईंहरूको विचारमा यी उपायहरूबाट द्वन्द्वपीडित नभएका व्यक्तिहरू लगायत आम समुदायपनि लाभान्वित होलान् ? हुन्छन् होला भने किन र हुन्नन् होला भने किन ?	

कथाको दोश्रो भाग			
हालसम्मको प्रतिक्रिया	*कथाको भाग २ पढ्नुहोस्, र कथा अगाडि बढ्दै जाँदा विभिन्न सरोकारवालाहरूलाई चित्रमा देखाउँदै जानुहोस् ।*	**अन्तरिम राहत कार्यक्रम तथा पीडितको सन्तुष्टि** १२. अन्तरिम राहत कार्यक्रमको सहयोग पाउनका लागि काईंला र उनका परिवारले कस्ता-कस्ता समस्याहरू भोग्नु पऱ्यो ? १२.१ काइँला र उनको परिवारलाई अन्तरिम राहत कार्यक्रमको सहयोगबाट बञ्चित गरीँदा उनीहरूमाथि कस्ता असरहरू परे होला ? १३. के तपाइँलाई अन्तरिम राहत कार्यक्रम अन्तर्गका लाभहरूले काइँलाले भोगेको हानिको असरहरू संबोधन गऱ्यो भन्ने लाग्छ? कसरी ? १३.१ के तपाइँलाई काइँलाले भोगेका पीडाहरू सरकारद्वारा स्वीकार गरीएको छ जस्तो लाग्छ ? १३.२ पीडित भएको नाताले तपाइँलाई यो स्वीकारोक्ति कत्तिको महत्वपूर्ण छ भन्ने लाग्दछ ?	अन्तरिम राहत कार्यक्रमले यातना पीडितहरूलाई सामेल गराएको छैन तर तत्कालीन लागेको स्वास्थ्यसम्बन्धी खर्चहरूको शोधभर्ना गर्न मन्जुरी दिन्छ । तर, सो सहयोग अन्तर्गत मनोसामाजिक स्वास्थ्य उपचार जसका लागि स्वास्थ्य र पुनर्स्थापना सेवाहरू माथिको पहुँचको आवश्यकता हुन्छ जुन उपलब्ध वा पहुँचयोग्य नहुन सक्छन् ती गर्दा लाग्ने खर्चहरू पर्दैनन् । परिपूरणसम्बन्धी उपायहरू जस्तै क्षतिपूर्ति आदिले अधिकार हानि वा क्षति र मूल्यमान्यताहरूबारे जान्ने दोश्रो अवसर (बढी सामान्य प्रश्नहरूका लागि पहिले माथि हेर्नुहोस्)प्रदान गर्छ । यो यदि पीडितहरू भविष्यमा गरीने परिपूरण कार्यक्रममा संलग्न गरीए भने उनीहरूलाई कस्ता किसिमका सहयोगहरू प्रदान गरीनु पर्छ भन्ने प्रश्नसँग सम्बन्धित छ ।

		क्षतिपूर्ति १४. के काइँलाले भोग्नु परेका क्षति/हानि/नोक्सानीहरूको सवालमा आर्थिक क्षतिपूर्ति नै सरकारले गर्ने न्यायोचित प्रतिक्रिया हो ? १४.१ हो भने किन हो र होइन भने किन होइन ? १४.२ के यसले मनोवैज्ञानिक र भौतिक दुवै खाले क्षतिहरूलाई सम्बोधन गरेको थियो ? १५. यदि सरकारले रकम प्रदान गरेमा त्यसले काइँला र उनका परिवारलाई कसरी सहयोग गर्न सक्दछ ?	अनुसन्धानकर्ताहरूले शारीरिक र मानसिक क्षतिले शारीरिक र मानसिक स्वास्थ्यमा मात्र असर पारेन कि यस प्रकारका उल्लङ्घनहरूबाट घरेलु वा पारिवारिक असरहरू पनि परे भन्ने कुरा खोतल्नु पर्छ । उदाहरणका लागि सो उल्लङ्घन पछि भएका व्यवहारजन्य समस्याहरूलाई परिवारका सदस्यहरूले कसरी लिए, पीडितले घटना भइसकेपछि पहिले गरीरहेको आय आर्जनलाई निरन्तरता दिन नसक्नुले पारेको समस्या वा परिवारका सदस्यहरूलाई मानसिक समस्या भएको व्यक्ति संग कसरी व्यवहार गर्ने भन्ने विष(यमा आधारभूत ज्ञानको कमी ।

		सन्तुष्टि १६. तपाइँहरूको विचारमा यदि काइँला र उनका परिवारलाई अन्तरिम राहत कार्यक्रमले क्षतिपुर्ति दिएमा त्यसले उनीहरूलाई सन्तुष्टि दिन सक्छ वा उनीहरूले भोग्नु परेका क्षति/हानि/नोक्सानीहरूलाई सम्बोधन गर्न अन्य कुनै कुराहरू हुन आवश्यक छ ? १६.१ यदि छ भने, कस्तो प्रकारको सम्बोधन गर्नुपर्ला ? ती कसरी सहयोगी हुन सक्छन् ? १६.२ काइँलाजस्ता यातना पीडितहरूका लागि मानसिक वा मनोसामाजिक स्वास्थ्य सेवा महत्वपूर्ण छ त ? १६.३ काइँलाले के र किन भएको थियो भन्ने कुराको पूर्ण सत्य थाहा पाउन महत्वपूर्ण छ ? १६.४ आधिकारिक निकायहरूले त्यस घटनामा के भएको थियो भन्ने सत्यको पहिचान गर्नु महत्वपूर्ण छ ? कसरी ? यो कुरा अन्य द्वन्द्वपीडितमा पनि लागू हुन्छ ? १६.५ के यस्ता कुराहरू सँगसँगै जान जरुरी छ वा निश्चित क्रममा जान जरुरी छ ?(उदाहरणको लागि परिपूरण अगाडि सत्य निरूपण	

		न्याय १७. तपाइँहरूको विचारमा यदि काइँला अन्तरिम राहत कार्यक्रमको लागि योग्य भएको भए के यसले उनलाई न्याय हुन सक्थ्यो ? १७.१ अन्तरिम राहत कार्यक्रमले काइँलालाई न्याय प्रदान गर्न सक्छ ? १७.२ यदि गर्न सक्दैन भने, यसले (अन्तरिम राहत कार्यक्रमले) के दिन सक्छ ? १७.३ अन्य अन्तरिम राहत कार्यक्रमबाट सहयोग पाएका व्यक्तिहरूले त्यसलाई न्याय भएको मान्छन्/पाएको ठान्छन् ? १८. अदालतमा नगइकन न्याय पाउन सम्भव छ ? किन सम्भव छ वा छैन ? १८.१ तपाईँहरू मध्ये कोही न्यायका लागि प्रहरी वा अदालतमा जानु भएको थियो ? १८.२ किन जानु भयो वा जानु भएन ? १९. दोषीहरूले आफूले गरेको क्षति/हानि/नोक्सानीहरूको जिम्मेवारी लिन आवश्यक छ ? १९.१ यो कसरी हुनुपर्दछ ? (माफीको माध्यमबाट) ? स्वीकारोक्तिको माध्यमबाट ? अभियोजनको माध्यमबाट?) १९.२ यदि गल्ति गरेकाहरूलाई पहिचान गर्न वा कारवाही गर्न नसकिएमा पीडितलाई न्याय प्राप्त भएको छ भन्ने महसुस गराउन सकिने अन्य उपायहरू के-के हुन् ?	
		बाँकी समुदाय २०. तपाईँहरूको विचारमा द्वन्द्वबाट प्रत्यक्ष रूपमा कुनै किसिमको क्षति/ हानि/नोक्सानी सहनु नपरेका समुदायका अन्य सदस्यहरूले द्वन्द्वपीडितहरूले अन्तरिम राहत कार्यक्रमबाट पाएका क्षतिपूर्ति वा अन्य सहयोग/राहतहरूका बारेमा के सोच्छन् ? २०.१ उनीहरूले द्वन्द्वपीडितहरूले भोग्नु परेको क्षति/हानि/नोक्सानीहरू लगायत उनीहरूलाई उपचार वा न्याय दिनु पर्ने कुराको पहिचान गर्छन् ? २०.२ काइँला तथा अन्य द्वन्द्वपीडितहरूका लागि यस्तो पहिचान महत्वपूर्ण छ ? किन महत्वपूर्ण छ वा छैन ?	

कथाको भाग ३		
		सहायता तथा अधिकारहरू २१. कोही व्यक्तिहरू पीडितहरूका लागि सहायताको कुरा गर्दैछन् भने कोही पीडितहरूको अधिकारको बारेमा कुरा गर्दैछन् । तपाईँहरूको विचारमा सहायता र अधिकारको बीच के फरक छ ? २१.१ के यो महत्वपूर्ण फरक हो ? २१.२ पीडितहरूको अधिकारको कुरा नगरी न्याय भएको अनुभव गर्न सम्भव छ ? (किन छ वा किन छैन?) **परिपूरण प्रदान गर्ने** २२. हानिलाई भरण पूरण गर्नका लागि कुन समूहको मानिसले वा संस्थाहरूले जिम्मेवारी लिनु पर्द? २२.१ कसले र किन? २३. कुन उपायहरू निजी रूपमा प्रदान गरीनु पर्दछ र कुन उपायहरू पीडितहरूको समूह वा सम्पूर्ण समुदायका लागि प्रदान गरीनुपर्दछ? २४. काइँला टाढा दुर्गम गाउँमा बस्छन् । उनी र उनको परिवारले भोगेका क्षतिहरूलाई पूर्ति गर्ने सन्दर्भमा भविष्यमा हुने छलफलमा उनी र उनको परिवारको सहभागिता सुनिश्चित गर्नका लागि सर्वोत्तम उपाय के हुन सक्छ ? २४.१ उनलाई यस्ता प्रक्रियामा सहभागी हुने अवसर पाउन जरुरी छ ? किन छ वा किन छैन ? २४.२ तपाईहरूको विचारमा कुन-कुन निकायहरूले यस प्रकारका सहायता उत्तम रूपले प्रदान गर्न सक्छन् ? २५. सामान्य स्वास्थ्य सेवा र खासमा मानसिक स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्नमा काइँलाले कस्ता खाले समस्याहरू भोग्न सक्लान? के उनी शहरमा बसेका छन् भने यसमा असर पार्छ? यदि काइँला महिला भएको भए फरक पर्नेथियो ? २६. पीडितहरूले राहत र परिपूरणसम्बन्धी गतिविधिहरू प्राप्त गर्ने सवालमा के उनीहरूले कुनै खतराहरू भेल्नु पर्ने पनि हुन्छ ?

कथा – अन्तरिम राहत नपाएकाहरू (पुरुषहरू)

भाग १ – द्वन्द्वसँग सम्बन्धित हानि

काइँला आफ्नी श्रीमती र तीनजना बच्चाहरूसँगै एउटा गरीब दुर्गम गाउँमा विगत १५ बर्षदेखि बसेका छन् । २०६० सालमा सादा पोशाक लगाएका हतियारधारी मानिसहरूको एक समूहले काइँलालाई उनले पढाउने प्राथमिक विद्यालयबाट लिएर गए । उनलाई कहाँ लगिएको थियो भन्ने उनलाई नै थाहा छैन । उनलाई करिब १० दिनसम्म कुटपिट गर्ने, अपमान गर्ने, फाँसी लगाउने धम्की दिने तथा द्वन्द्वको विषयमा उनलाई थाहा नभएका प्रश्नहरू सोध्ने गरीयो । एक दिन उनी बेहोश भए र पछि सडकको छेउमा एक्लो अवस्थामा होशमा आए । उनले भारतमा केही उपचार त पाए तर अझैपनि उनी राम्ररी हिडडुल गर्न सक्दैनन् र नराम्रो सपना देख्ने गर्छन् । कुनै-कुनै रात उनी "मलाई नमार !" भन्दै ब्युँझिन्छन् । कहिलेकाँही उनी पागलझैं व्यवहार गर्छन् भने कुनै बेला रून कराउन थाल्छन् । अन्तत : उनले आफ्नो विद्यालय शिक्षकको जागिर पनि छोड्नु पर्‍यो । उनकी श्रीमतीलाई काइँलालाई कसरी सम्हाल्ने भनेर जान्न मुस्किल भएको छ र उनकी श्रीमती प्रायजसो आफ्नो श्रम/उनीहरूका बच्चाको हेरचाह गर्नमा नै खर्चिन्छिन् । बैंकबाट लिएको ऋण तिर्न नसकेकोले उनीहरू आफ्नो जग्गा गुमाउनु पर्ने जोखिममा छन् । काइँलालाई के गर्ने भनेर थाहा छैन । थप उपचार गर्नका लागि उनीहरूसँग पैसा पनि छैन । त्यस समुदायका सदस्यहरूले पनि उनलाई अपहेलना गर्छन् । उनी आफू निराश र बेकार भएको महसुस गर्छन् ।

भाग २

काइँलाकी श्रीमती हतास हुन्छिन् । बैंकले उनीहरूको जग्गा कब्जा गर्न सक्ने खतरा छ । उनकी श्रीमतीले एक जना साथीसँग जिल्ला सदरमुकाम सम्म जान थप पैसा सापट लिन्छिन् । उनकी ती साथीले उनलाई स्थानीय शान्ति समितिका एक जना सदस्यसँग कुरा गर्न मद्दत गर्छिन् । उनी काइँलाले भोगेका यातना र त्यसले स्वास्थ्यमा पारेको असरहरूको बारेमा ती सदस्यलाई विस्तृत रूपमा बताउँछिन् । ती स्थानीय शान्ति समितिका सदस्यले काइँलाकी श्रीमतीलाई काइँलाको स्वास्थ्य उपचार खर्चको भरपाई लिन सल्लाह दिन्छन्, तर काइँला र उनकी श्रीमतीले डरले गर्दा धेरै रसिद नष्ट गरीसकेका थिए र अन्य रसिदहरू द्वन्द्वसँग सम्बन्धित स्वास्थ्य उपचारको हो भनेर प्रमाणित गर्ने खालका थिएनन् । समितिका सदस्यले सरकारको राहत कार्यक्रममा प्रत्यक्ष रूपमा यातनापीडितहरूको लागि क्षतिपूर्तिको व्यवस्था नभएको तर यसका लागि उनले अदालतमा मुद्दा हाल्न सक्छिन् भनेर पनि जानकारी दिन्छन् । त्यस पछि उनी एउटा गैरसरकारी संस्थामा जान्छिन् र अदालतमा कसरी मुद्दा जाहेर गर्ने भन्ने बारेमा सोध्छिन् । ती गैरसरकारी संस्थाका व्यक्तिले उनलाई अदालतमा मुद्दा दायर गर्दा लामो समय र धरै पैसा लाग्ने र पछि कुनै क्षतिपूर्ति पाउन पनि कठिन हुन सक्ने भनी सम्झाउँछन् । उनले काइँलाको मुद्दा प्रमाणित गर्न गाऱ्हो हुने पनि बताउँछन् । काइँलाकी श्रीमती झनै निराश हुन्छिन् ।

भाग ३ – आकाङ्क्षाहरू तथा विकल्पहरू

सरकारले अन्तरिम राहत कार्यक्रम सकेपछि के गर्ने भन्ने सम्बन्धमा द्वन्द्वपीडितहरू तथा सङ्घसंस्थाहरूलाई राखेर परामर्श छलफल गर्छ । छलफलमा कोही भन्छन् अन्तरिम राहत कार्यक्रमले द्वन्द्वपीडितहरूका आवश्यकताहरू सम्बोधन गरीसकेकोले अब थप केही गर्नु पर्दैन । कोही भन्छन् हैन, यो त केवल अस्थायी राहत मात्र थियो । अर्का थरि सोध्छन् थप के गरीनुपर्छ त ? केही भन्छन् द्वन्द्वको हानि नोक्सानीलाई औपचारिक तथा सार्वजनिक रूपमा मान्यता प्रदान गर्न जरुरी छ । अनि कोही भन्छन् हैन, यसले थप द्वन्द्व सृजना गर्छ । कोही भन्छन् द्वन्द्वपीडितहरूको पनि अधिकारहरू छन जसलाई पूर्ति गर्नैपर्छ । एकजना अधिकारीले सरकारलाई यातनापीडितहरू बहिस्कृत भएका र अदालत पनि सहज पहुँचमा नभएको कुरा सम्झाउँछन् । काइँला र उनको परिवार यो परामर्श छलफलबाट निकै टाढा आफ्नै गाउँमा छन् । उनीहरूले यस बारेमा केही पनि सुनेका छैनन् ।

आवश्यकता, चासो तथा आकाङ्क्षाहरूको अवस्थागत विश्लेषण आइसिटिजे/कृपा २०१३

लक्षित नृवंशविज्ञान अध्ययनका लागि नमुना प्रश्नहरू

छलफलका लागि टिप्पणी : यदि पहिलेको छलफलमा भएको व्याख्या प्रष्ट नभएमा सो विषयसम्बन्धी उपलब्ध समयको आधारमा अनुवर्ती छलफल गर्नका लागि हामीले एउटा अतिरिक्त प्रश्न पनि राखेका छौ ।

शिर्षक	खुला सूचीकरणका लागि प्रश्नहरू	श्रेणीकरणका लागि प्रश्नहरू	उच्च प्राथमिकतामा श्रेणीकरण गरिनुका कारणहरू (छलफलका लागि सुझाव : उपलब्ध समयलाई विचार गर्दै हामीले व्याख्या पछि एउटा थप प्रश्न राखेका छौं जसलाई पहिलेको छलफलको क्रममा स्पष्ट नभएको खण्डमा राख्न सकिनेछ)
१. क्षति वा हानि	द्वन्द्वले गर्दा तपाइँले भोग्नु परेका क्षतिहरूलाई कृपया सूचीबद्ध गर्नुहोस् । भौतिक र अभौतिक ।[1]	भौतिक वा अभौतिक क्षतिहरूमध्ये तपाइँलाई तपाइँको र तपाइँका परिवारका सदस्य(हरू)को जीवनमा कुन क्षतिहरू बढी हानिकारक लाग्छन् ?	तपाइँले (...) (पढेर सुनाउनुहोस्) लाई "गम्भीर" हानिको सूचिमा राख्नु भयो, तपाइँले यो कुरा किन त्यस्तो गम्भीर हानिको सुचिमा राख्नुभयो ।
२. तत्कालीन आवश्यकताहरू[2]	कृपया तपाइँले अघि भन्नुभएका क्षति/हानिहरूसँग कुनै न कुनै प्रकारबाट सम्बन्धित तपाइँका तत्कालीन आवश्यकताहरू सूचीकरण गरिदिनुहोस् ।	यी आवश्यकताहरूमध्ये कुन आवश्यकताहरू तपाइँको लागि तत्कालै चाहिएको र महत्वपूर्ण छन् ?	तपाइँले (...) (पढेर सुनाउनुहोस्) यी आवश्यकता तथा चासोका विषयहरूलाई उच्च प्राथमिकताको विषयको सूचीमा राख्नुभयो । तपाइँले यी विषयहरूलाई किन उच्च प्राथमिकता दिनुभयो ?
३. तत्कालीन आवश्यकताहरू बाहेक	मानौ तपाइँका तत्कालीन आवश्यकताहरू पुरा भएमा तपाइँलाई भएका क्षतिहरूको पूर्ति गर्नका लागि मद्दत गर्ने अरु कुराहरू के के हुन सक्छन् कृपया सूचीबद्ध गर्नुहोस् ।	तपाइँले उल्लेख गर्नुभएका कुराहरूमध्ये तपाइँलाई कुन कुराहरू बढी महत्वपूर्ण लाग्छन् ?	तपाइँले (...) (पढेर सुनाउनुहोस्) लाई बढी महत्वपूर्णको सूचिमा राख्नु भएको छ । किन ?
४. हालसम्मका प्रतिक्रियाहरू	कृपया सरकारी, राजनीतिक दलहरू वा अन्य संस्थाहरूबाट प्राप्त भएका सहयोगहरू, जसले द्वन्द्वका हानिहरूलाई सम्बोधन गर्न मद्दत गरे ।	एक द्वन्दपीडितको नाताले यी सहयोगहरूमध्ये कुन चाहिं सहयोग तपाइँका आवश्यकताहरू, सरोकारहरू र चाहनाहरूलाई सम्बोधन गर्नमा बढी सन्तोषजनक लाग्यो ? त्यस्ता सहयोगहरू आफूलाई महत्वपूर्ण लागे अनुसारको क्रममा सूचीकृत गरिदिन सक्नुहुन्छ ?	• तपाइँले (...) (पढेर सुनाउनुहोस्) लाई "धेरै सहयोगी" भन्नुभयो । तपाइँले उक्त कुरालाई किन उच्च श्रेणीमा राख्नुभयो, भन्न सक्नुहुन्छ ?

१ टिप्पणी : पीडितहरूले भोगेका अभौतिक क्षति वा हानिहरूका उदाहरण लाज, भय, त्रास, तनाव, आत्मविश्वासको कमी, समाजिक कलङ्क आदि हुन सक्छन् । यी अनुभवहरूलाई केही उत्तरदाताहरूले भौतिक क्षति वा हानिका रुपमा पनि लिन सक्छन् ।

२ आवश्यकताहरूमा सम्बोधन गर्न आवश्यक समस्याहरू पर्न सक्दछन् ।

नेपालको केही छानिएका जिल्लाका द्वन्द्वपीडितहरूको आवश्यकता, चासो तथा आकाङ्क्षाहरूको अवस्थागत विश्लेषण

आइसिटिजे/कृपा

२०१३

यौनजन्य हिंसाका पीडित महिलाहरूसँग विस्तृत अन्तर्वार्ता गर्नका लागि मस्यौदा निर्देशिका

सुसूचित सहमति फारम

परिचय

नमस्ते ! मेरो नाम (...) हो । म काठमाडौं स्थित कृपा नामक नाफारहित अनुसन्धानमूलक संस्थामा काम गर्छु । हामीहरू प्रायजसो महिलाको स्वास्थ्यसम्बन्धी विषयहरूमा काम गर्छौं । यस अनुसन्धानमा हामीहरू सङ्क्रमणकालीन न्यायका लागि अन्तर्राष्ट्रिय केन्द्र (आइसिटिज) सँग काम गरिरहेका छौं । आइसिटिजे २०६४/६५ सालदेखि नेपालमा काम गरिरहेको एक अन्तराष्ट्रिय संस्था हो । आइसिटिजेले द्वन्द्वपीडितहरूको भलाइ तथा अधिकारहरूका लागि काम गर्छ ।

अध्ययनको उद्देश्य

द्वन्द्वबाट कसरी मानिसहरू प्रभावित भए र उनीहरूले द्वन्द्वबाट भोगेका त्यस्ता क्षतिहरूले उनीहरूमा अझै कसरी असर पारिरहेको छ भन्ने जानकारी लिनु नै हाम्रो अध्ययनको उद्देश्य रहेको छ । हामीलाई आशा छ कि यो जानकारी सरकार तथा अरु कसैले यी द्वन्द्वका परिणामहरूलाई सम्बोधन गर्न गरिने प्रयासहरूमा प्रयोग गर्न सकिनेछ । हामीहरू तपाइँ जस्तै सशस्त्र द्वन्द्वबाट प्रभावित करिब ४० महिलाका साथै अरु महिला तथा पुरुषहरूसँग पनि कुराकानी गर्नेछौं ।

प्रक्रिया

अन्तर्वार्ता को समयावधि करिब एक घण्टाको हुनेछ । हामीहरू केही संवेदनशील तथा व्यक्तिगत प्रश्नहरू सोध्नेछौं । यदि तपाइँलाई अन्तर्वार्ता का क्रममा सोधिएका कुनै पनि प्रश्नहरूको जवाफ दिने चाहना भएन भने तपाइँ सहज रुपमा मलाई "अर्को प्रश्नमा जानुहोस्" भन्न सक्नुहुनेछ । यसमा कुनै समस्या हुँदैन । तपाइँले कुन-कुन प्रश्नहरूको जवाफ दिने भन्ने कुरा तपाइँमा नै निर्भर हुन्छ । अन्तर्वार्ता तपाइँलाई सहज हुने, गोप्य र सुरक्षित ठाउँमा हुनेछ । त्यसैले हाम्रो कुराकानी अत्यन्तै गोप्य हुनेछ । अन्तर्वार्ता को क्रममा तपाइँले दिनुभएका जानकारीहरू म बाहेक अरु कसैको पहुँचमा हुने छैन ।

फाइदा तथा पारिश्रमिक

यस अन्तर्वार्ता मा सहभागी भएबापत हामीहरू तपाइँलाई कुनै नगद वा अरु फाइदाका कुराहरू प्रदान गर्ने छैनौं । यदि तपाइँ सहभागी हुन चाहनु भयो भने, त्यो पूर्ण रुपमा स्वैच्छिक हुनेछ । यदि तपाइँ सहभागी हुनु भयो भने हामीलाई तपाइँको सहभागिताले द्वन्द्वको असरसम्बन्धी जानकारी लिनमा योगदान पुऱ्याउनेछ । यसले सरकार र अरुले तय गर्ने आगामी कार्यक्रमहरूलाई थप प्रभावकारी बनाउन सहयोग गर्न पनि सक्नेछ । यदि तपाइँ स्थानीय तहबाट द्वन्द्वपीडितहरूका लागि प्रदान गरिने कुनै सहयोगमा पहुँच चाहनुहुन्छ भने हामीहरू तपाइँलाई त्यससम्बन्धी जानकारी दिनेछौं ।

गोपनीयता

यस अध्ययनबाट सङ्कलन गरिएका जानकारीहरू पूर्ण रुपमा गोप्य राखिने छ । यस अध्ययनमा तपाइँबाट सङ्कलन गरिएका जानकारीहरू सुरक्षितसाथ फाइलमा राखिने छ जसमा तपाइँको नाम उल्लेख गरिने छैन । त्यस फाइलमा यससँग सम्बन्धित सङ्केतको रुपमा एउटा अङ्क मात्र दिइनेछ । हामीहरू वास्तविक नाम सार्वजनिक गर्ने छैनौ । अनुसन्धानकर्ताहरूले मात्र तपाइँको नाम थाहा पाउनेछन् ।

यस अध्ययनबाट प्राप्त भएका नतिजाहरूलाई सरकार तथा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँग प्रस्तुत गरिनेछ । तथापि, त्यस प्रतिवेदनमा तपाइँलाई चिनाउने कुनै पनि जानकारीहरू उल्लेख हुने छैनन् ।

अन्तर्वार्ता नदिने वा छोड्न सक्ने अधिकार

यस अध्ययनमा सहभागी हुन वा नहुन तपाइँ पूर्ण रुपमा स्वतन्त्र हुनुहुन्छ । छनौट पूर्णतया तपाइँको हो । यदि तपाइँले हामीसँग कुराकानी गर्न नचाहेता पनि यसले तपाइँको जीवनमा कुनै नकरात्मक असर पार्ने छैन । यस अध्ययनमा तपाइँको सहभागिता स्वैच्छिक हुनेछ । कुन प्रश्नको जवाफ दिने भन्ने कुरा तपाइँमा नै निर्भर हुन्छ । तपाइँले हाम्रो अध्ययनमा सहभागी हुन मन्जुरी दिएपछि पनि अन्तर्वार्ता कुनै पनि समयमा छोड्न सक्नुहुनेछ ।

म यो छलफललाई टेप रेकर्ड गर्न चाहन्छु (रेकिर्डङ्ग डिभाइस देखाउनुहोस्) । यो टेपमा भएका जानकारीहरू अंग्रेजीमा उल्था गरी नसकिएसम्म सुरक्षितसाथ राखिनेछ, त्यसपछि नष्ट गरिनेछ । टेपमा वा कुनै पनि प्रतिवेदनमा तपाइँको नाम कतै पनि उल्लेख गरिने छैन । यदि तपाइँ टेप रेकर्ड गर्न चाहनु हुन्न भने कृपया मलाई भन्नुहोस्, ताकि म टेप रेकर्ड गर्दिन । के म यो अन्तर्वार्ता टेप रेकड गर्न सक्छु ?

प्रश्नहरू

यस अन्तर्वार्ता को बारेमा तपाइँलाई आपत्ति लाग्ने केही कुराहरू छन् ?

तपाइँलाई यस अन्तर्वार्ता सम्बन्धी मलाई सोध्न मन लागेका कुनै जिज्ञासाहरू छन् ?

छन् (अन्तर्वार्ता कार, क्षमताले भ्याएसम्म कुनै पनि प्रश्नहरूको उत्तर दिने) १

छैन (अन्तर्वार्ता कार, अर्को प्रश्नमा जाने) २

अब कृपया मलाई बताउनुहोस् कि मैले बताएको अध्ययनको उद्देश्यबारे तपाइँले प्रष्ट रुपमा बुझ्नु भयो?

बुझें (अन्तर्वार्ता कार, अर्को प्रश्नमा जाने) १

बुझिन (अन्तर्वार्ता कार, अध्ययनको उद्देश्य दोहोर्‍याउनुहोस् र निजले बुझेको छ, छैन निश्चित गर्नुहोस्) २

के तपाइँ अन्तर्वार्ता दिनको लागि मन्जुर हुनुहुन्छ ? (अन्तर्वार्ता कार, कृपया उहाँलाई यस अध्ययनमा सहभागी हुने वा नहुने विषयमा विचार गर्न केही समय दिनुहोस् ।)

मन्जुर छु (अन्तर्वार्ता कार, निजलाई यस फाराममा (वा अन्य स्विकारयोग्य यस्तै कागजतमा) हस्ताक्षर गर्न अनुरोध गर्नुहोस्) १

मन्जुर छैन (अन्तर्वार्ता कार, निजलाई धन्यवाद दिने र विदा हुने) २

स्वयंसेवक (सहभागी) को घोषणा

मैले यस अध्ययनको उद्देश्य कसरी म द्वन्द्वबाट प्रभावित भएँ र मेरो विचारमा यसका परिणामहरूलाई राज्यले कसरी सम्बोधन गर्न सक्छ भन्ने बुझ्नु हो भन्ने कुरा बुझेकी छु । मैले माथिका जानकारीहरू पढें वा मलाई पढेर सुनाइयो । मैले यसबारे प्रश्न गर्ने मौका पाएँ र मैले सोधेका प्रश्नहरूको सन्तोषजनक जवाफ पाएँ । यस अध्ययनमा सहभागी हुन म स्वेच्छापूर्वक सहमत छु । मलाई थाहा छ कि यस अध्ययनबाट कुनै पनि बेला हट्ने अधिकार छ जसले मेरो जीवनमा कुनै पनि प्रकारको असर पार्ने छैन ।

स्वयंसेवकको हस्ताक्षर (स्वैच्छिक)ः

अनुसन्धानकर्ताको हस्ताक्षरः

मितिः

मितिः

अन्तर्वार्ता कारले ध्यान दिनुपर्ने मुख्य कुराहरूः

यौनजन्य हिंसाको परिभाषा :

यस अध्ययनको उद्देश्यका निम्ति हामीले अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालतको रोम विधानमा रहेको यौनजन्य हिंसाको परिभाषलाई प्रयोग गर्नेछौं, सो अनुसारः

> यौनजन्य हिंसा भन्नाले "पीडकले एक वा सो भन्दा बढी व्यक्तिहरूमाथि गरेको यौनजन्य प्रकृतिको कार्य वा सो व्यक्ति वा व्यक्तिहरूलाई बल वा बलको धम्कि देखाएर वा करकापले यौनजन्य प्रकृतिको घटनामा संलग्न हुन लगाएको, यस्तो गर्नका लागि हिंसाको डर देखाएर, करकापले, थुनामा राखिँदा, मानसिक दवाब वा शक्तिको दुरुपयोग गरेर एउटा व्यक्ति वा व्यक्तिहरू माथि करकापपूर्ण वातावरणको फाईदा उठाएर वा त्यो व्यक्ति वा व्यक्तिहरूको वास्तविक सहमति दिनसक्ने क्षमता नभएको अवस्थाको फाईदा उठाएर गरेको" कार्यलाई जनाउँदछ ।

यौनजन्य हिंसाका कार्यहरूमा बलात्कार र यौनजन्य उत्पीडन पनि पर्दछन् ।

- खोजी गर्नुपर्ने जानकारीहरू मुख्य तीन प्रकारका छन् ।

    १. भोगेको क्षति/हानि/नोक्सानी र त्यसले वर्तमानका आवश्यकताहरूमा पारेको असर ।

    २. द्वन्द्वदेखि हालसम्म पाएका कुनै पनि सहायताको प्रकृति र प्रभाव, चाहे ती परिवार वा राज्यबाट पाएका अथवा औपचारिक वा अनौपचारिक हुन् ।

    ३. तत्कालीन आवश्यकताहरूको सम्बोधन भएको मानी अन्य कस्ता उपायहरूले पीडितलाई सन्तुष्टिको अनुभुति दिन सक्छ (विशेषगरी न्यायसँग सम्बन्धित भएका कुराहरू, वा आत्मग्लानी हटाउनेसम्बन्धी, वा सार्वजनिक पहिचान सँग सम्बन्धीत, वा क्षतिपुर्ति, पुनर्स्थापना, वा के भएको थियो भन्ने कुरा थाहा पाउन र हानि/असरको पूर्ति गर्न सहयोग गर्न सक्ने अन्य कुनैपनि उपायहरू) ।

- अन्तर्वार्ता गाईड केवल एउटा मार्गनिर्देशक मात्र हो । गाईडमा रहेका सम्पूर्ण कुराहरू सङ्कलन गर्न प्रयोग गर्नुहोस् तर उत्तरदातालाई उनलाई महत्त्वपूर्ण लाग्ने कुराहरू बताउन पूर्ण रुपमा स्वतन्त्रता छ, र तपाइँले पनि अन्य घतलाग्दा कुराहरू पत्ता लगाउन सक्नुहुनेछ ।

- प्रत्येक प्रश्नहरूपछि अझै पत्ता लगाउन सम्भावित (प्रोव) प्रश्नहरू राखिएका छन् । यस्ता (प्रोव) प्रश्नहरूलाई चेकलिष्टको रुपमा नलिइ उदाहरणका रुपमा वा थप ज्ञानका लागि मात्र प्रयोग गर्नुहोस् ।

- प्रश्नहरू सूचीवद्ध रुपमा जानेरै राखिएका छन् । तर यदि उत्तरदाताले तपाइँले प्रश्न गर्नु भएको भन्दा बाहेक अरु नै केही घतलाग्दा कुराहरू सुनाउन थालिन् भने तपाइँले प्रश्नहरूलाई पनि सूचीवद्ध रुपमा सोध्नुपर्छ भन्ने छैन । उत्तरदाताको कुराहरू सुन्नुहोस् र अघि जहाँ गएर प्रश्न टुंगिएको थियो त्यहींबाट सुरु गर्नुहोस् ।

- अन्तर्वार्ता भरि नै उत्तरदातासँग राम्रो नाता कायम गर्ने र उनको विश्वास जित्ने प्रयास गर्नुहोस् ।

- जहाँ जहाँ अस्पष्ट हुने खालका उत्तरहरू आउँछन्, त्यहाँ त्यहाँ प्रोव प्रश्नहरूको प्रयोग गर्नुहोस् । उदाहरणका लागि यसरी प्रोव गर्नुहोस् ः

    १. के तपाइँ मलाई यसबारे अझै विस्तृत रुपमा बताउन सक्नुहुन्छ ?

    २. तपाइँले खासगरी के भन्न खोज्नु भएको हो ?

    ३. के मैले . . . सोचेको सही/ठीक हो ?

    ४. तपाइँलाई . . . बारे के/कस्तो लाग्छ ?

    ५. तपाइँले अघि (. . .) भन्नु भएको थियो तर अहिले (. . .) भन्दै हुनुहुन्छ । मलाई यसबारे स्पष्ट बनाइदिन सक्नुहुन्छ ?

    - तपाइँले सुन्नु भएको जानकारीलाई सङ्क्षेपीकरण गरी उत्तरदातासँग उक्त सङ्क्षेपमा भएको कुरा ठीक भए नभएको सुनिश्चित गर्नुहोस् र केही अस्पष्टता भएमा सच्याउनुहोस् अथवा विस्तृत कुरा भएमा थप्नुहोस् ।

अ. पारिवारिक र सामाजिक वातावरण

विषय वस्तु	मुख्य प्रश्नहरू	अतिरिक्त प्रश्नहरू
पारिवारिक वातावरण	कृपया मलाई तपाइँको बारेमा बताईदिनुहोस् ।	उमेर, जातिय पृष्ठभूमि, शिक्षा, पेशा, वैवाहिक स्थिति, बच्चाको सङ्ख्या, श्रीमानको शिक्षा र पेशा तथा माइती परिवारको पृष्ठभूमि (निर्देशन : द्वन्द्वको समयदेखि कुनै सम्बन्ध विच्छेद भएको वा श्रीमानसँग छुट्टिएर बस्नु परेको भए सो सम्बन्ध विच्छेद वा छुट्टिएर बस्नुपरेको अवस्था द्वन्द्वसित सम्बन्धित क्षति/हानिको परिणाम हो वा होईन भन्ने बारेमा बुझ्नका लागि विस्तृत रुपमा खोजी गर्नुहोस् । यदि त्यसो हो भने निम्नलिखित सेरोफेरोमा प्रश्न गर्नुहोस् : -के यसले उत्तरदाताका लागि विशेष कठिनाइहरू सृजना गऱ्यो र उनलाई त्यसले कस्तो महसुस गरायो ?
	सामान्यतया आजकल तपाइँका दिनहरू कसरी वित्छन् ?	(निर्देशन : यस प्रश्नले उत्तरदातासित सम्बन्ध स्थापित गर्नका लागि मद्दत गर्नुका साथै पीडितको समग्र मानसिक अवस्था र हालको स्थितिसम्बन्धी जानकारी समेत दिनेछ ।)
सशस्त्र द्वन्द्वको सामान्य सन्दर्भ	कृपया मलाई तपाइँको परिवारको बारेमा केही भन्न सक्नुहुन्छ ? द्वन्द्वले गर्दा तपाइँको परिवारलाई कसरी असर/प्रभाव पारेको छ ? के-कस्तो तरिकाले ?	(निर्देशन : यदि पीडितले प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा भोगेका अन्य हिंसाहरूका बारेमा बताएमा, अनुमानित मिति र घटनाक्रम सोध्नु महत्त्वपूर्ण हुन्छ किनकि त्यसले यौनजन्य हिंसाको बारेमा थप जानकारी दिन सक्छ । तथापि, यसैको कारणले अन्तर्वार्ता को सम्बन्ध नै खल्बल्याउने खालका बोझिला कुराहरू भने हुनु हुँदैन ।)

आ. पीडितले भोग्नुपरेका पीडाहरूको अन्वेषण

विषय वस्तु केन्द्र	मुख्य प्रश्नहरू	अतिरिक्त प्रश्नहरू
हिंसाको अनुभव	हामीलाई थाह भएसम्म तपाइँ आफै द्वन्द्वबाट पीडित हुनु भएको थियो । हामीलाई थाहा छ कि यी कुराहरू फेरि सम्झन वा भन्न तपाईंलाई गाह्रो/सम्वेदनशील विषय हो । तैपनि के भएको थियो भनिदिन सक्नुहुन्छ ? त्यस घटना घटेको समयमा तपाइँको क्षेत्र अथवा गाउँमा के भइरहेको थियो ?	(निर्देशन : पीडितको प्रतिक्रिया र मानसिक स्थितिमा आधारित भएर तपाईंले घटनाको प्रकृतिको विषयमा थप प्रश्नहरू सोध्न सक्नुहुनेछ । हामीलाई घटनाको विशेष वा विस्तृत विवरण आवश्यक पर्दैन तथापि यौनजन्य हिंसा भए नभएको स्पष्ट हुने उद्देश्य रहेको छ । सम्भव भए हामीले पीडकको राजनीतिक वा संस्थागत आबद्धता थाहा पाउन पनि चाहेका हौं र अहिले पनि उक्त पीडक व्यक्ति पीडितलाई निरन्तर खतरा भइरहने हिसावमा सम्पकर्मा छ कि बुझ्नुहोस् ।)
परिवार र समुदायसँगको सम्बन्ध	त्यस घटनापछिको केही समय (हप्ता र महिना) मा तपाइँको स्थिति कस्तो थियो ?/तपाइँको जीवन कस्तो थियो ?/त्यस समय यता तपाइँको मनमा कस्ता भावना तथा अनुभवहरू आउने गरेका छन् ? तपाइँको परिवार / समुदायले तपाइँलाई के भएको थियो भन्ने कुरा थाहा पाएका छन् ? र यदि थाहा छैन भने, किन ? कि तपाईंले उनीहरूबाट यो कुरा गोप्य राख्नुभयो ? यदि त्यसो भए, किन ? तपाइँको परिवार, नातेदारहरू र तपाइँको समुदायले तपाईंले कस्तो समस्या भोग्नु परेको थियो भन्ने बुझ्छन् र सहयोग गर्छन् ? उनीहरूले कस्तो प्रतिक्रिया दिएका छन् ?/उनीहरूले कस्तो प्रतिक्रिया दिए ? उनीहरू सहयोगी वा असहयोगी के छन् ? तपाइँलाई त्यो कस्तो लाग्छ ?	(निर्देशन : पीडितलाई घटना लगत्तैको स्थितिको वर्णन गर्ने मौका दिनु महत्वपूर्ण हुनसक्छ जुन असन्तुलन, अनिश्चितता र त्रासदीमध्ये एक हुनसक्छ । तत्पश्चातका क्षणहरूको फरक विशेषताहरू हुन्छन् । यसपछिका परिवार, साथीसंगी र अरुको सहयोगसम्बन्धी प्रश्नहरू सान्दर्भिकता अनुसार धेरै सजिलो गरि सोध्न सकिन्छ ।) (निर्देशन : कुनै-कुनै सन्दर्भमा दश वर्ष वा सो भन्दा पनि वढी समय अगाडि नै उक्त हिंसा भएको हुनसक्छ । त्यस समयदेखि अहिलेसम्ममा पीडित आफै पनि विभिन्न फरक-फरक परिवार तथा समुदायको संरचानामा रहिसकेकी हुन सक्छिन् । त्यसो भएमा, समयको अन्तरालमा हुने वोधशैली (बुझ्ने तरिका) र पीडित तथा निश्चित परिवारका सदस्यहरूबीचको सम्वन्ध बारेमा थाहा पाउनु महत्वपूर्ण हुन्छ । यहाँ हाम्रो उद्देश्य पीडितहरूले कत्तिको आत्मग्लानी, अपमान र एक्लोपनको अनुभुती गर्छन भन्ने बुझ्नु र उनले आफ्नो परिवार र साथीसङ्गीबाट कत्तिको र किन सहयोग पाएकी छन् भन्ने बुझ्नु हो ।)

इ. पीडित र उनका परिवारको आवश्यकताको अन्वेषण

विषयवस्तु केन्द्र	मुख्य प्रश्नहरू	अतिरिक्त प्रश्नहरू
द्वन्द्वको क्रममा भएको हानि स्वरुप भएको आवश्यकता	यो घटनाले तपाइँ र तपाइँको परिवारको जीवनमा कसरी प्रभाव/असर पारेको छ ? तपाइँले त्यो घटना लगत्तै कस्तो प्रकारको प्रत्यक्ष असर महसुस गर्नुभयो ? के त्यो केही समयको अन्तराल पछि परिवर्तन भयो ? यदि भयो भने कसरी परिवर्तन भयो ?	(निर्देशन : अनुसन्धानकर्ताले अत्यन्तै विवेकशील र संवेदनशील ढंगले मनोवैज्ञानिक र शारीरिक असरहरू साथै जीवनयापन र स्वावलम्बन/भलाइ/हितसम्बन्धी कुनै असर र त्यो समयक्रममा परिवर्तित भएको छ कि भन्ने बुझ्नुपर्ने हुन्छ। यससम्बन्धी धेरैजसो जानकारी अन्तर्वार्ता को क्रममा यसअघि नै आइसकेको हुनसक्छ।) उदाहरणका लागि केही प्रश्नहरू : - के तपाइँलाई घटनाका दौरानमा शारीरिक चोटपटक लाग्यो ? त्यस घटनाका मनोवैज्ञानिक असरहरू के के थिए ? के घटनापछि तपाइँले आफ्नो काम/पढाइलाई वा दैनिक जीवनमा गर्ने कामहरूलाई निरन्तरता दिन सक्नुभयो ? - तपाइँलाई त्यसले कस्तो महसुस गरायो ? - तपाइँले अघि भन्नु भएका असरहरू समयक्रममा परिवर्तित भए(घटना हुने बित्तिकै वा पछि) यदि भए भने, त्यो कसरी परिवर्तन भयो ?
	त्यस्ता हानि /समस्याहरूको प्रतिक्रियाको रुपमा तपाइँ वा तपाइँको परिवारले कुनै प्रकारको सहयोगको खोजी गर्नु भयो ? के तपाइँ ले कुनै सहयोग पाउनु भयो ?	(निर्देशन : पीडितको कुनै विशेष प्रकारको हानि/क्षति/असर र त्यसले निम्त्याएका आवश्यकताहरूसंग सम्बन्धित रहेर अनुसन्धानकर्ताले यो प्रश्न गर्नु पर्दछ। यसमा सङ्कट, अनिश्चितता, र तुलनात्मक स्थिरता वा अस्थिरताको विभिन्न चरणमा आइपर्ने आवश्यकताहरू र प्रतिक्रियाहरूको बीचमा फरक छुट्याउन घटनाक्रम महत्वपूर्ण हुनसक्छ।) उदाहरणका लागि प्रश्नहरू जस्तै : के समयक्रममा सहयोगका प्रकार वा स्तरमा कुनै कमी आयो ? समय सँगै सहयोग बढेर गएको छ वा घटेर गएको छ ?
	यस्ता हानि/समस्याहरूले निम्त्याएका तपाइँ तथा तपाइँको परिवारको हालका तत्कालीन आवश्यकताहरू के-के हुन् ? ती आवश्यकताहरू सम्बोधन गर्न तपाइँ आफू केही गर्न सक्षम हुनुहुन्छ ? तपाइँको विचारमा ती आवश्यकताहरूलाई सम्बोधन गर्ने अरु केही कुरा गर्न सकिन्छ ? यसो गर्न को जिम्मेवार हुनुपर्छ ?	(निर्देशन : यस प्रश्नले अन्तर्वार्ता लाई वर्तमान क्षणमा ल्याउँछ। तथापि, अनुसन्धानकर्ताले द्वन्द्वले सृजना गरेका वा थप समस्यामूलक बनाएका एवं अन्य त्यस समुदायले आमरुपमा भोगिरहेका अन्य आवश्यकताहरू पत्ता लगाइ तिनीहरूबीच को भिन्नता छुट्याउनु महत्वपूर्ण हुन्छ।)

ई हानिलाई कसरी सम्बोधन गर्ने बारेमा पीडितका विचारहरू

विषयवस्तु केन्द्र	मुख्य प्रश्नहरू	अतिरिक्त प्रश्नहरू
हानिलाई कसरी पूर्ति गर्ने	मानौ कि तपाइँले भर्खरै बताउनु भएका तत्कालीन आवश्यकताहरू कुनै प्रकारले व्यवस्थापन गरिए । त्यस्तो अवस्थामा, ती तत्कालिन आवश्यकताहरूलाई एकातर्फ राख्दा, तपाइँको तथा तपाइँको परिवारको भविष्यका लागि तपाइँसँग अरु के कस्ता आशाहरू रहेका छन् ? तपाइँले तपाइँ तथा तपाइँको परिवारलाई द्वन्द्वले कसरी असर गऱ्यो भन्ने बारेमा बताइ सक्नु भएको छ । तपाइँको विचारमा केही त्यस्ता कुराहरू छन् जुन ती हानिहरूको प्रतिक्रियाको रुपमा गर्न सकिन्छ ? त्यस्ता कुराहरू जसले तपाइँलाई ती क्षतिहरूको उचित सम्बोधन भयो भन्ने केही सन्तुष्टिको अनुभूति दिन सक्छ । त्यस्ता कुराहरू गर्न को जिम्मेवार हुनुपर्छ ? हामीले छलफल गरेका मध्ये कुनै कुराले तपाइँ तथा तपाइँको परिवारलाई न्यायको अनुभूति दिनसक्छ ? कुन-कुन कुराहरूले? तपाइँ न्याय भन्नाले के बुझ्नुहुन्छ हामीलाई बताउन सक्नुहुन्छ ? तपाईँलाई यस्तो कुरा कत्तिको महत्वपूर्ण लाग्छ ? क्षतिपूर्तिलाई तपाइँले कसरी बुझ्नु भएको छ ? पुनर्स्थापनालाई तपाइँले कसरी बुझ्नु भएको छ ? यीमध्ये कुनै कुराले तपाइँले भोग्नुपरेका हानिको क्षतिपूर्ति दिन वा पुर्नस्थापना गर्नमा सहयोग गर्न सक्छन् ? यी सहयोगहरू तपाइँका लागि महत्वपूर्ण छन् ? किन ? किहलेकाहीं पीडितहरूले घटनामा जे भएको हो सो सम्बन्धी सरकारको तर्फबाट सार्वजनिक पहिचान हुनुपऱ्यो भन्छन् । पहिचान भन्नाले तपाइँ के बुझ्नुहुन्छ ? तपाइँलाई यो कुरा महत्वपूर्ण हो जस्तो लाग्छ ? किन महत्वपूर्ण हो अथवा होइन ? यदि महत्वपूर्ण हो जस्तो लाग्छ भने, तपाइँले यस्तो पहिचान कसरी हुनसक्छ भन्ने कल्पना गर्नु भएको छ ?	(निर्देशन : यस प्रश्नले पीडितलाई तत्कालीन आवश्यकताहरूको पूर्ति गर्ने दबाबमा नपरी भविष्यको परिकल्पनाको सोच बनाउन एउटा अवसर प्रदान गर्दछ । जवाफहरू सामान्य आशामा आधारित हुन सक्छन् । त्यस्तो बेला उल्लेखित थप प्रश्नले द्वन्द्वपीडितले द्वन्द्वसित सम्बन्धित क्षतिहरूलाई कसरी सम्बोधन गरियोस् भन्ने आशा गर्छन् त भन्ने विषयमा थप प्रश्नहरू गर्नुपर्ने हुन्छ । पीडित र परिवारहरूको लागि द्वन्द्वसम्बन्धी आकाङ्क्षाहरू कसरी वृहत रुपमा सम्बन्धित छन् भन्ने कुराको जानकारी लिन सुरुमा सामान्य प्रश्नहरू सोध्न जरुरी छ ।)
	तपाइँले बताउनु भएका हानि /क्षति /नोक्सानीहरूलाई प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न/सम्बोधन गर्न त्यस्ता कुनै संगठन, निकाय वा संस्थाहरू छन् जसलाई तपाइँले विश्वास गर्नु हुन्छ ? (उदाहरणको लागि, महिला संगठनहरू, स्थानीय शान्ति समिति, महिला तथा बालबालिका विकास अधिकृत, सि.डि.ओ. (स्थानीय विकास अधिकारी), गा.वि.स. (गाउँ विकास समिति) इत्यादि ।) तपाइँले यी संस्था, निकायहरूसँग अन्तरक्रिया गर्नु भएको छ ? तपाइँको त्यहाँ अन्तरक्रिया गर्दाको अनुभव कस्तो रह्यो ? त्यहाँ के भयो ?	(निर्देशन : यस विषयमा कुरा गर्दा किन पीडितले ती संस्थाहरूमाथि विश्वास वा अविश्वास देखाउँछिन् भन्ने कारणहरू यथासक्य धेरै बुझ्नु महत्वपूर्ण हुनसक्छ । के यो विचार व्यक्तिगत अनुभवमा आधारित छ ? कि यो विचार आदर्श व्यवहारको अपेक्षामा आधारित भई भिन्न रुपको छ ?)

उ. कोसँग सम्पर्क गर्ने

यदि तपाइँ कम्तिमा पनि तपाइँले भोगिरहेका पीडा/समस्याहरू कम गर्न सहयोग गर्ने स्थानीय तहमा रहेको कुनै प्रकारको मद्दत चाहनुहुन्छ भने, तपाइँ जस्ता मानिसहरूलाई सहयोग गर्ने तपसिलका विभिन्न संस्थाहरूका[1] प्रतिनिधिहरूलाई सम्पर्क गर्न सक्नुहुन्छ ।

कानुनी सहयोगका लागि, (. . .)

मनोसामाजिक सहयोगका लागि, (. . .)

यहीँ हाम्रो अन्तर्वार्ता सकिन्छ । तपाइँले हामीलाई आफ्नो अमूल्य समय र तपाइँका अनुभव तथा विचारहरू दिनुभएकोमा धन्यवाद । तपाइँलाई मसँग सोध्न मन लागेको केही कुरा छ कि ?

....

१ अर्न्तवार्ताको अन्त्यमा, यदि पीडितहरुले सहयोग मागेमा, अनुसन्धानकर्ताहरुद्वारा उनीहरुलाई स्थानीय तहका रेफरल संस्थाहरुको सम्पर्क ठेगाना प्रदान गरिनेछ ।

नेपालको केही छानिएका जिल्लाका द्वन्द्वपीडितहरूको आवश्यकता, चासो तथा आकाङ्क्षाहरूको अवस्थागत विश्लेषण

आइसिटिजे/कृपा

२०१३

समुदायमा आधारित साझेदारहरू तथा विचार नेतृत्वसँगको अर्धसंरचित अन्तर्वार्ता

सुसूचित सहमति फारम

परिचय

नमस्ते मेरो नाम (. . .) हो । म काठमाडौंस्थित कृपा नामक नाफा रहित अनुसन्धानमूलक संस्थामा काम गर्छु । यस संस्थाले जनसङ्ख्या, प्रजनन् स्वास्थ्य तथा अधिकारसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान तथा मुल्यङ्कनहरू गर्दै आएको छ । सङ्क्रमणकालीन न्यायका लागि अन्तर्राट्रिय केन्द्र (आइसिटिजे),नेपालका लागि हामी द्वन्द्वपीडितहरूका आवश्यकता, चासोहरू र आकाङ्क्षाहरूबारे जानकारी हाँसिल गर्न यो अध्ययन गर्दैछौं ।

अध्ययनको उद्देश्य

यस अध्ययनको उद्देश्य द्वन्द्वपीडितहरूको परिपूरणसम्बन्धी आवश्यकताहरू, चासोका विषयहरू र आकाङ्क्षाहरू निर्धारण गर्नु रहेको छ । यस अध्ययनबाट आएका नतिजाहरू द्वन्द्वपीडितका लागि परिपूरण कसरी दिने भन्ने बारेमा र हालसम्म सरकारले व्यवस्था गरेको अन्तरिम राहतका प्रयासहरूमा सुझाब दिन सहयोगी हुनेछन् । १० जिल्लाका करिब ५० जना वैचारिक नेताहरू र सरोकारवालहरूसँग अन्तर्वार्ता लिइनेछ ।

अन्तरवार्ता नदिन सक्ने अधिकार

यस अध्ययनमा तपाइँको सहभागिता स्वेच्छिक हुनेछ । यदि तपाइँलाई इच्छा नलागेमा अध्ययनमा सहभागी नहुन वा कुनै पनि समयमा छाड्न सक्नु हुनेछ ।

गोपनीयता

यस अध्ययनका क्रममा सङ्कलन गरिएका सम्पूर्ण जानकारीहरू पूर्णरूपमा गोप्य तथा सुरक्षित राखिने छन् । कुनै पनि प्रचार सामग्री वा प्रकाशित प्रतिवेदनहरूमा तपाइँको नाम अथवा तपाइँलाई चिनिने कुनै पनि किसिमका सूचनाहरू राखिने छैनन् भन्ने कुरामा हामी तपाइँ विश्वस्त तुल्याउन चाहन्छौं ।

सम्पर्क गर्ने व्यक्ति

यदि तपाइँसँग कुनै प्रश्न भएमा तपाइँ ती प्रश्नहरू अहिले अथवा पछि सोध्न सक्नुहुनेछ । यदि पछि सोध्न चाहनुहुन्छ भने कृपाका निर्देशक श्री आनन्द तामाËज्यूलाई फोन नं. ५५४६४८७ वा ५५२१७१७ मा सम्पर्क गर्न सक्नु हुनेछ ।

मैले भर्खर बताएका कुराहरूमा तपाइँका कुनै प्रश्नहरू छन् कि ?
छन् (अन्तर्वार्ताकारः क्षमताले भ्याएसम्म कुनै पनि प्रश्नको उत्तर दिने)...१
छैन (अन्तर्वार्ताकारः अर्को प्रश्नमा जाने) २

अब, म अन्तर्वार्ता शुरु गर्न सक्छु ?
हुन्छ..................१
हुँदैन.................२ (अन्तर्वार्ता यहिँ टुङ्ग्याउने)

खण्ड १: परिचय

१०१	संस्था/ समूहको नाम :
१०२	पद/दायित्व :
१०३	सहभागीको लिङ्गः पुरुष....................१ महिला २
१०४	पूरा गरेको अध्ययन तहः
१०५	यस संस्थामा काम गरेको अवधि (यस जिल्लामा)...
१०६	जिल्लाको नामः १) जुम्ला २) रोल्पा ३) बागलुङ ४) काभ्रे ५) उदयपुर ६) कन्चनपुर ७) बर्दिया ८) कपिलवस्तु ९) धनुषा १०) सिराहा
१०७	अन्तर्वार्ता लिनेको नाम :
१०८	अन्तर्वार्ता लिएको मिति :

खण्ड २ : द्वन्द्व र यसका असरहरूका बारे धारणा

प्र.नं.	प्रश्नहरू	कोडिËवर्गीकरण	छाड्ने
२०१	द्वन्द्व २०६३ सालमा अन्त्य भयो, तर अझै पनि द्वन्द्वपीडितहरू द्वन्द्वका परिणामहरू भोगिरहेका बताउँछन् । के वास्तवमै त्यस्तै नै भएको छ त ? .... २०१ क. तपाइँलाई यस्ता क्षति/हानीहरूलाई अझैपनि सम्बोधन गरिनुपर्छ जस्तो लाग्छ ? .... २०१ ख. किन लाग्छ ? .... २०१ ग. वा किन लाग्दैन ?		
२०२	तपाइँको विचारमा नेपालको दश वर्षे सशस्त्र द्वन्द्व कालमा गैरसैनिक नागरिकहरूले के कस्ता मुख्य क्षति /हानि/नोक्सानीहरू भोगे होलान् ? *(एकभन्दा बढी उत्तरहरू आउन सक्छन् ।)*	हत्या .... १ ... २ पैसाका लागि अपहरण....................... ३ जबरजस्ती पैसा असुली...................... ४ गैरकानुनी थुना .... ५ सम्पत्तिमाथि कब्जा............................ ६ विस्थापन............................... ७ बलपूर्वक बेपत्ता पार्ने कार्य........................ ८ .... ९ शारीरिक यातना.............................. १० मानसिक यातना .... यौनजन्य हिंसा, बलात्कार................ अन्य (खुलाउने)..............................	

२०३	के यस जिल्लालाई द्वन्द्वले अन्य जिल्लाहरू भन्दा भिन्दै रूपमा असर गरेको छ ? .... २०३. क. यदि छ भने कस्तो तरीकाले ?		
२०४	यस जिल्लामा हाल कति जना द्वन्द्वपीडितहरू बसोबास गरिरहनु भएको छ अनुमान लगाउन सक्नुहुन्छ ? (अन्तर्वार्ताकारलाई जाकारी : यदि सम्भव भएमा एउटा आँकडा भन्दा पनि कुनै हाराहारी वा रेन्जको सुझाब गर्नुहोस् ।)	□□□ देखि □□□	
२०५	(यदि अनुमानित सङ्ख्या दिनसकेको खण्डमा) तपाइँको सूचनाको स्रोत के हो ? .... २०५ क. के यसलाई तपाइँ एउटा भरपर्दो स्रोतको रूपमा लिनुहुन्छ ?		
२०६	यस्ता द्वन्द्वपीडितहरूले अझै पनि कस्ता कुराहरू भोगिरहनु परेको छ ? *(एकभन्दा बढी उत्तर आउन सक्छ ।)*	शारीरिक.. १ मानसिक.. २ नैतिक.. ३ .... ४ सामाजिक .... अन्य (खुलाउने)..............................	

खण्ड ३ : द्वन्द्वपीडितहरूले भोगेका हानिहरूको सम्बोधन गर्नका लागि चालु विद्यमान कार्यक्रमहरूबारेको ज्ञान तथा धारणा

प्र.नं.	प्रश्नहरू	कोडिङ्ग वर्गीकरण	छाड्ने
३०१	तपाइँको विचारमा राज्यले द्वन्द्वपीडितहरूले भोगेका क्षति/हानीहरूलाई कुनै रूपमा सम्बोधन गरेको छ ?	छ.. १ छैन...................................... २ थाहा छैन.................................... ८	३०४
३०२	तपाइँको विचारमा अन्तरिम राहत कार्यक्रमका प्रमुख तत्वहरू के हुन् ? *(एकभन्दा बढी उत्तर आउन सक्छ ।)*	आर्थिक क्षतिपूर्ति............................ १ सीपमूलक तालिम............................ २ बालबालिकाहरूलाई छात्रवृति................. ३ स्वास्थ्य उपचार खर्च .... ४ मनोसामाजिक परामर्श........................ ५ अन्य (खुलाउने).............................	
३०३	अन्तरिम राहत कार्यक्रम अन्तर्गतका यी सम्बोधनहरूले पीडितहरूलाई सन्तुष्ट गर्छ ?	गर्छ... १ ... २ गर्दैन .... ८ थाहा छैन....................................	
	३०३ क. यदि गर्छ भने किन?		
	३०३ ख. यदि गर्दैन भने किन छैन ?		

३०४	तपाइँको विचारमा राहत र परिपुरण बीच कुनै भिन्नता छ ?	छ.. छैन.. थाहा छैन	१ २ ८	 ३०६
३०५	तपाइँलाई ती किन भिन्न लागे ?/तपाइँलाई तिनीहरू एक अर्काबाट भिन्न छन् भन्ने किन लाग्छ ? राहत... परिपूरण...			
३०६	तपाइँको बुझाइमा सरकारद्वारा सञ्चालित अन्तरिम राहत कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य के हो ?			
३०७	अन्तरिम राहत कार्यक्रमले त्यसको उद्देश्य हासिल गरेको छ ?	छ, धेरै मात्रामा................................. छ, आंशिक मात्रामा.......................... छैन, थोरै मात्रामा.............................	१ २ ३	
३०८	अन्तरिम राहत कार्यक्रमका मुख्य फितलो/कमजोर पक्षहरू के के हुन् ?			
३०९	अन्तरिम राहत कार्यक्रमका मुख्य सशक्त/बलियो पक्षहरू के के हुन् ?			
३१०	द्वन्द्वपीडितहरूले भोगेका क्षति/हानि/नोक्सानीहरूलाई पूर्ति गर्न क्षतिपूर्ति पर्याप्त छ ?	छ... छ केहि पीडितका लागि.................... आंशिक रूपमा........................ छैन.. ...	१ २ ३ ४	
३११	द्वन्द्वपीडितहरूले भोगेका क्षति/हानी/ नोक्सानीहरूलाई पूर्ति गर्न अरु के कस्ता कुराहरू गर्नुपर्छ ?	सरकारबाट भएको क्षति/हानीहरूको सार्वजनिक मान्यता......................... कानुनी कारबाहीहरू .... मिल्ने जतिलाई पुनर्स्थापना.............. यस्ता क्षति/हानिहरू फेरि दोहोरिन नदिन संस्थागत सुधारहरू र प्रभावशाली प्रयासहरू...................................... पीडितलाई पहिलेकै स्थितिमा लग्न प्रयास गर्ने (प्रतिस्थापन) .... जागीर/रोजगारी खोज्न र अध्ययन गर्न/पढ्ने अवसरहरूमा सहयोग प्रदान गर्ने स्वास्थ्य आवश्यकताहरू पूर्ति गर्न सहयोग प्रदान गर्ने... थाहा छैन...................................... अन्य (खुलाउने)..............................	१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८	

खण्ड ४: अधिकार र न्यायसम्बन्धी धारणा

प्र.नं.	प्रश्नहरू	कोडिË वर्गिकरण	.मा जाने
४०१	कुन कुन आधारभूत अधिकारहरू द्वन्द्वका समयमा बढी प्रभावित भए ? *(एकभन्दा बढी उत्तर आउन सक्छ ।)*	समानता.. १ बाँच्न पाउने अधिकार .... २ अभिव्यक्ति र विचारको स्वतन्त्रता .... ३ सङ्गठन गर्ने र भेलाहुन पाउने स्वतन्त्रता.. ४ हिँडडुल गर्न पाउने स्वतन्त्रता .... ५ स्वतन्त्र र सुरक्षित हुन पाउने अधिकार .... ६ उपचार पाउने अधिकार .... ७ अन्य (खुलाउने).................................	
४०२	आमरूपमा मानिसहरूले न्याय भन्नाले के-के लाई बुझ्छन् होला ? *(एकभन्दा बढी उत्तर आउन सक्छ ।)*	मानिसहरूलाई आफ्नो अधिकारको उपभोग गर्नका लागि सम्मान.......................... १ सबै व्यक्तिहरूका लागि समान सरोकार.... २ निष्पक्षता.................................... ३ आफ्नो सुरक्षाबारे डर/धम्की विरुद्ध संरक्षण...................................... ४ अधिकारहरूको उल्लंघन हुँदा उपचार...... ५ अन्य (खुलाउने).................................	
	४०२ क. यी मध्ये कुन चाँहि तपाईँलाई सबैभन्दा महत्वपूर्ण लाग्छ? .... ४०२ ख. यदि लाग्छ भने किन ?		
४०३	द्वन्द्वपीडितहरूले आफ्नो अधिकारको उल्लङ्घनलाई सम्बोधन गर्न राज्यबाट के-कस्तो अपेक्षा राख्नुपर्छ?		
४०४	के उनीहरूले राज्यबाट न्यायको अपेक्षा राख्न सक्छन् ? .... ४०४ क) यदि सक्छन् भने यस्तो न्याय भन्नाले व्यवहारिक रूपमा केलाई जनाउछ ? *(अनुसन्धानकर्ताहरूलाई निर्देशन : अनुसन्धानकर्ताहरूले क्षतिपूर्ति, पुनर्स्थापना, प्रतिस्थापन, अभियोजन, सत्यताको औपचारिक पहिचान, लगायतका न्यायका विविध पक्षहरूका बारेमा छलफल गर्नका लागि तयार हुनुपर्छ)*		
४०५	न्याय प्राप्त गर्ने सम्बन्धमा पीडितहरूले भोग्नु पर्ने केही बाधाहरू हुनसक्छन् ?	छन्... १ छैनन्.. २ थाहा छैन..................................... ८	 ४०७

४०६	यदि छन् भने ती बाधाहरू के के हुन् ?		
४०७	तपाइँ पीडितहरूका आवश्यकता र उनीहरूको अधिकारमा केही भिन्नता देख्नुहुन्छ ?	देख्छु.. १ देख्दिन.. २ निश्चित नभएको............................... ३ थाहा छैन....................................... ८	४०९
४०८	यदि देख्नुहुन्छ भने के भिन्नता छ ?		
४०९	के पीडितहरूले भोगेका क्षति/ हानि/ नोक्सानीहरूलाई सम्बोधन गर्दा यी दुवै कुराहरू हुनुपर्छ ?	पर्छ.. १ पर्दैन.. २ निश्चित नभएको......................... ३ थाहा छैन................................ ८	
४१०	तपाइँको विचारमा द्वन्द्वपीडितहरूको अधिकार के-के होलान् ?	के र किन भएको थियो भन्ने बारे सत्यतथ्य थाहा पाउने .... १ के भएको थियो भन्ने सत्यतथ्य माथि सार्वजनिक पहिचान........................... २ क्षतिपूर्ति.. ३ पहिलेकै अवस्थामा पुऱ्याउने/प्रतिस्थापन.... ४ पूनर्स्थापना.. ५ पिडकहरूलाई कानुनी कारवाही................ ६ अन्तरिम राहत.................................. ७ अन्य (खुलाउने)...........................	
४११	तपाइँको विचारमा राज्यले द्वन्द्वपीडितहरूलाई उनीहरूले भोगेका क्षति/हानिहरूको सार्वजनिक मान्यता प्रदान गर्नु/पहिचान दिनु पीडितहरूका लागि महत्वपूर्ण छ ?	छ... १ छैन...................................... २ थाहा छैन.................................... ८	४१२ क ४१३
४१२	यदि छ भने किन ? .... ४१२ क) यदि छैन भने किन ?		
४१३	तपाइँको विचारमा राज्यले द्वन्द्वमा भएका क्षति/हानिहरूलाई सार्वजनिक मान्यता दिनमा केही बाधाहरू छन् ? .... ४१३ क) यदि छन् भने ती कस्ता किसिमका बाधाहरू हुन् ?		

खण्ड ५ : सुबिधाहरूमा पहुँच

प्र.नं.	प्रश्नहरू	कोडिङ्ग वर्गिकरण	..मा जाने
५०१	तपाइँको संस्थाले द्वन्द्वपीडितहरूको आवश्यकता, माग वा अधिकारहरूलाई कुनै न कुनै रूपमा सम्बोधन गर्छ ?	गर्छ.. १ गर्दैन.. २	 ५०४
५०२	द्वन्द्वपीडितहरूलाई तपाइँले कस्तो सेवा/सहयोग प्रदान गर्नुहुन्छ ?/ कसरी संवोधन गर्नुहुन्छ ? *(एकभन्दा बढी उत्तर आउन सक्छ ।)*	कानुनी सहयोग................................ १ सामान्य परामर्श................................ २ मनोसामाजिक परामर्श....................... ३ अन्तरिम राहत कार्यक्रमको सहयोग लिन मद्दत.................................... ४ अन्य (खुलाउने)..............................	
५०३	तपाइँले यस्ता सेवाहरू मानवीय राहतको रूपमा लिनुहुन्छ वा पीडितको अधिकारसँग प्रत्यक्ष सम्बन्ध छ जस्तो लाग्छ ?	हो, मानवीय राहत.............................. १ यो पीडितको अधिकार हो................... २ दुवै.. ३ थाहा छैन..................................... ८	
५०४	तपाइँलाई मानवीय राहत र पीडितको अधिकार दुई फरक कुरा हुन् जस्तो लाग्छ ?	लाग्छ.. १ लाग्दैन.. २ थाहा छैन..................................... ८	 ५०६ ५०७
५०५	यदि लाग्छ भने किन ?		५०७
५०६	यदि लाग्दैन भने किन ?		
५०७	द्वन्द्वपीडितहरूलाई तपाइँले/तपाइँको संस्थाबाट सेवाहरू प्रदान गर्दा कुनै विशेष प्रक्रिया अपनाउनुहुन्छ ? .... ५०७ क) ती के के हुन् ?		
५०८	पीडितहरूलाई उनीहरूको अधिकारसम्बन्धी सहयोग खोजी गर्न वा दाबी गर्न के कस्ता कुराहरूले बाधा पुऱ्याउँछन् ? *(एकभन्दा बढी उत्तर आउन सक्छ ।)*	आत्मविश्वासको कमीले................................ १ प्रतिशोध/प्रतिकारको डर/भयले......................... २ क्षति/हानिसँग सम्बन्धित लाज/सरमले गर्दा............. ३ सेवाहरूमा विश्वासको कमी............................ ४ उपयोगी नतिजाहरूमा आत्मविश्वासको कमी.................................. ५ क्षति/हानि भएको प्रमाण जुटाउन सक्षम छैन भन्ने भावनाले गर्दा.. ६ सम्बन्धित कार्यक्रमहरको बारेमा थाहा/ज्ञान नभएर....... ७ लामो र महँगो प्रक्रिया.................................. ८ थाहा छैन.. ८८ अन्य (खुलाउने)............................	

५०९	तपाइँ वा तपाइँको संस्थाले सेवाहरू प्रदान गर्दा के कस्ता चुनौती/बाधाहरूको सामना गर्नुपर्छ? *(एकभन्दा बढी उत्तर आउन सक्छ ।)*	पीडकहरू वा सम्बन्धित मानिसहरूबाट धम्की.......... .... १ भौतिक पुर्वाधारको कमी...................... २ महँगो, लामो र झन्झटिलो प्रक्रिया........... ३ राजनीतिक हस्तक्षेप........................... ४ महिला-मैत्री वातावरणको कमी................ ५ पीडितहरूको प्रक्रियामा विश्वासको कमी. ६ अरु सम्बन्धित मानिसहरू असहयोगी भएर (को हो खुलाउने)......................... ७ अन्य (खुलाउने)................................	
५१०	तपाईँको विचारमा पीडितहरूको आवश्यक सेवाहरूमा पहुँच पुऱ्याउन के कस्ता उपायहरू बढी महत्वपूर्ण हुन्छन् ?		
५११	तपाईँको विचारमा भविष्यमा यस जिल्लामा परिपूरण सेवाहरू कस-कसले/कुन-कुन निकायहरूले गर्दा बढी प्रभावकारी होला ? *(एकभन्दा बढी उत्तर आउन सक्छ ।)*	जिल्ला अदालत/न्यायाधिश.................. १ महिला तथा बालबालिका विकास केन्द्र.. २ प्रहरी/महिला सेल........................... ३ जिप्रका/ सिडिओ .... ४ जिविस/एलडिओ............................ ५ गाविस.. ६ गैसस (खुलाउने).............................. ७ अन्य (खुलाउने)..............................	
५१२	भविष्यमा परिपूरण कार्यक्रमहरूलाई बढी प्रभावकारी बनाउन के गर्न सकिन्छ होला ?		

हामी यस अन्तर्वार्ताको अन्त्यतिर आइपुग्यौं । हामीलाई आफ्नो अमूल्य समय र जानकारीहरू दिनु भएकोमा धेरै धेरै धन्यवाद । तपाइँलाई चासो लागेका वा सोध्न मन लागेका केहि प्रश्नहरू छन् कि ?

....
....

Tables of Extended Findings

Annex Table 1: Freelisting of Harms - Female IRP Beneficiaries

	Item	Frequency (%)	Average Rank	Salience
1	Family Member Killed	58.6	1.46	0.544
2	Difficulty in Educating Children	51.4	4.75	0.217
3	Problems of Food, Shelter, Clothing	34.3	4.33	0.164
4	Financial Problems	32.9	3.87	0.17
5	Mental Stress / Torture	32.9	4.13	0.164
6	Family Member Disappeared	31.4	1.27	0.297
7	Dislocation from Home	28.6	2.65	0.201
8	Looked Down on by Society	25.7	4.33	0.136
9	Difficulty in Raising Children	21.4	3.27	0.133
10	Mistreatment by Family	21.4	4.73	0.099
11	Torture	21.4	3.27	0.134
12	Children Orphaned	18.6	5	0.068
13	Family Member Health Problems	15.7	4.36	0.087
14	Employment Problems	14.3	4.3	0.069
15	Live Under Fear / Threats	14.3	5.2	0.06
16	Loss of Bread Winner	14.3	3.9	0.084
17	Loss of Support	12.9	4.67	0.044
18	Psychological Effect on Children	10	5.86	0.047
19	Suffering from Pain	10	4.71	0.045
20	Destruction of Home	8.6	3.83	0.048
21	Death of Family Member	7.1	3.8	0.036
22	Loss of Property	7.1	2.4	0.056
23	Barren Land	5.7	2.25	0.038
24	Family Disputes	5.7	3.25	0.039
25	Household Valuables Taken	4.3	5	0.016
26	Identity Issues Around Being Married or Widow	4.3	5	0.02
27	Feeling of Loneliness	4.3	2.33	0.029
28	Forced Occupation of Property	4.3	4.67	0.017
29	Death of Husband	4.3	2	0.036
30	Family Member Miscarriage Resulting From Torture	2.9	4	0.018
31	Subsistence Agriculture	2.9	5.5	0.009
32	Left to Pay Debts by Myself	2.9	4.5	0.008
33	Family Member Forced to Flee	2.9	1	0.029
34	Difficulty in Surviving	2.9	3.5	0.012
35	Schooling Discontinued	2.9	2	0.025
36	Difficulty in Obtaining Medical Treatment	2.9	4	0.011
37	Afraid to Walk Alone	2.9	4.5	0.017

Annex Table 1 - Continued

38	Son Physically Tortured	1.4	7	0.004
39	Attempted Exploitation by Administrative Officials	1.4	5	0.003
40	Sister-in-Law’s (*Buhari*) Elopement	1.4	4	0.006
41	Suffered Physical Assaults from In-Laws	1.4	3	0.01
42	Sister-in-Law (*Nanda*) Raped	1.4	5	0.003
43	Unable to Work Freely	1.4	3	0.01
44	Family Refusal to Share Property	1.4	3	0.01
45	Mental Illness of Family Member	1.4	2	0.013
46	Living Under Pressure	1.4	1	0.014
47	Difficulty in Legal Processes Due to Disappearance	1.4	6	0.005
48	Prolonged Court Case	1.4	4	0.004
49	Insecure from Army / Police	1.4	5	0.008
50	Prohibited from Obtaining Citizenship	1.4	7	0.002
51	Son and Daughter Were Forcefully Taken	1.4	2	0.012
52	Husband Physically Tortured	1.4	1	0.014
53	Increased Household Responsibilities	1.4	4	0.009

Annex Table 2: Freelisting of Harms - Male IRP Beneficiaries

	Item	Frequency (%)	Average Rank	Salience
1	Family Member Killed	76.1	1.14	0.743
2	Dislocation from Home	56.5	3	0.37
3	Live Under Fear / Threats	47.8	3.36	0.284
4	Torture	34.8	3.06	0.187
5	Difficulty in Educating Children	32.6	6.07	0.095
6	Destruction of Home	28.3	3.77	0.148
7	Problems of Food, Shelter, Clothing	28.3	4.15	0.137
8	Mental Stress / Torture	28.3	4.85	0.126
9	Family Member Disappeared	26.1	1.92	0.238
10	Loss of Property	21.7	4.2	0.117
11	Financial Problems	17.4	6.38	0.057
12	Family Member Health Problems	15.2	4.14	0.086
13	Schooling Discontinued	10.9	5.2	0.039
14	Family Member Imprisoned	10.9	3.2	0.057
15	Loss of Dignity	10.9	3.4	0.063
16	Barren Land	8.7	5.25	0.04
17	Death of Family Member	6.5	4.67	0.026
18	Household Valuables Taken	6.5	4	0.041
19	Employment Problems	6.5	7	0.012
20	Children Orphaned	4.3	5	0.017
21	Loss of Family Support	4.3	6	0.021
22	Destruction of Shop	4.3	4	0.026
23	Psychological Effects on Children	4.3	5	0.018
24	Death of Father	4.3	2.5	0.035
25	Separation from Family	2.2	2	0.014
26	Sister Raped	2.2	4	0.005
27	Prohibited from Getting Information on Human Rights	2.2	7	0.01
28	Prolonged Court Case	2.2	6	0.006
29	Selling Livestock at Lower Price	2.2	7	0.003
30	Suffered Physical Abuse from Guardian	2.2	2	0.016
31	Unable to Work Freely	2.2	3	0.013
32	Destroyed Farm Products	2.2	4	0.012
33	Difficulty in Conducting Cultural Rituals	2.2	10	0.004
34	Due to Physical Torture, Daughter Miscarried	2.2	2	0.017
35	"Field Inquiry Report" into Violation (*muchulka*) Was Not Satisfactory	2.2	3	0.016
36	Abandoned by Relatives	2.2	4	0.012
37	Loss of Trust	2.2	8	0.003
38	Looked Down on by Society	2.2	2	0.019
39	Loss of Bread Winner	2.2	2	0.016
40	Mental Illness of Family Member	2.2	5	0.009
41	Forced Occupation of Property	2.2	5	0.007
42	Increased Household Responsibilities	2.2	3	0.011
43	Forced to Repay the Loan Which Had Already Been Settled	2.2	5	0.007

Annex Table 3: Ranking of Harms - Female IRP Beneficiaries

Response	HIGH (3)	INTERMEDIATE (2)	LOW (1)	Total Score	Rank
Death / Disappearance					
Family Member Disappeared / Son Disappeared / Father Disappeared / Husband Disappeared	1+3+1+16= 21	-	1	64	**3rd**
Family Member Killed / Son Killed / Husband Killed	6+5+33= 44	2	1	137	**1st**
Death of Family Member	3	2	-	13	**21st**
Death of Husband	2	1	-	8	**22nd**
Health Related					
Health Problems of Family Members	4	4	3	23	**14th**
Family Member Miscarried Due to Torture	2	-	-	6	**24th**
Mental Illness of Family Member	1	-	-	3	**27th**
Suffering from Pain	2	4	1	15	**19th**
Difficulty in Obtaining Medical Treatment	1	1	1	6	**24th**
Property Loss / Destruction					
Dislocation from Home	8	11	1	47	**5th**
Destruction of Home	2	4	-	14	**20th**
Loss of Property	3	2	-	13	**21st**
Forced Occupation of Property	2	1	-	8	**22nd**
Livelihood Related					
Problems of Food, Shelter, Clothes	6	9	8	44	**6th**
Financial Problems	7	2	6	31	**11th**
Barren Land	-	2	1	5	**25th**
Household Valuables Taken	-	3	-	6	**24th**
Employment Problems	1	7	2	19	**16th**
Loss of Bread Winner	6	3	1	25	**13th**
Difficulties in Surviving	-	2	-	4	**26th**
Subsistence Agriculture	-	2	-	4	**26th**
Left to Pay Debts by Myself	-	2	-	4	**26th**
Education Related					
Difficulty in Educating Children	14	20	3	85	**2nd**
Schooling Discontinued	-	2	-	4	**26th**
Social Status / Values					
Loss of Dignity	-	-	-	-	**-**
Loss of Support	1	7	1	18	**17th**
Unable to Work Freely	-	-	1	1	**29th**
Looked Down Upon by Society	3	11	3	34	**8th**
Identity Issues Around Being Married or Widow	2	-	1	7	**23rd**
Feeling of Loneliness	2	1	-	8	**22nd**

Annex Table 3 - Continued

Response	HIGH (3)	INTERMEDIATE (2)	LOW (1)	Total Score	Rank
Other Human Rights Abuse / Harassment / Threats / Fear					
Live Under Fear / Threats	3	4	3	20	**15th**
Family Member Physically Tortured + Police Torture + Army Torture + Torture by Rebels	4+1+2= 7	1+1+1+2= 5	3+3= 6	37	**11th**
Mental Stress / Torture	9	11	4	53	**4th**
Psychological Effect on Children	3	4	-	17	**18th**
Suffered Physical Assault from Guardian / In-Laws	-	1	-	2	**28th**
Attempted Exploitation by Administration Officials	1	-	-	3	**27th**
Sister-in-Law Raped	1	-	-	3	**27th**
Son Physically Tortured	-	-	1	1	**29th**
Living Under Pressure	1	-	-	3	**27th**
Difficulty in Legal Process Due to Disappearance	1	-	-	3	**27th**
Husband Physically Tortured	1	-	-	3	**27th**
Insecure from Army / Police	-	1	-	2	**28th**
Son and Daughter Were Forcefully Taken	1	-	-	3	**27th**
Afraid to Walk Alone	-	1	-	2	**28th**
Family Problems					
Children Orphaned	4	8	1	29	**12th**
Difficulty in Raising Children	3	11	1	32	**10th**
Mistreated by Family	4	9	3	33	**9th**
Family Member Forced to Flee	-	2	-	4	**26th**
Sister-in-Law’s Elopement	-	-	1	1	**29th**
Family Refusal to Share Property	-	-	1	1	**29th**
Family Problems	1	-	-	3	**27th**
Family Disputes	1	2	-	7	**23rd**
Others					
Prohibited from Getting Information on Human Rights	-	1	-	2	**28th**
Prolonged Court Case	-	1	-	2	**28th**

Annex Table 4: Ranking of Harms - Male IRP Beneficiaries

Response	HIGH (3)	INTERMEDIATE (2)	LOW (1)	Total Score	Rank
Death / Disappearance					
Family Member Disappeared / Son Disappeared / Father Disappeared / Husband Disappeared	8+4+1= 13	-	1	39	**4th**
Family Member Killed / Son Killed / Husband Killed	15+13+10= 38	2	1	114	**1st**
Death of Family Member	2	1	-	8	**16th**
Death of Father	2	-	-	6	**17th**
Health Related					
Health Problems of Family Members	4	2	1	17	**12th**
Family Member Miscarried Due to Torture	1	-	-	3	**20th**
Mental Illness of Family Member	1	-	-	3	**20th**
Property Loss / Destruction					
Dislocation from Home	7	17	5	60	**2nd**
Destruction of Home	2	6	4	22	**9th**
Loss of Property	3	5	2	21	**10th**
Destruction of Shop	-	2	-	4	**19th**
Selling Livestock at Lower Price	-	-	1	1	**22nd**
Destroyed Farm Products	-	1	-	2	**21st**
Forced Occupation of Property	1	-	-	3	**20th**
Forced to Repay Loan Which Had Already Been Settled	-	-	1	1	**22nd**
Livelihood Related					
Problems of Food, Shelter, Clothes	4	7	2	28	**7th**
Financial Problems	3	5	-	19	**11th**
Barren Land	-	2	2	6	**17th**
Household Valuables Taken	-	2	1	5	**18th**
Employment Problems	-	3	-	6	**17th**
Loss of Bread Winner	1	-	-	3	**20th**
Education Related					
Difficulty in Educating Children	4	7	4	30	**6th**
Schooling Discontinued	3	2	-	13	**13th**
Social Status / Values					
Loss of Dignity	-	4	2	10	**15th**
Loss of Support	-	-	1	1	**22nd**
Unable to Work Freely	-	1	-	2	**21st**
Difficulty in Conducting Cultural Rituals	-	-	1	1	**22nd**
Abandoned by Relatives	-	1	-	2	**21st**
Loss of Trust	-	1	-	2	**21st**
Looked Down on by Society	-	-	1	1	**22nd**

Annex Table 4 - continued

Response	HIGH (3)	INTERMEDIATE (2)	LOW (1)	Total Score	Rank
Other Human Rights Abuse / Harassment / Threats / Fear					
Live Under Fear / Threats	3+2= 5	9+5= 14	6+2= 8	51	**3rd**
Family Member Physically Tortured + Police Torture	1	8+2= 10	6+2= 8	31	**11th**
Mental Stress / Torture	4	4	5	25	**8th**
Psychological Effect on Children	-	1	1	3	**20th**
Suffered Physical Assault from Guardian	1	-	-	3	**20th**
Sister Raped	-	1	-	2	**21st**
Family Problems					
Children Orphaned	1	1	-	5	**18th**
Separation from Family	-	-	1	1	**22nd**
Loss of Family Support	-	1	-	2	**21st**
Increased Household Responsibilities	1	-	-	3	**20th**
Family Member Imprisoned	2	2	1	11	**14th**
Others					
Prohibited from Getting Information on Human Rights	1	-	-	3	**20th**
Prolonged Court Case	1	-	-	3	**20th**
"Field Inquiry Report" into Violation (*Muchulka*) Was Not Satisfactory	-	1	-	2	**21st**

Annex Table 5: Freelisting of Harms - Male Torture Survivors

	Item	Frequency (%)	Average Rank	Salience
1	Physically Tortured	56.5	2	0.476
2	Health Problems	39.1	2.78	0.261
3	Mental Stress / Torture	32.6	3.8	0.217
4	Cost of Medical Treatment	26.1	2.5	0.154
5	Dislocation from Home	23.9	3.73	0.13
6	Kidnapped	21.7	2.4	0.165
7	Live Under Fear / Threat	21.7	4.3	0.109
8	Employment Problems	21.7	4.9	0.094
9	Financial Problems	21.7	4.5	0.108
10	Loss of Property	21.7	4	0.134
11	Illegal Detention	19.6	4.89	0.079
12	Children Orphaned	17.4	5.38	0.086
13	Obstacles to Education	13	4.67	0.072
14	Psychological Effect on Family	10.9	6.4	0.038
15	Extortion / Ransom Money Demanded	10.9	3.4	0.057
16	Army / Police Torture	8.7	3.5	0.055
17	Family Member Killed	8.7	5	0.049
18	Destruction of Home	8.7	3.5	0.049
19	Obstacles in Development	6.5	7.33	0.021
20	Physical Harm	6.5	4	0.043
21	Paid Bail to Be Released	6.5	5.67	0.017
22	Social Security Damaged	6.5	5.33	0.03
23	Psychological Effect on Children	6.5	4.67	0.039
24	Destruction of Documents	6.5	5.67	0.038
25	Injured Due to Gun Shot	4.3	1	0.043
26	Family Member Physically Tortured	4.3	2	0.036
27	Unnecessary Harassment from Government Officials	4.3	3	0.024
28	Obstacles to Educating Children	4.3	4.5	0.01
29	Death of Family Member	4.3	2.5	0.034
30	Mental Harm	4.3	5.5	0.024
31	Family Faced a Lot of Difficulties	4.3	6.5	0.022
32	Destruction of Property	4.3	4	0.017
33	Difficulty in Educating Children	4.3	5.5	0.017
34	Stolen Mobile Phone / Money	2.2	5	0.007
35	No Salary or Compensation	2.2	4	0.012
36	Son Migrated Abroad	2.2	6	0.012
37	Social Harm	2.2	3	0.013
38	Home Searched	2.2	10	0.002

Annex Table 5 - continued

	Item	Frequency (%)	Average Rank	Salience
39	Required to Report to the Court for a Period of 7 Months	2.2	6	0.006
40	Teeth Broken	2.2	2	0.017
41	Injury to Testicles	2.2	3	0.017
42	Problems Related to Land	2.2	1	0.022
43	Prohibited from Leaving District	2.2	7	0.003
44	Prohibited from Meeting People	2.2	8	0.003
45	Annual Leave from Employment in School Deducted	2.2	8	0.007
46	Schooling Discontinued	2.2	9	0.004
47	Prohibited from Seeking Medical Treatment	2.2	3	0.007
48	Right Leg Was Cut Off by Maoists	2.2	2	0.02
49	Wife Left Home	2.2	5	0.014
50	Court Case	2.2	1	0.022
51	Suspicion by Community Members	2.2	6	0.011
52	Unable to Disability	2.2	8	0.008
53	Death of Father	2.2	3	0.007
54	Family Relations Destroyed	2.2	3	0.017
55	Disabled	2.2	1	0.022
56	Blindfolded for 12 Hrs	2.2	3	0.013
57	Kidnapped for 180 Days	2.2	3	0.011
58	Unable to Work	2.2	11	0.002
59	Barren Land	2.2	4	0.009
60	Army Personnel Married a Student	2.2	6	0.012
61	Required to Report to Army Barracks	2.2	8	0.008
62	Unable to Conduct Death Rituals When Mother Died	2.2	3	0.017
63	Debt	2.2	7	0.003
64	Hospitalized for 6 Months	2.2	4	0.016
65	House Attacked	2.2	1	0.022
66	Loss of Finger During Conflict	2.2	1	0.022
67	Money Collected as a Fine for Remarriage (*Jaari*) Was Looted	2.2	1	0.022
68	Kidnapped Forcefully to Fight	2.2	2	0.017
69	Family Member Disappeared	2.2	2	0.016
70	False Allegations	2.2	7	0.011
71	Faced Problems as Prisoner	2.2	6	0.008
72	Forced Occupation of Property	2.2	3	0.007
73	Fear to Return Home	2.2	7	0.01
74	Family Health Problems	2.2	2	0.019
75	Family Problems	2.2	7	0.009

Annex Table 6: Ranking of Harms - Male Torture Survivors

Response	HIGH (3)	INTERMEDIATE (2)	LOW (1)	Total Score	Rank
Death / Disappearance					
Father Killed / Brother Killed / Son Killed	2+2+1= 5	-	-	15	**11th**
Death of Family Member	2	-	-	6	**17th**
Death of Father	-	1	-	2	**21st**
Son Disappeared	1	-	-	3	**20th**
Health Related					
Health Problems	9	8	2	45	**2nd**
Medical Treatment Needed	5	4	4	27	**5th**
Family Member Health Problems	-	1	-	2	**21st**
Disabled	1	-	-	3	**20th**
Prohibited from Seeking Medical Treatment	1	-	-	3	**20th**
Property Loss / Destruction					
Loss of Property	9	2	-	31	**3rd**
Destruction of Home	2	1	1	9	**15th**
Destruction of Documents	1	2	-	7	**16th**
Destruction of Property	2	-	-	6	**17th**
Extortion / Asked for Ransom	1	3	1	10	**14th**
Stolen Mobile Phone / Money	-	-	1	1	**22nd**
Forced Occupation of Property	1	-	-	3	**20th**
Problems Relating to Land	-	1	-	2	**21st**
Money Collected as a Fine for Remarriage (*Jaari*) Was Looted	1	1	-	2	**21st**
Livelihood Related					
Dislocation From Home	7	3	1	28	**4th**
Employment Problems	3	5	2	21	**8th**
Financial Problems	1	8	1	20	**9th**
Unable to Work	-	1	-	2	**21st**
No Salary or Compensation	1	-	-	3	**20th**
Debt	-	1	-	2	**21st**
Unable to Work Due to Disability	1	-	-	3	**20th**
Barren Land	-	1	-	2	**22nd**
Education Related					
Obstacles to Education	1	5	-	13	**12th**
Obstacles to Children's Education	2	-	-	6	**17th**
Obstacles to Education	-	2	-	4	**19th**
Obstacles to Children's Education	-	-	1	1	**22nd**
Social Status / Values					
Social Security Damaged	-	1	2	4	**19th**
Suspicion by Community Members	-	-	1	1	**22nd**
Family Problems	-	-	1	1	**22nd**
Family Relations Destroyed	1	-	-	3	**20th**
Wife Left Home	-	1	-	2	**21st**

Annex Table 6 - continued

Response	HIGH (3)	INTERMEDIATE (2)	LOW (1)	Total Score	Rank
Other Human Rights Abuse / Harassment / Threats / Fear					
Physically Tortured	21	3	2	71	**1st**
Mental Stress / Torture	2	9	4	28	**4th**
Live Under Fear / Threat	1	3	6	15	**11th**
Kidnapped	4	4	2	22	**7th**
Illegal Detention	1	6	3	18	**10th**
Preventative Detention	8	1	-	26	**6th**
Psychological Effect on Family	3	1	-	11	**13th**
Army / Police Torture	1	3	1	10	**14th**
Psychological Effect on Children	3	1	-	11	**13th**
Physical Harm	-	2	1	5	**18th**
Mental Harm	1	-	1	4	**19th**
Injured Due to Gunshot	1	1	-	5	**18th**
Social Harm	-	-	1	1	**22nd**
Harassment from Government Officials	-	2	-	4	**19th**
Family Member Physically Tortured	1	1	-	5	**18th**
Family Face Many Difficulties	1	1	-	5	**18th**
Required to Visit Court for 7 Months	-	1	-	2	**21st**
Teeth Broken	1	-	-	3	**20th**
Injured Testicles	1	-	-	3	**20th**
Prohibited from Meeting People	2	-	-	6	**17th**
Right Leg Was Cut Off by Maoists	1	-	-	3	**20th**
Annual Leave from Employment in School Was Deducted	-	1	-	2	**21st**
Prohibited to Leave District	-	1	-	2	**21st**
Home Searched	-	-	1	1	**22nd**
Court Case	1	-	-	3	**20th**
Blindfolded for 12 Hours	-	1	-	2	**21st**
Kidnapped for 180 Days	-	-	1	1	**22nd**
Required to Report to Army Barracks	1	-	-	3	**20th**
Hospitalized for Six Months	-	1	-	2	**21st**
Unable to Conduct Death Rituals When Mother Died	1	-	-	3	**20th**
Kidnapped Forcibly to Fight	1	-	1	4	**19th**
Loss of Finger During Conflict	1	-	-	3	**20th**
Faced Problem as Prisoner	1	-	-	3	**20th**
False Allegations	-	-	1	1	**22nd**
House Attacked	-	-	1	1	**22nd**
Fear of Returning Home	-	1	-	2	**21st**
Others					
Paid Bail to Be Released	-	1	1	3	**20th**
Obstacles in Development	1	1	2	7	**16th**
Son Migrated Abroad	-	-	1	1	**22nd**
Army Personnel Married a Student	-	-	1	1	**22nd**

Annex Table 7: Freelisting of Responses to Date - Female IRP Beneficiaries

	Item	Frequency (%)	Average Rank	Salience
1	Rs 3 Lakh from Government	85.7	1.85	0.69
2	Allowance for Single Women (Rs 25 Thousand) from Government	55.7	2.51	0.337
3	Scholarship from Government	42.9	3.83	0.188
4	Vocational Training	32.9	3.91	0.136
5	Household Valuables Given by NGO	28.6	2.2	0.213
6	Rs 7-10 Thousand Given by ICRC	21.4	2.53	0.139
7	Stationary from Government	14.3	3.8	0.059
8	Stationary from NGO	14.3	3.2	0.087
9	Rs 12-30 Thousand from Government	8.6	1.67	0.072
10	Goat from Government	7.1	3.6	0.024
11	Support from Rebels	7.1	3.2	0.035
12	Discounts for Education	5.7	1.5	0.052
13	Obstacles to Education	5.7	1.75	0.05
14	Rs 3-10 Thousand from NGO	4.3	2.33	0.029
15	Relief from Government	2.9	4	0.013
16	Medical Treatment from NGO	2.9	1.5	0.025
17	Rs 3-10 Thousand from NGO	1.4	5	0.006
18	Vegetable Seed from NGO	1.4	5	0.003
19	Support for Court Case from NGO	1.4	3	0.005
20	Rs 8.5 lakh Given by Government	1.4	1	0.014
21	Scholarship from NGO	1.4	2	0.012
22	Rs 4 lakh Given by Government	1.4	5	0.003
23	Rs 58 Thousand from Husband's Provident Fund	1.4	1	0.014
24	Rs 5 lakh Given by Nepal Government	1.4	1	0.014
25	Women's Rights Information from NGO	1.4	7	0.002
26	Household Valuables Given by Foreigners	1.4	2	0.011
27	Help for Justice from NGO	1.4	5	0.003
28	Employment at a Government Office (contract basis)	1.4	7	0.002
29	Job from Political Party	1.4	1	0.014
30	Rs 3 lakh Given by Government	1.4	2	0.011
31	Help for Blood Donation from 9 People	1.4	5	0.005
32	Goods for Small Shop from NGO	1.4	1	0.014
33	Rs 2 lakh Given by Government	1.4	1	0.014
34	Relief	1.4	1	0.014
35	Pump Set Given by ICRC	1.4	3	0.005
36	Rs 18 Hundred per Month for Children Above 18 years from Government	1.4	5	0.005
37	Support to Open Small Shop from NGO	1.4	1	0.014
38	Honored by Maoist Party with a Symbol (*dosalla*)	1.4	3	0.007
39	Certificate Received from Maoist leader	1.4	3	0.005
40	Support to Open Small Shop by NGO	1.4	2	0.012

Annex Table 8: Freelisting of Responses to Date - Male IRP Beneficiaries

	Item	Frequency (%)	Average Rank	Salience
1	Rs 3 Lakh from Government	93.5	1.37	0.834
2	Rs 7-10 Thousand Given by ICRC	39.1	1.83	0.289
3	Vocational Training	39.1	3.39	0.148
4	Household Valuables Given by NGO	19.6	2.33	0.138
5	Rs 31 Hundred from Government	15.2	3.57	0.062
6	Goats Given by NGO	13	2.5	0.069
7	Allowance for Single Women (Rs 25 Thousand) from Government	10.9	2.6	0.062
8	Scholarship from Government	8.7	4	0.041
9	Certificate from Government	8.7	4.5	0.02
10	Goats Given by Government	8.7	2.75	0.051
11	Rs 10-16 Thousand Given by NGO	6.5	2	0.045
12	Social Support	4.3	2.5	0.024
13	Rs 35 Thousand Given by Government	4.3	2.5	0.025
14	Rs 1 lakh Given by Government	4.3	1.5	0.033
15	Scholarship from NGO	2.2	3	0.014
16	Clothes Were Given	2.2	4	0.005
17	Rs 18 Thousand from Small Scale Industries	2.2	4	0.005
18	Transportation Cost Paid by Madesh Party	2.2	2	0.017
19	Stationary Given by ICRC	2.2	3	0.007
20	Sympathy Received from Political Party	2.2	6	0.004
21	Support for Court Case by NGO	2.2	5	0.007
22	Free Education by Rebels	2.2	4	0.011
23	Relationship Verification Certificate from VDC	2.2	1	0.022
24	Farm Tools from Government	2.2	1	0.022
25	Information from ICRC	2.2	3	0.014
26	Advocacy on Our Issue by an NGO	2.2	1	0.022
27	Rs 7 Lakh 50 Thousand Given by Insurance	2.2	1	0.022
28	Counselling Program Provided by an NGO	2.2	3	0.007
29	Rs 6 Thousand for Education Given by NGO	2.2	2	0.018
30	Rs 4 Lakh Given by Government	2.2	2	0.014

Annex Table 9: Ranking of Responses to Date - Female IRP Beneficiaries

Response	HIGH (3)	INTERMEDIATE (2)	LOW (1)	Total Score	Rank
Government					
Rs 3 Lakh Given by Government	26	21	13	133	**1st**
Rs 12-30 Thousand from Government	-	4	1	9	**12th**
Allowance for Single Women (Rs 25 Thousand) from Government	2	19	18	62	**2nd**
Scholarship from Government	13	5	12	61	**3rd**
Rs 18 Hundred per Month for Children Above 18 Years from Government	1	-	-	3	**16th**
Goats Given by Government	-	-	5	5	**14th**
Rs 2 Lakh Given by Government	-	-	1	1	**18th**
Rs 8.5 Lakh Given by Government	1	-	-	3	**16th**
Stationary from Government	-	5	5	15	**8th**
Rs 5 Lakh Given by Government	-	-	1	1	**18th**
Relief from Government	2	-	-	6	**13th**
Rs 4 Lakh Given by Government	1	-	-	3	**16th**
NGO					
Rs 7-10 Thousand Given by ICRC	2	5	8	24	**6th**
Household Valuables Given by NGO	5	8	7	38	**5th**
Goats Given by NGO	-	4	1	9	**11th**
Rs 3-10 Thousand Given by NGO	1	3	1	10	**10th**
Scholarship from NGO	-	-	1	1	**18th**
Stationary Given by NGO	3	4	2	19	**7th**
Support to Court Case	-	-	1	1	**18th**
Medical Treatment from NGO	-	2	-	4	**15th**
Information on Women's Rights from NGO	1	-	-	3	**16th**
Pump Set Given by ICRC	1	-	-	3	**16th**
Support to Open Small Shop by NGO	-	2	-	4	**15th**
Vegetable Seed from NGO	-	1	-	2	**17th**
Goods for Small Shop from NGO	-	-	1	1	**18th**
Help for Justice from NGO	1	-	-	3	**16th**
Others					
Vocational Training	7	14	4	53	**4th**
Support from Rebels	4	-	-	12	**9th**
Discount in Education	1	2	1	8	**12th**
Relief	-	-	1	1	**18th**
Household Valuables Given by Foreigners	-	-	1	1	**18th**
Certificate by Maoist Leader	-	-	1	1	**18th**
Job from Political Party	1	-	-	3	**16th**
Honored by Maoist Party with a Symbol (*Dosalla*)	-	-	1	1	**18th**
Rs 58 Thousand from Husband's Provident Fund	1	-	-	3	**16th**
Helped by Blood Donation from 9 People	1	-	-	3	**16th**
Employment at a Government Office (Contract Basis)	1	-	-	3	**16th**

Annex Table 10: Ranking of Responses to Date - Male IRP Beneficiaries

Response	HIGH (3)	INTERMEDIATE (2)	LOW (1)	Total Score	Rank
Government					
Rs 3 Lakh Given by Government	28	7	8	106	**1st**
Rs 31 Hundred from Government	2	2	3	13	**4th**
Allowance for Single Women (Rs 25 Thousand) from Government	-	3	2	8	**7th**
Scholarship from Government	2	1	1	9	**6th**
Certificate from Government	2	-	2	8	**7th**
Goats Given by Government	1	-	3	6	**8th**
Rs 35 Thousand Given by Government	-	-	2	2	**12th**
Rs 1 Lakh Given by Government	-	1	1	3	**11th**
Relationship Verification Certificate from VDC	1	-	-	3	**11th**
Farm Tools from Government	-	-	1	1	**13th**
Rs 4 Lakh Given by Government	1	-	-	3	**11th**
Rs 7 Lakh 50 Thousand Given by Insurance	-	-	1	1	**13th**
NGO					
Rs 7-10 Thousand Given by ICRC	1	10	7	30	**3rd**
Household Valuables Given by NGO	-	3	6	12	**5th**
Goats Given by NGO	-	2	4	8	**7th**
Rs 10-16 Thousand Given by NGO	-	1	2	4	**10th**
Scholarship from NGO	1	-	1	4	**10th**
Stationary Given by NGO	-	-	1	1	**13th**
Information from ICRC	-	1	-	2	**12th**
Support for Court Case by NGO	-	1	-	2	**12th**
Others					
Vocational Training	3	8	7	32	**2nd**
Social Support	1	1	-	5	**9th**
Clothes Were Given	-	-	1	1	**13th**
Rs 18 Thousand from Small Scale Industries	-	1	-	2	**12th**
Transportation Cost Received from Madesh Party	1	-	-	3	**11th**
Sympathy Received from Political Party	-	-	1	1	**13th**
Free Education by Rebels	1	-	-	3	**11th**
Advocacy on Our Issue by an NGO	1	-	-	3	**11th**
Counselling Program Provided by an NGO	-	1	-	2	**12th**
Rs 7 Lakh 50 Thousand from Insurance	-	-	1	1	**13th**

Annex Table 11: Freelisting of Immediate Needs - Female IRP Beneficiaries

	Item	Frequency (%)	Average Rank	Salience
1	Free Education	71.4	2.12	0.509
2	Employment	71.4	2.3	0.469
3	Financial Support	55.7	2.64	0.331
4	Food, Shelter, Clothing	48.6	1.94	0.362
5	Free Medical Treatment	42.9	3.07	0.207
6	Identity Card for Conflict Victims	14.3	2.9	0.082
7	Vocational Training	12.9	3.22	0.052
8	Truth Finding	10	1.43	0.088
9	Public Recognition	7.1	1.4	0.065
10	Punishment of Perpetrator	7.1	2	0.057
11	Social Security	1.4	5	0.003
12	Reservation (*aarakshan*) of Positions in Government Service	1.4	5	0.003
13	Rehabilitation	1.4	4	0.006
14	Support to Family	1.4	5	0.003
15	Equal Respect to Victims by State	1.4	4	0.004
16	Justice	1.4	6	0.002
17	Help to Gain Citizenship	1.4	3	0.007
18	Equal Benefits Provided to Families of Martyrs (Deceased) and Families of the Disappeared	1.4	3	0.007

Annex Table 12: Freelisting of Immediate Needs - Male IRP Beneficiaries

	Item	Frequency (%)	Average Rank	Salience
1	Free Education for Children	82.6	3.08	0.496
2	Financial Support	71.7	2.94	0.469
3	Employment	60.9	3.43	0.338
4	Food, Shelter, Clothing	56.5	2.96	0.351
5	Free Medical Treatment	39.1	3.11	0.257
6	Punishment of Perpetrator	37	3.12	0.235
7	Truth Finding	17.4	2.5	0.139
8	Reconstruction of Home	10.9	3	0.067
9	Public Recognition	8.7	2.75	0.05
10	Social Security Encompassing, Inter Alia, Personal Safety, Absence of Threats, and Protection from Further Human Rights Abuses, and Socioeconomic Security	8.7	6	0.032
11	Search for Disappeared People	8.7	3.25	0.057
12	Identity Card for Conflict Victims	6.5	4	0.028
13	Vocational Training	6.5	4	0.035
14	Declare Victims as Martyrs	6.5	4.67	0.038
15	Justice	6.5	3.67	0.04
16	Erect Statues to Martyrs	6.5	3..67	0.027
17	Rehabilitation	4.3	3.5	0.022
18	Transportation Facilities	2.2	6	0.004
19	State Respect for Victims and Their Suffering	2.2	6	0.006
20	Voice of Victims Should be Heard	2.2	2	0.019
21	Guarantee Victims' Rights	2.2	8	0.007
22	Generating Awareness about Human Rights	2.2	7	0.007
23	Scholarships for Children of Any Age	2.2	5	0.011
24	Reconstruction of Shop	2.2	1	0.022
25	Rule of Law Throughout the Country	2.2	1	0.022
26	No Limit on Number of Children Who Can Receive Scholarships	2.2	6	0.008

Annex Table 13: Ranking of Immediate Needs - Female IRP Beneficiaries

Response	HIGH (3)	INTERMEDIATE (2)	LOW (1)	Total Score	Rank
Livelihood Related Needs					
Food, Shelter and Clothing	15	16	3	80	**4th**
Employment	37	10	1	132	**1st**
Financial Support / Relief / Compensation / Rs 10 Lakhs Announced by Government Should Be Provided (*ghosna gareko rahat turunta lagu hunu parne*) /Support for Business / Allowances for Single Women	6+7+1+1+2+2= 28	3+4+3+3+3= 16	5+3+1+1= 10	126	**2nd**
Vocational Training	3	1	5	16	**8th**
Reconstruction of Shop	-	-	-	-	-
Reconstructing Home	-	-	-	-	-
Health Related Needs					
Free Medical Treatment	14	12	4	70	**5th**
Education Related Needs					
Free Education for Children / Scholarships	23	21	4	115	**3rd**
Nonmaterial Needs					
Public Recognition	4	1	-	14	**9th**
Punishment of Perpetrator	3	2	-	13	**10th**
Truth Finding	5	1	1	18	**7th**
Social Security	-	1	-	2	**12th**
Justice	1	-	-	3	**11th**
Rehabilitation	-	1	-	2	**12th**
Identity Card for Conflict Victims	5	4	-	23	**6th**
Reservation of Positions in Government Service	-	-	1	1	**13th**
Equal Benefits Provided to Families of Martyrs (Deceased) and Families of the Disappeared	-	1	-	2	**12th**
Others					
Support to Family	-	1	-	2	**12th**

Annex Table 14: Ranking of Immediate Needs - Male IRP Beneficiaries

Response	HIGH (3)	INTERMEDIATE (2)	LOW (1)	Total Score	Rank
Livelihood Related Needs					
Food, Shelter and Clothing	8	13	5	55	**4th**
Employment	12	12	5	65	**3rd**
Financial Support / Relief / Compensation / Rs 10 Lakhs Announced by Government Should Be Provided (*ghosna gareko rahat turunta lagu hunu parne*) /Support for Business / Allowances for Single Women	10+5+2+4= 21	2+6+6+ 14	1+2+3+1= 7	98	**1st**
Vocational Training	1	2	-	7	**12th**
Reconstruction of Shop	1	-	-	3	**15th**
Reconstructing Home	3	2	-	13	**8th**
Health Related Needs					
Free Medical Treatment	6	11	1	41	**6th**
Education Related Needs					
Free Education for Children / Scholarships	13	15	10	79	**2nd**
Scholarship for Individuals of Any Age	1	-	-	3	**15th**
No Limit on Numbers of Children Eligible for Scholarships	1	-	-	3	**15th**
Nonmaterial Needs					
Public Recognition	3	1	-	11	**10th**
Punishment of Perpetrator	13	4	-	47	**5th**
Truth Finding	6	2	-	22	**7th**
Social Security Encompassing, Inter Alia, Personal Safety, Absence of Threats, and Protection from Further Human Rights Abuses, and Socioeconomic Security	-	1	3	5	**13th**
Search for Disappeared People	4	-	-	12	**9th**
Declare Victims as Martyrs	2	1	-	8	**11th**
Justice	2	1	-	8	**11th**
Rehabilitation	-	-	2	2	**16th**
Compensation for Lost Property / Home	1	-	1	4	**14th**
Erect Statues for Martyrs	1	2	-	7	**12th**
State Respect for Victims and Their Suffering	-	1	-	2	**16th**
Identity Card for Conflict Victims	1	2	-	7	**12th**
Voice of Victims Should be Heard	-	-	1	1	**17th**
Guarantee of Victims' Rights	-	-	1	1	**17th**
Generating Awareness on Human Rights	-	1	-	2	**16th**
Rule of Law Throughout the Country	-	1	-	2	**16th**
Help to Obtain Citizenship	1	-	-	3	**15th**
Others					
Transportation Facilities	-	-	1	1	**17th**

Annex Table 15: Freelisting of Aspirations/Beyond Immediate Needs - Female IRP Beneficiaries

	Item	Frequency (%)	Average Rank	Salience
1	Financial Support	52.9	2.32	0.353
2	Employment	40	2.14	0.281
3	Truth Finding	31.4	2.18	0.22
4	Punishment of Perpetrator	22.9	2.94	0.119
5	Non-Recurrence	20	2	0.152
6	Peace	18.6	1.54	0.157
7	Free Education	18.6	2	0.138
8	Vocational Training	15.7	1.73	0.124
9	Free Medical Treatment	14.3	3.1	0.06
10	Public Recognition and Respect from the State for Martyrdom	14.3	2.8	0.074
11	Food, Shelter, Clothing	12.9	1.89	0.096
12	Social Security	8.6	3	0.043
13	Justice	8.6	2.17	0.058
14	Discount on Transportation	4.3	2.33	0.031
15	Law Applied	2.9	3.5	0.008
16	State Should Respect Victims and Their Suffering	2.9	3	0.015
17	Obey the Law	2.9	3.5	0.008
18	State Should Take Responsibility for Caring for Victims	2.9	3.5	0.012
19	Equal Benefits Provided to Families of Martyrs (Deceased) and Families of the Disappeared	2.9	2.5	0.017
20	Freedom	2.9	1.5	0.025
21	Equality Among Victims Suffered from State and Rebels	2.9	3.5	0.01
22	Identity Card for Conflict Victims	2.9	4	0.007
23	Government Should Address Issues of Conflict Victim Positively	1.4	1	0.014
24	Equality of Benefits Between a "Farmers Wife" [Poor Relatives of Victims] and Relatives of Victims of "Service Holders"	1.4	4	0.006
25	Establishment of a Martyrs' Fund	1.4	5	0.003
26	Rights and Free Medical Treatment for Single Women	1.4	2	0.011
27	Development of Country	1.4	2	0.011
28	Need OF Citizenship	1.4	4	0.004
29	First Priority Given to Victims by Government	1.4	4	0.004

Annex Table 15 - continued

30	House Maintenance	1.4	3	0.007
31	Public Recognition	1.4	1	0.014
32	Government Should Monitor Relief Program	1.4	2	0.011
33	Equality Among Disappeared and Killed Victims from the State	1.4	2	0.011
34	Restitution	1.4	1	0.014
35	Repartition	1.4	5	0.003
36	Generating Awareness About Law	1.4	3	0.007
37	Reconciliation	1.4	4	0.006

Annex Table 16: Freelisting of Aspirations/Beyond Immediate Needs - Male IRP Beneficiaries

	Item	Frequency (%)	Average Rank	Salience
1	Public Recognition and Respect from the State for Martyrdom	52.2	2	0.425
2	Employment	52.2	2.5	0.356
3	Free Education	41.3	2.63	0.262
4	Free Medical Treatment	28.3	2.77	0.174
5	Financial Treatment	28.3	2.62	0.185
6	Identity Card for Conflict Victims	19.6	2.67	0.11
7	Peace	19.6	2.33	0.135
8	Social Security	17.4	2.38	0.121
9	Vocational Training	13	3.5	0.05
10	Truth Finding	10.9	4	0.049
11	Punish the Perpetrator	10.9	3.4	0.057
12	State Should Respect Victims and Their Suffering	8.7	2.25	0.059
13	Reconstruction of Home	6.5	2	0.049
14	Justice	6.5	1.67	0.047
15	New Constitution Should Favor and Uplift the Poor	6.5	4	0.033
16	Road Facilities	6.5	4	0.03
17	Food, Shelter, Clothing	6.5	4.33	0.027
18	Reservation (*aarakshan*) of Positions in Government Service	4.3	3.5	0.025
19	School / Colleges Established in Each District	4.3	3	0.026
20	Provision of Free Electricity	4.3	5.5	0.012
21	University Established in Each Region	2.2	4	0.005
22	Victims Should be Brought Together	2.2	7	0.003
23	Strong Government Elected by Public	2.2	1	0.022
24	Support for Livelihood for Grandfather	2.2	3	0.011
25	Non-Recurrence	2.2	2	0.011
26	Library in Village	2.2	2	0.019
27	Ambulance Facilities	2.2	6	0.01
28	Separate Building for Medical Treatment	2.2	3	0.011
29	Reconciliation Commission	2.2	5	0.004
30	Rehabilitation	2.2	1	0.022

Annex Table 17: Ranking of Aspirations/Beyond Immediate Needs - Male IRP Beneficiaries

Response	HIGH (3)	INTERMEDIATE (2)	LOW (1)	Total Score	Rank
Livelihood Related Needs					
Food, Shelter and Clothing	2	6	1	19	**11th**
Employment	16	10	2	70	**2nd**
Financial support / Allowances / Relief / Yearly Relief / Compensation / (Rs 10 lakh ***ghosna gareko rahat turunta lagu hunu parne***)	4+2+3+5+1+3+8+1= 27	2+1+1+3+1+4+3+1= 16	1+2+1+1= 5	118	**1st**
Vocational Training	7	4	-	29	**8th**
Home Maintenance	1	-	-	3	**17th**
Health Related Needs					
Free Medical Treatment	5	3	2	23	**10th**
Rights and Free Medical Treatment for Single Women	-	1	-	2	**18th**
Education Related Needs					
Free Education for Children	4	6	3	27	**9th**
Nonmaterial Needs					
Truth Finding	17	4	-	59	**3rd**
Public Recognition	1	-	-	3	**17th**
Repartition	1	-	-	3	**17th**
Non-Recurrence	9	3	-	33	**7th**
Punishment of Perpetrator	10	3	1	37	**6th**
Peace	13	2	-	43	**4th**
Social Security	1	5	-	13	**13th**
Justice	3	3	-	15	**12th**
Identity Card for Conflict Victims	2	-	-	6	**14th**
Sculpture / Statue Erected in the Name of Martyrdom. School / Colleges / Temples / Youth Clubs in the Name of Martyrdom / the Disappeared. Declaration of Martyrdom. Organizations Established for Martyrs / the Disappeared	5+1+2+1+1+1= 11	3	-	39	**5th**
Freedom	1	1	-	5	**15th**
Citizenship	1	-	-	3	**17th**
State Should Respect Victims and Their Suffering	2	-	-	6	**14th**
Establishment of Martyrs Fund	1	-	-	3	**17th**
Development of Country	-	1	-	2	**18th**
Restitution	1	-	-	3	**17th**
Equality of Benefits Between a "Farmers wife" [Poor Relatives of Victims] and Relatives of Victims of "Service Holders"	-	1	-	2	**18th**
First Priority for Victims by Government	1	-	-	3	**17th**

Annex Table 17 - continued

Government Should Address Issues of Conflict Victims Positively	-	1	-	2	**18th**
Equality Among Relatives of the Disappeared and Killed From the State	-	1	-	2	**18th**
Equality Among Victims of State and Rebel Forces	1	1	-	5	**15th**
Discount on Transportation	-	1	2	4	**16th**
Government Should Monitor the Relief Program	-	1	-	2	**18th**
Equal Benefits Provided to Families of Martyrs (Deceased) and Families of the Disappeared	2	-	1	6	**14th**
State Should Take Responsibility for Caring for Victims	-	1	-	3	**17th**
Reconciliation	-	1	-	2	**18th**
Others					
Obey the Law	-	2	2	6	**14th**
Generate Awareness About Law	-	1	-	2	**18th**

Annex Table 18: Ranking of Aspirations/Beyond Immediate Needs - Male IRP Beneficiaries

Response	HIGH (3)	INTERMEDIATE (2)	LOW (1)	Total Score	Rank
Livelihood Related Needs					
Food, Shelter and Clothing	1	1	1	6	**14th**
Employment	14	8	2	60	**2nd**
Financial support / Allowances / Relief / Yearly Relief / Compensation / (Rs 10 *lakh ghosna gareko rahat turunta lagu hunu parne*)	3+1+1+1+2= 8	1+1+2= 4	2	34	**4th**
Vocational Training	3	2	1	14	**10th**
Reconstruction of Home	1	2	-	7	**13th**
Support for Livelihood of Grandfather	1	-	-	3	**16th**
Health Related Needs					
Free Medical Treatment	6	6	1	31	**5th**
Separate Building for Medical Treatment	1	-	-	3	**18th**
Education Related Needs					
Free Education for Children	6	9	4	40	**3rd**
Nonmaterial Needs					
Truth Finding / Search for Disappeared People / Categorization of Conflict Victims as Per Truth Finding / Disappearance Commission / State Should Identify Solution in Order to Reduce Conflict	1+1+1+1= 4	1	1	15	**9th**
Rehabilitation	1	-	-	3	**16th**
Non-Recurrence	-	1	-	2	**17th**
Punishment of Perpetrator	2	3	-	12	**11th**
Peace	7	-	2	23	**6th**
Social Security	5	1	2	19	**8th**
Justice	-	2	1	5	**15th**
Identity Card for Conflict Victims	5	1	3	20	**7th**
Sculpture / Statue Erected in the Name of Martyrdom. Schools / Colleges / Parks / Roads / Bridges / Meeting Halls / VDC Waiting Halls Named or Constructed in the Name of Martyrdom / the Disappeared. Declaration of Martyrdom. Organizations Established in the name of Martyrdom / the Disappeared. Public Recognition of Martyrs. Separate Budgets Allocated for Martyrs	9+3+5+2+ 2+2+1+1= 25	2+4+3+1+ 1+1+1+2= 15	1+1+1+1+1= 5	110	**1st**
State Should Respect Victims and Their Suffering	2	1	1	9	**12th**
New Constitution Should Favor and Uplift the Poor	1	-	1+1=2	5	**15th**
Reservation (*aarakshan*) of Positions in Government Service	1	1	-	5	**15th**
Victims Should be Brought Together	-	-	1	1	**18th**
Strong Government Elected by Public	1	-	-	3	**16th**
Reconciliation Commission	-	1	-	2	**17th**
University Established in Each Region	-	-	1	1	**18th**
Others					
Provision of Free Electricity	1	1	-	5	**15th**
Ambulance Facilities	-	1	-	2	**17th**
Library in Village	-	1	-	2	**17th**
Road Facilities	1	2	-	7	**13th**
Schools / Colleges Established in Each District	2	-	-	6	**14th**

Annex Table 19: Freelisting of Immediate Needs - Male Torture Survivors

	Item	Frequency (%)	Average Rank	Salience
1	Financial Support	73.9	1.91	0.508
2	Free Medical Treatment	67.4	1.68	0.55
3	Free Education for Children	23.9	2.55	0.142
4	Employment	17.4	3.13	0.088
5	**Peace**	15.2	1.86	0.117
6	Food, Shelter, Clothing	13	2.5	0.076
7	Punishment of Perpetrator	10.9	3.2	0.049
8	Property Should Be Returned	8.7	2.5	0.045
9	Identity Card for Conflict Victims	6.5	2.33	0.045
10	Formation of Law Zone	6.5	3.67	0.022
11	Organization for Conflict Victims	4.3	4	0.011
12	Reconstruction of Home	4.3	4	0.014
13	Priority Given to Victims in Developing State Programs and Policy	2.2	3	0.013
14	Special Facilities for Families of Conflict Victims	2.2	4	0.009
15	Understanding Among Political Parties	2.2	1	0.022
16	Reform of Criminal Investigation Procedures	2.2	3	0.011
17	Resolution to the Conflict	2.2	2	0.011
18	Social Security	2.2	3	0.013
19	Reconciliation	2.2	2	0.017
20	Restoration	2.2	1	0.022
21	Vocational Training	2.2	3	0.014
22	Development of Country	2.2	2	0.011
23	New Horse to Replace One that Died Because of Conflict	2.2	1	0.022
24	Election for Constitution	2.2	2	0.014
25	Improved Environment for Education	2.2	2	0.018
26	Construction of Infrastructure	2.2	1	0.022
27	Constitution for the Country	2.2	4	0.005
28	Removal of Obstacles to Education	2.2	3	0.007
29	Need for Strong, Visionary Leadership that Supports the People	2.2	3	0.014
30	Need for Honesty Among Government Employees	2.2	2	0.016
31	Need for Understanding Among Political Parties	2.2	4	0.005
32	Evaluation and Understanding of Personal and Family Hardships	2.2	3	0.011
33	Government Should Take Initiative to Provide Relief and Provide Redress for Harms Suffered	2.2	1	0.022
34	Peace and Security / End to Fear and Threats	2.2	1	0.022
35	Law Should Be Enforced in the State	2.2	1	0.022

Annex Table 20: Ranking of Immediate Needs - Male Torture Survivors

Response	HIGH (3)	INTERMEDIATE (2)	LOW (1)	Total Score	Rank
Livelihood Related Needs					
Agriculture Development Bank should Provide Loan/ Relief / Financial Support / Pension for Losing Employment/ Compensation	1+12+7+1+2= 23	8+7+2= 17	1	104	**1st**
Employment	7	1	-	23	**4th**
Food, Shelter, Clothing	5	1	-	17	**5th**
Vocational Training	-	-	1	1	**13th**
Reconstruction of Home	-	1	1	3	**11th**
Property Should be Returned	4	-	-	12	**7th**
Health Related Needs					
Free Medical Treatment	17	11	3	76	**2nd**
Education Related Needs					
Free Education for Children	4	6	1	25	**3rd**
Improved Environment for Education	-	-	1	1	**13th**
Nonmaterial Needs					
Peace	3	3	1	16	**6th**
Constitution in the Country	1	-	-	3	**11th**
Government Should Take Initiative to Provide Relief and Provide Redress for Harms Suffered	1	-	-	3	**11th**
Peace and Security / End to Fear and Threats	-	1	-	2	**12th**
Need for Honesty Among Government Employees	-	1	-	2	**12th**
Reconciliation	-	1	-	2	**12th**
Need for Understanding Among Political Parties	1	1+1=2	-	7	**9th**
Evaluation and Understanding of Personal and Family Hardships	-	1	-	2	**12th**
Punishment of Perpetrator	1	3	1	10	**8th**
Formation of Law Firm	-	2	1	5	**10th**
Identity Card for Conflict Victims	2	-	1	7	**9th**
Organization for Conflict Victims	1	1	-	5	**10th**
Priority Given to Victims in Developing State Programs and Policy	1	-	1	3	**11th**
Law Should be Enforced by State	1	-	1	3	**11th**
Restoration	-	1	-	2	**12th**
Reform of Criminal Investigation Procedures	-	1	-	2	**12th**
Conflict Resolved	-	1	-	2	**12th**
Need for Strong Leadership in Government	1	-	1	3	**11th**
Special Facilities for Victims Family	-	1	-	2	**12th**
Election for Constitution	1	-	-	3	**11th**
Social Security	-	1	-	2	**12th**
Others					
New Horse to Replace One that Died Because of Conflict	-	1	-	2	**12th**
Development of Country	-	1	-	2	**12th**
Construction of Infrastructure	1	-	-	3	**11th**

Annex Table 21: Freelisting of Aspirations/Beyond Immediate Needs - Male Torture Survivors

	Item	Frequency (%)	Average Rank	Salience
1	Employment	50	2.22	0.344
2	Peace	47.8	2.45	0.328
3	Free Education	39.1	2.67	0.254
4	Financial Support	26.1	2.83	0.172
5	Free Medical Treatment	23.9	2.91	0.139
6	Punishment of Perpetrator	15.2	4.29	0.053
7	Food, Shelter, Clothing	15.2	2.43	0.108
8	Vocational Training	13.0	2.67	0.07
9	Drafting of Constitution Incorporating Issues of Conflict Victims	8.7	3.5	0.038
10	Reconciliation	8.7	1.75	0.062
11	Political Stability	8.7	1.5	0.08
12	Identity Card for Conflict Facilities	6.5	1.33	0.058
13	Development of Country	6.5	2	0.038
14	Human Rights	6.5	4.67	0.024
15	Obey the Law	6.5	5	0.024
16	Social Security	4.3	4	0.018
17	Justice	4.3	2	0.037
18	Equality	4.3	1.5	0.036
19	Truth Finding	4.3	2.5	0.024
20	Freedom	4.3	1.5	0.04
21	Stable Government	4.3	4.5	0.021
22	Reconstruction of Home	2.2	2	0.019
23	Availability of Appropriate, Efficient Administrative Bodies for Accessing Services/Benefits	2.2	4	0.011
24	Victims Should Be Respected	2.2	3	0.007
25	Unity in Government	2.2	1	0.022
26	Stop International Interference	2.2	5	0.007
27	End Kidnapping and Ransom Demands	2.2	2	0.011
28	Secular State / Society Established	2.2	1	0.022
29	Establishment of Schools	2.2	1	0.022
30	State Should Take Responsibility for Caring for Victims	2.2	6	0.004
31	State Should Take Responsibility for Addressing Our Needs	2.2	1	0.022
32	Drinking Water Provided for Everyone	2.2	1	0.022
33	Development of Good Governance	2.2	5	0.011

Annex Table 21 - continued

34	Deduction on Tax	2.2	6	0.006
35	Government Should Respect Single Women, Disabled, and Blind People	2.2	6	0.008
36	Corruption Should Be Discouraged and of Reliable Administrative Bodies Established	2.2	6	0.004
37	Development of Tourism	2.2	3	0.011
38	Assess the Loyalty of Government Employees and Recruit New Ones that Are Trustworthy	2.2	3	0.014
39	Political Principles	2.2	3	0.013
40	Dealing with Conflict in a Positive Way	2.2	1	0.022
41	Non-Recurrence	2.2	2	0.011
42	Political Arrangement	2.2	1	0.022
43	Eliminate Ethnic Discrimination	2.2	2	0.018
44	Eliminate Liquor Licenses from the Country	2.2	5	0.004
45	End Corruption	2.2	2	0.014
46	Issues Should be Solved in a Democratic Way	2.2	1	0.022

Annex Table 22: Ranking of Aspirations/Beyond Immediate Needs - Male Torture Survivors

Response	HIGH (3)	INTERMEDIATE (2)	LOW (1)	Total Score	Rank
Livelihood Related Needs					
Employment	16	5	2	60	**1st**
Food, Shelter, Clothing	3	2	2	15	**7th**
Vocational Training	1	4	1	12	**8th**
Financial Support / Relief / Compensation / Pension/ Support for Business / Monthly Budget	2+2+1+1+1+1= 8	2+2+1= 5	1	35	**5th**
Reconstruction of Home	-	1	-	2	**16th**
Deduction on Tax	1	-	-	3	**15th**
Health Related Needs					
Free Medical Treatment	8	6	-	36	**4th**
Education Related Needs					
Free Education	12	6	-	48	**3rd**
School Establishment	1	-	-	3	**15th**
Nonmaterial Needs					
Peace	12+1= 13	10	-	59	**2nd**
Punishment of Perpetrator	5	1	1	18	**6th**
Reconciliation	2	1+1=2	-	10	**9th**
Political Stability	2	1	1	8	**10th**
Identity Card for Conflict Victims	1	2	-	7	**11th**
Respect and Fulfill Human Rights	-	2	1	5	**13th**
Social Security	1	1	-	5	**13th**
Justice	-	2	-	4	**14th**
Equality	1	1	-	5	**13th**
Stable Government	-	2	-	4	**14th**
Freedom	1	1	-	5	**13th**
Establish Secular State / Society	-	1	-	2	**16th**
Deal with Conflict in a Positive Way	1	-	-	3	**15th**
Political Principles	-	1	-	2	**16th**
State Should Take Responsibility for Addressing Our Needs	1	-	-	3	**15th**
Political Arrangement	1	-	-	3	**15th**
Development of Good Governance / Improved Administration	-	1	-	2	**16th**
State Should Take Responsibility to Provide Relief / Redress to Victims	1	-	-	3	**15th**
Unity in Government	1	-	-	3	**15th**
Victims Should be Respected	-	1	-	2	**16th**
Choosing the Right and Eligible Administration	1	-	-	3	**15th**
Formation of Constitution and Incorporating Issues of Conflict Victims	1	1+1=2	1	8	**10th**
Corruption Should Be Discouraged and of Reliable Administrative Bodies Established	1	-	-	3	**15th**
Truth Finding / Find the Reason of Conflict	1+1=2	-	-	6	**12th**

Annex Table 22 - continued

Assess the Loyalty of Government Employees and Recruit New Ones that Are Trustworthy	1	-	-	3	**15th**
Eliminate Ethnic Discrimination	-	1	-	2	**16th**
Obey the Law	1+1=2	-	1	7	**11th**
Stop Kidnapping and Ransom Demands	-	1	-	2	**16th**
Government Should Respect Single Women, Disabled, and Blind People	-	1	-	2	**16th**
Non-Recurrence	1	-	-	3	**15th**
End Corruption in Country	-	1	-	2	**16th**
Stop International Interference	1	-	-	3	**15th**
Eliminate Liquor Licenses from the Country	-	1	-	2	**16th**
Issues Should be Solved in a Democratic Way	1	-	-	3	**15th**
Others					
Country Development	1	2	-	7	**11th**
Drinking Water for Everyone	-	-	1	1	**17th**
Development of Tourism	1	-	-	3	**15th**